

**TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
KADIN ERKEK FIRSAT EŞİTLİĞİ KOMİSYONU**

**Türkiye Büyük Millet Meclisi Kadın Erkek Fırsat Eşitliği
Komisyonu tarafından yayınlanmıştır.**

**Bu Kitabın Dağıtımını TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu
tarafından yapılmaktadır.**

Yayın No: 9

Adres: TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu
06543 Bakanlıklar ANKARA

Tel: 0 312 420 52 98
0 312 420 52 95

Faks : 0 312 420 52 97

Basıma Hazırlayan: Abdurrahman TERZİ- Yasama Uzman Yardımcısı,
Feride EROĞLU- Müşavir- TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı,
Beyhan KAPTIKAÇTI- Yasama Uzmanı- TBMM Araştırma Hizmetleri
Başkanlığı

E-posta: kefek@tbmm.gov.tr

URL: <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/index.htm>

Baskı: TBMM Basımevi, Ankara, 2012

**<http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/index.htm>
adresinden yayınlarımıza ulaşabilirsiniz.**



Ö N S Ö Z

Anayasalar ülkelerin temel ilkelerini, yönetim biçimlerini, temel hak ve özgürlükler konusundaki taahhütlerini içeren en temel sözleşmelerdir. Bu yönüyle anayasalar, toplumlar için hayati bir öneme sahiptir. Anayasalarda belirli ilkelerin göz önünde tutulması, hem kanun yapıcılar hem de kanunu uygulayanlar için yol gösterici olacaktır. Temel hak ve özgürlüklerin güçlü temellere dayandığı, demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarına saygıyı ve eşitliği esas alan bir anayasa, büyük ve müreffeh bir toplum olma yolunda sağlanacak toplumsal uzlaşmanın önemli bir adımıdır.

Ülkemizin yıllardan beri bir anayasa sorunu ile yüz yüze olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Darbe döneminin bir ürünü olan ve anti-demokratik bir süreç içerisinde hazırlanan mevcut anayasanın bizleri geleceğe taşıması mümkün değildir. Toplumun tüm kesimleri bu sorunun varlığını kabul etmekte ve çözüm için Yüce Meclisimizin irade göstermesini beklemektedir. 12 Eylül 2011 anayasa değişikliği

referandumunda, halkımızın büyük çoğunluğunun tercihini değişiklikleri onaylama yönünde kullanması, halk nezdinde yeni bir anayasaya duyulan yoğun arzu ve isteğin gerçek bir yansımasıdır.

Özellikle 24. Yasama Dönemi'nin başlamasından itibaren Türkiye Büyük Millet Meclisi çatısı altında tüm siyasi partilerimizin katılımı ile yoğun bir anayasa yapma süreci başlatılmıştır. Yüce Meclisimizin bünyesinde kurulan ve Sayın Meclis Başkanımızın Başkanlığını üstlendiği Anayasa Uzlaşma Komisyonu, hem yapısı itibarıyla hem de çalışma usul ve esasları ile yeni anayasa yapımı konusunda toplumumuza ümit aşılacaktır. Anayasa Uzlaşma Komisyonu şu ana kadar toplumun tüm kesimlerinin görüşlerini dinlemiş ve bu görüşleri büyük bir titizlikle değerlendirmeye almıştır.

Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Başkanı olarak Yeni Anayasanın kadın-erkek eşitliğinin tam ve kusursuz bir biçimde sağlanmasında, toplumumuzun yarısını oluşturan kadınlarımızın yaşam standartlarının yükselmesinde, haklarının korunmasında ve kadınlarımızın adalet ve eşitlik anlayışı içerisinde toplumumuzda hak ettiği değere kavuşabilmesinde oldukça önemli bir aşama kaydettireceğine inanmaktayım. Bu düşünce ile 3 Kasım 2011 tarihli Komisyon toplantımızda, Toplumsal Cinsiyet Açısından Anayasa Konulu Alt Komisyon'un kurulmasına karar verilmiştir.

Alt Komisyon görev süresi içerisinde 12 toplantı gerçekleştirmiştir. Bu toplantılarda, anayasa ve toplumsal cinsiyet konularında alanında uzman kişilerle görüş alışverişinde bulunulmuştur. Kamu kurum ve kuruluşlarından gelen bürokratlar, ülkemizin en güzide üniversitelerinden gelen akademisyenler, ülkemizin kadın hakları konusunda en önemli faaliyetlerine imza atan sivil toplum kuruluşları ve meslek örgütleri Komisyonumuza çok değerli görüşlerini aktarmışlardır.

Alt Komisyon'un çalışma süresi içerisinde dünya anayasaları da toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısıyla incelenmiştir. Ayrıca, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin bu konuda aleyhimize verdiği kararlar da incelenerek özellikle vurgulanması gereken alanlar belirlenmeye çalışılmıştır.

Alt Komisyon raporunda, yapılan sunumlar ve getirilen çözüm önerileri oldukça geniş bir yer tutmaktadır. Komisyonumuz, katılımcıların değerli görüşlerinin bir arada görülebilmesi ve bu görüşlerin tüm toplumla sağlıklı bir biçimde paylaşılabilmesi için oldukça titiz davranmış ve Alt Komisyon

toplantılarımızda ifade edilen görüşleri olabildiğince geniş ve ayrıntılı bir biçimde raporunda yansıtmıştır.

Raporun “Genel Değerlendirmeler” bölümünde de kadın erkek fırsat eşitliğinin tam olarak sağlanabilmesi için incelenmesi gereken sorun alanları belirlenmiş ve bunlara yönelik çözüm önerileri paylaşılmıştır.

Bu çalışmayı başta ilgili kurum ve kuruluşlar olmak üzere akademisyenler ve sivil toplum kuruluşlarının incelemesine sunarken, raporun hazırlanmasında emeği geçen başta Alt Komisyon Başkanı Bursa Milletvekili Canan CANDEMİR ÇELİK olmak üzere Alt Komisyon üyeleri Antalya Milletvekili Gürkut ACAR, Balıkesir Milletvekili Ayşe Nedret AKOVA, İstanbul Milletvekili Alev DEDEGİL, Kahramanmaraş Milletvekili Mesut DEDEOĞLU, Şanlıurfa Milletvekili Mehmet Kasım GÜLPINAR, Tokat Milletvekili Dilek YÜKSEL ile Komisyon uzmanlarından Abdurrahman TERZİ ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Araştırma Hizmetleri Başkanlığından Feride EROĞLU ile Beyhan KAPTIKAÇTI'ya katkılarından ötürü teşekkür ederim

Azize Sibel GÖNÜL
Kadın Erkek Fırsat Eşitliği
Komisyonu Başkanı

KADIN ERKEK FIRSAT EŞİTLİĞİ KOMİSYONU ÜYELERİ

Üyenin Adı, Soyadı	Komısyon Görevi
Azize Sibel GÖNÜL	Başkan
Binnaz TOPRAK	Başkanvekili
Öznur ÇALIK	Başkanvekili
Tülay KAYNARCA	Sözcü
Mesut DEDEOĞLU	Kâtip
Fatma Salman KOTAN	Üye
Mehmet Kerim YILDIZ	Üye
Nurdan ŞANLI	Üye
Gürkut ACAR	Üye
Gökcen ÖZDOĞAN ENÇ	Üye
Ayşe Nedret AKOVA	Üye
Canan CANDEMİR ÇELİK	Üye
Nurcan DALBUDAK	Üye
Ruhsar DEMİREL	Üye
Kemalettin AYDIN	Üye
Sabahat AKKIRAY	Üye
Alev DEDEGİL	Üye
Sedef KÜÇÜK	Üye
Sebahat TUNCEL	Üye
Hülya GÜVEN	Üye
Gönül BEKİN ŞAHKULUBEY	Üye
Mehmet Kasım GÜLPINAR	Üye
Zeynep Armağan USLU	Üye
Dilek YÜKSEL	Üye
Safiye SEYMENOĞLU	Üye
Sadir DURMAZ	Üye

KADIN ERKEK FIRSAT EŞİTLİĞİ KOMİSYONU PERSONELİ

Adı, Soyadı	Komısyon Görevi
Gökalp İZMİR	Yasama Uzmanı
Sezen CİVELEK	Yasama Uzman Yardımcısı
Gülhan AYGÜN	Yasama Uzman Yardımcısı
Ersin ÇELİK	Yasama Uzman Yardımcısı
Nuray YILDIZ	Komısyon Memuru

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
GİRİŞ	1
A. ALT KOMİSYON ÇALIŞMALARI	4
B. ALT KOMİSYON TOPLANTILARINDA DİNLENEN	
UZMANLARIN SUNUMLARI	8
1. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Sosyal Statü Daire Başkanı Zeynep Göknil ŞANAL	8
2. Prof. Dr. Sacit ADALI (Turgut Özal Üniversitesi)	11
3. Prof. Dr. Ahmet BATTAL (Turgut Özal Üniversitesi).....	12
4. Prof. Dr. Hasan Tahsin FENDOĞLU (Turgut Özal Üniversitesi)....	13
5. Prof. Dr. Hasan TUNÇ (Gazi Üniversitesi)	15
6. Yrd. Doç. Dr. Hüseyin YILDIZ (Turgut Özal Üniversitesi).....	19
7. Yrd. Doç. Dr. Ömer Lütfi PEKER (Turgut Özal Üniversitesi).....	21
8. Araştırma Görevlisi Olcay KARACAN (Ankara Üniversitesi)....	23
9. Meltem BAĞCI (Turgut Özal Üniversitesi)	24
10. Yrd. Doç Dr. Ali BENGİ (Turgut Özal Üniversitesi)	25
11. Servet KAYA (Y. Tetkik Hakimi).....	26
12. Doç. Dr. Sanem BAYKAL (Avrupa Birliği Bakanlığı)	32
13. Deren DOĞAN YAVUZ (Avrupa Birliği Bakanlığı)	35
14. Prof. Dr. Feride ACAR (Orta Doğu Teknik Üniversitesi)	36
15. Doç. Dr. Ece GÖZTEPE (Bilkent Üniversitesi)	39
16. Doç. Dr. Gülriz UYGUR (Ankara Üniversitesi).....	46
17. Prof. Dr. Serap YAZICI (Bilgi Üniversitesi).....	48
18. Yrd. Doç. Dr. Ayşen CANDAŞ (Boğaziçi Üniversitesi)	55
19. Bertil Emrah ODER (Koç Üniversitesi)	60
20. Eray KARINCA (Emekli Aile Mahkemesi Hâkimi)	67
21. Prof. Dr. Meltem Dikmen CANIKLIÖĞLU (İzmir Ekonomi Üniversitesi)	69
22. Doç. Dr. İpek İLKKARACAN (İstanbul Teknik Üniversitesi).....	75
23. Doç. Dr. Şule ÖZSOY (Galatasaray Üniversitesi).....	83
24. Doç. Dr. Osman CAN (Marmara Üniversitesi).....	89

C. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ GÖRÜŞLERİ	97
1. Anayasa Kadın Platformu	97
2. Başkent Kadın Platformu Derneği	99
3. Hak-İş Konfederasyonu	106
4. Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Derneği	108
5. Marmara Grubu Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı	109
6. Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı	109
7. Türk-İş	109
8. Türk Sanayici ve İşadamları Derneği –TÜSİAD	109
9. Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği ve İstanbul Kadın Kuruluşları Birliği	110
10. Türkiye Barolar Birliği	112
11. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu	113
12. Türkiye Kamu-Sen	116
13. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Ankara Kadın Girişimciler Kurulu	116
14. Uçan Süpürge Derneği	118
Ç. GENEL DEĞERLENDİRMELER	120
1. Genel Olarak	120
2. Sonuç ve Öneriler	131
a) Anayasanın Dili	133
b) Eşitlik	134
c) Ayrımcılık Yasağı	134
ç) Geçici ve Özel Önlemler	135
d) Anayasal Gözetim Mekanizmaları	135
e) Aile	135
f) Çalışma Hayatı	135
g) Şiddetin Önlenmesi	136
ğ) Milletlerarası Andlaşmaların Uygulanması	136
MUHALEFET ŞERHLERİ	137

GİRİŞ

Bir devletin yönetim biçimini, temel organlarını ve bu organlar arasındaki ilişkiler ile kişi hak ve özgürlüklerini düzenleyen yasalar bütünü olan anayasalar her ülkenin geleneklerine, tarihsel, kültürel ve siyasal geçmişi ile demokratik ideallerine göre şekillenmektedir. Bugün mevcut 200 ulusal anayasanın yarıdan fazlası 1974 yılı sonrasında, genellikle başlangıçta bir çatışmayı sona erdirmek için barış anlaşmaları şeklinde hazırlanmış ya da ülkede yaşanan toplumsal gelişmeler çerçevesinde yeniden kaleme alınmıştır. Yakın dönem anayasaları insan haklarına saygıya, hukukun üstünlüğüne, kadın-erkek eşitliğine yaptıkları vurgularla önemli örnekler oluşturmaktadır.

Birleşmiş Milletler bünyesinde yer alan temel insan hakları sözleşmelerinden biri olan Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW) 1979 yılında kabul edilmiş ve 1981 yılında yürürlüğe girmiştir. Türkiye'nin 1985 yılından bu yana taraf olduğu CEDAW, ayrımcılığın tanımını yapan ilk uluslararası belge olarak, diğer insan hakları belgelerinde yer alan hakların kadınlar için de gerçekleştirilmesini sağlamayı hedeflemektedir. Kadınların yaşamını etkileyen siyaset, ekonomi, sosyal ve kültürel yaşam, hukuk, sağlık ve aile gibi alanlarda kadınların rolleri ve yerlerine dair sorunları kapsamlı bir şekilde ele alan ilk sözleşme olan CEDAW'a halen 187 devlet taraftır.

Sözleşme'nin hukuki alanda tedbirler alma yükümlülüğünü düzenleyen 2. maddesinde taraf devletlerin, kadınlara karşı ayrımcılığın her biçimini yasaklayıp, her türlü vasıta ile ve hiç vakit kaybetmeden kadınlara karşı ayrımcılığı tasfiye etme politikası izlemeyi kabul ederek bu amaçla erkeklerin ve kadınların eşitliği prensibini henüz ulusal anayasalarına veya diğer ilgili mevzuatlarına içselleştirmemişler ise, bu prensibi içselleştirmeyi ve yasalar ve diğer uygun vasıtalarla bu prensibin pratik olarak uygulanmasını sağlamayı; kadınlara karşı her türlü ayrımcılığı yasaklayan ve gerektiği takdirde yaptırımlar getiren gerekli mevzuatı çıkarmayı ve diğer tedbirleri almayı taahhüt etmesi gerektiği belirtilmektedir. Birçoğu CEDAW öncesi dönemde hazırlanmış olan Avrupa ülkeleri anayasalarında kadın-erkek eşitliğine dair hükümlere kısaca değinilmekte, bu alan yasalar ve idari uygulamalar ile düzenlenmektedir. Buna karşın, yakın dönemde hazırlanmış bazı Avrupa ülkeleri ile Latin Amerika ve Afrika ülkeleri anayasalarında CEDAW'ın etkileri daha belirgin olarak gözlenmektedir.

Yakın dönemde hazırlanmış anayasalarda vurgu yapılan önemli bir kavram, “toplumsal cinsiyet eşitliği (gender equality)”dir. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü’nce hazırlanan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı’nda (2008-2013) toplumsal cinsiyet şöyle tanımlanmıştır:

‘Cinsiyet’ kavramı, kadınlar ile erkekler arasındaki evrensel biyolojik farklılıklara atıfta bulunurken ‘Toplumsal Cinsiyet’ kavramı, kadınlarla erkekler arasındaki toplumsal ilişkileri belirli bir bağlama göre tanımlamakta, erkeklerle kadınlar ve erkek çocuklarıyla kız çocukları arasındaki ilişkiye ve bu ilişkinin sosyal olarak nasıl kurulduğuna değinmektedir. Bu nedenle toplumsal cinsiyetin getirdiği roller dinamiktir ve içeriği zamana göre değişebilmektedir.”

11 Mayıs 2011 tarihinde İstanbul’da imzalanan ve Türkiye’nin ilk imzacı ülke olduğu Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi’nin 3. maddesinde ‘toplumsal cinsiyet’in kadınlar ve erkekler için toplum tarafından uygun görülen ve sosyal olarak inşa edilen roller, davranışlar, eylemler ve nitelikler anlamına geldiği belirtilmektedir. Sözleşmenin ‘Temel haklar, eşitlik ve ayırım gözetmeme’ye dair 4. maddesinde; tarafların, kadınlara yönelik her türlü ayrımcılığı kınayacağı ve bunu önlemek için özellikle kadın-erkek eşitliği ilkesini kendi ulusal anayasalarına veya diğer uygun mevzuatına dahil edip, bu ilkenin uygulamada da gerçekleştirilmesini sağlayarak; gerektiğinde, kadınlara karşı ayrımcılığı, yaptırımların kullanılması yoluyla yasaklayarak; kadınlara yönelik ayrımcılık içeren kanunları ve uygulamaları yürürlükten kaldırarak; gerekli yasal veya diğer tedbirleri gecikmeksizin alacağı ifade edilmektedir.

Son yıllarda, kadın-erkek eşitliğinin sağlanması alanında yaşanan sorunlar ve eksikliklerin giderilmesi için yoğun bir çaba sarf edilmiş ve çeşitli yasal düzenlemeler ile radikal değişiklikler yapılmış ise de başta Anayasa’ımız olmak üzere bütün mevzuatımızda ilave düzenlemeler ve uygulamada alınacak önlemlerle yeni adımlar atılması gerekmektedir.

Nitekim Anayasamızın kanun önünde eşitliği düzenleyen 10. Maddesinde 2004 ve 2010 yıllarında olumlu düzenlemelerin yapılması, kadın erkek eşitliğinin hayata geçirilmesi konusunda oldukça güçlü bir dayanak olmuştur.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Açısından Anayasa Konulu Alt Komisyon çalışmaları sırasında “Yeni Anayasa’da kadın-erkek eşitliğinin tesis edilebilmesi için ne tür düzenlemeler yer alabilir?” sorusuna cevap aranmıştır. Gerçekleştirilen toplantılarda Anayasa ve toplumsal cinsiyet konularında uzman ve bu konularda toplumdaki tüm görüşleri içerebilecek şekilde oluşturulan geniş bir katılımcı kadrosu ile görüş alışverişinde bulunulmuştur. Adalet Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Avrupa Birliği Bakanlığı’ndan gelen yetkililerin yanı sıra Ankara Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi, Galatasaray Üniversitesi, Marmara Üniversitesi, Koç Üniversitesi, Bilkent Üniversitesi, Bilgi Üniversitesi, Turgut Özal Üniversitesi, İzmir Ekonomi Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi’nden akademisyenler dinlenmiştir. Sivil toplum örgütlerinin de görüşlerini bu sürece dahil etme amacıyla 60’den fazla sivil toplum örgütünden yazılı görüş talep edilmiş ve 15 sivil toplum kuruluşu ve meslek örgütü temsilcileri ile gerçekleştirilen toplantılarda sivil toplumun görüşleri değerlendirmeye alınmıştır.

Raporda, hem konuya toplumsal hayatın farklı veçhelerinden yaklaşılması ve konuya ilişkin sorun alanlarının incelenmesi hem de bu alanda çalışmalar yapan akademisyenlerin, sivil toplum kuruluşlarının ve kamu kurumlarının görüşlerinin eksiksiz olarak aktarılabilmesi amacıyla, dile getirilen görüşlere oldukça geniş yer ayrılmıştır.

Alt Komisyonunda dinlenen uzmanların ve sivil toplum kuruluşlarının görüşleri aktarıldıktan sonra, “Genel Değerlendirme” bölümünde öncelikle temel sorun alanları belirlenerek bu alanlara ilişkin getirilen öneriler tarafsız bir biçimde irdelenmiştir. Söz konusu öneriler Komisyon tarafından değerlendirilerek *anayasanın dili, kanun önünde eşitlik, ayrımcılık yasağı, kadın erkek fırsat eşitliğinin sağlanmasına yönelik alınabilecek geçici ve özel önlemler, anayasal gözetim mekanizmaları, aile, çalışma hayatında kadın erkek fırsat eşitliğinin sağlanması, kadına yönelik şiddetin önlenmesi ve milletlerarası anlaşmaların uygulanması* başlıkları altında somutlaştırılarak Raporun son bölümünde listelenmiştir.

A. ALT KOMİSYON ÇALIŞMALARI

TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonununun 3 Kasım 2012 tarihli toplantısında Toplumsal Cinsiyet Açısından Anayasa Konulu bir Alt Komisyon kurulmasına karar verilmiştir.

Alt Komisyonunda görev yapacak Komisyon üyeleri aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

ADI VE SOYADI	UNVANI	PARTİSİ	SEÇİM BÖLGESİ
Canan CANDEMİR ÇELİK	BAŞKAN	AK PARTİ	BURSA
Gürkut ACAR	ÜYE	CHP	ANTALYA
Ayşe Nedret AKOVA	ÜYE	CHP	BALIKESİR
Alev DEDEGİL	ÜYE	AK PARTİ	İSTANBUL
Mesut DEDEOĞLU	ÜYE	MHP	KAHRAMANMARAŞ
Mehmet Kasım GÜLPINAR	ÜYE	AK PARTİ	ŞANLIURFA
Dilek YÜKSEL	ÜYE	AK PARTİ	TOKAT

Çalışma süresi içerisinde TBMM’de 12 toplantı yapan Alt Komisyon, konuyla ilgili kamu kurumlarından, üniversitelerden, sivil toplum örgütlerinden gelen konuyla ilgili uzmanlardan bilgi almıştır.

Alt Komisyon tarafından yapılan toplantılar ile bu toplantılara Alt Komisyonu bilgilendirmek üzere katılan kurum, kuruluş ve kişiler aşağıda gösterilmiştir:

TOPLANTI NO/TARİHİ DİNLENEN KURUM VE KİŞİLER

1. TOPLANTI (07/12/2011) Alt Komisyon Başkanının seçimi ve çalışma yönteminin belirlenmesi

2. TOPLANTI (04/01/2012) Zeynep Göknil ŞANAL
Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
Sosyal Statü Daire Başkanı

3. TOPLANTI (12/01/2012)

Prof. Dr. Sacit ADALI

Turgut Özal Üniversitesi

Prof. Dr. Ahmet BATTAL

Turgut Özal Üniversitesi

Prof. Dr. Hasan Tahsin FENDOĞLU

Turgut Özal Üniversitesi

Prof. Dr. Hasan TUNÇ

Gazi Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Ömer Lütfi PEKER

Turgut Özal Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Ali BENGİ

Turgut Özal Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Hüseyin YILDIZ

Turgut Özal Üniversitesi

Meltem BAĞCI

Turgut Özal Üniversitesi Hukuk Müşaviri

Araştırma Görevlisi Olcay KARACAN

Ankara Üniversitesi

4. TOPLANTI (19/01/2012) Servet KAYA

Adalet Bakanlığı

Tetkik Hâkimi

Doç. Dr. Sanem BAYKAL

Avrupa Birliği Bakanlığı

Avrupa Birliği Hukuku Başkanı

Deren DOĞAN YAVUZ

Avrupa Birliği Bakanlığı Sosyal,

Bölgesel ve Yenilikçi Politikalar Başkanı

5. TOPLANTI (01/02/2012) Prof. Dr. Feride ACAR
Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Ece GÖZTEPE
Bilkent Üniversitesi

Doç. Dr. Gülriz UYGUR
Ankara Üniversitesi

6. TOPLANTI (12/01/2012) Prof. Dr. Serap YAZICI
Bilgi Üniversitesi

Prof. Dr. Bertil Emrah ODER
Koç Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Ayşen CANDAS
Boğaziçi Üniversitesi

Eray KARINCA
Emekli Aile Hakimi

7. TOPLANTI (13/03/2012) Berrin SÖNMEZ

Başkent Kadın Platformu

Jülide SARIEROĞLU

Tuğba BALCI

Reyhan KARABABA

Pınar ÖZCAN

Melike ÖZMEN

Hak-İş Konfederasyonu Kadın Komitesi

Av. Necla KUBİLAY

Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Derneği

Nurşen YAPICI

Marmara Grubu Vakfı

Eray AKDAĞ

Av.Gizem SÖZENOĞLU

Türk Sanayici ve İşadamları Derneği

Av. Gamze KARADUMAN
Av. Özge KÖKSAL MUTLU
Av. Özgün Yağmur SAĞKAN
Türkiye Barolar Birliği

Cengiz DELİBAŞ
Av. Derya KARADEMİR
Türkiye İşveren Sendikaları
Konfederasyonu

Leyla POLAT
Türkiye Kamu-Sen Kadın Komisyonları

Av. Esin TURHAN GÜREL
Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği

Selen DOĞAN
Sevna SOMUNCUOĞLU
Uçan Süpürge Derneği

8.TOPLANTI (21/03/2012) Prof. Dr. Meltem DİKMEN
CANİKLİOĞLU
İzmir Ekonomi Üniversitesi

Doç. Dr. İpek İLKKARACAN
İstanbul Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Şule ÖZSOY
Galatasaray Üniversitesi

9.TOPLANTI (04/04/2012) Doç. Dr. Osman CAN
Marmara Üniversitesi

10. TOPLANTI (02/05/2012) Alt Komisyon tutanak özetlerinin
değerlendirilmesi

- 11. TOPLANTI (08/05/2012)** Alt Komisyon Taslak Raporunun görüşülmesi
- 12. TOPLANTI (09/05/2012)** Alt Komisyon Taslak Raporunun görüşülmesi

B. ALT KOMİSYON TOPLANTILARINDA DİNLENEN UZMANLARIN SUNUMLARI

1. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Sosyal Statü Daire Başkanı Zeynep Göknil ŞANAL

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda yapılan değişiklikler, uluslararası sözleşmeler ve dünya anayasalarından örnekler Komisyonumuza sunulmuştur. Yapılan sunum temel hatlarıyla şu şekildedir:

Kadın-erkek fırsat eşitliğinin hayata geçirilmesi için 2001 yılından sonra Anayasa'da yapılan değişiklikler şu şekilde sıralanmıştır:

- ▶ 41. maddenin “Aile Türk toplumunun temelidir” şeklindeki 1. fıkrasına “ve eşler arasında eşitliğe dayanır” ibaresi eklenmiş, böylece “ailede eşitlik ilkesi” Anayasa'da yerini almıştır.
- ▶ 66. maddede yapılan değişik ile Türk anadan doğan çocuklar da doğrudan Türk vatandaşı statüsü kazanmıştır.
- ▶ 90. maddeye; “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla, ulusal kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi durumunda çıkabilecek ihtilaflarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır” hükmü eklenmiştir.

Bu madde ile Türkiye Cumhuriyeti tarafından onaylanan insan haklarına ilişkin olan uluslararası sözleşmelerin iç hukukun üstünde bir konuma taşındığı ifade edilmiştir.

Kadın-erkek eşitliğinin sağlanması ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin gerçekleştirilmesi amacıyla uluslararası kuruluşlar tarafından hazırlanan ve üye ülkelerin katılımına açılan çeşitli sözleşmeler ve tavsiye kararları gibi belgelerin bulunduğu ve bunlardan Türkiye'nin taraf olduğu, önemli belgeler şöyle sıralanmıştır:

I- Nairobi İleriye Dönük Stratejileri (1985)

1985 yılında Nairobi’de düzenlenen Dünya Kadın Konferansı neticesinde yayınlanan “Kadının İlerlemesi İçin İleriye Dönük Stratejiler” in 57. maddesinde şu hükmün yer aldığı belirtilmiştir:

“Kadının statüsünün izlenmesi ve yükseltilmesi için, hükümet düzeyinde uygun mekanizmaların oluşturulması gerekmektedir. Bu mekanizmaların etkili olabilmesi için hükümetin en üst düzeyinde yapılandırılmaları, kadına ilişkin tüm hükümet politikalarına etki edebilmek için yeterli kaynaklara, taahhütlere ve otoriteye sahip olmaları gerekmektedir”.

II- Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW-1986)

Türkiye’nin CEDAW Sözleşmesi’ni 1985 yılında imzaladığı, onaylandıktan sonra 1986 tarihinde yürürlüğe giren Sözleşme’nin kadınlara karşı ayrımcılığı önlemek için var olan tek yasal ve bağlayıcı doküman olduğu, CEDAW Sözleşmesi’nin temel hedefinin, toplumsal yaşamın her alanında kadın-erkek eşitliğini sağlamak amacıyla, kalıplaşmış kadın-erkek rollerine dayalı önyargıların yanı sıra geleneksel ve benzer tüm ayrımcılık içeren uygulamaların ortadan kaldırılmasını sağlamak olduğu, Sözleşme’nin 2/a maddesinde; “Erkeklerin ve kadınların eşitliği prensibini henüz ulusal anayasalarına veya diğer ilgili mevzuatlarına içselleştirmemişler ise, bu prensibi içselleştirmeyi ve yasalar ve diğer uygun vasıtalarla bu prensibin pratik olarak uygulanmasını sağlamak” hükmünün yer aldığı belirtilmiştir.

III- Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu (1995)

Pekin Deklarasyonu’nun hükümetleri, kadının güçlendirilmesi ve ilerlemesi, kadın-erkek eşitliğinin artırılması toplumsal cinsiyet perspektifinin politika ve programlara yerleştirilmesi konularında yükümlü kıldığı ve Eylem Platformunun hayata geçirilmesini öngördüğü; Eylem Platformu’nun ise kadının güçlendirilmesinin usulü olarak tanımlanmakta olduğu, kadının özel ve kamusal alana tam ve eşit katılımı önündeki engellerin, kadınların ekonomik, sosyal, kültürel ve politik karar alma pozisyonlarında ve mekanizmalarında yer almaları yoluyla ortadan kaldırılabileceği ifade edilmiştir.

IV- Pekin+5 (2000)

“Kadın 2000: 21.Yüzyıl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kalkınma ve Barış” konulu Birleşmiş Milletler Genel Kurul Özel Oturumu’nun gerçekleştiği, Özel Oturum sonucunda Siyasi Deklarasyon (Political Declaration) ve Sonuç Belgesi (Outcome Document) kabul edildiği, Sonuç Belgesi’nin 2. bölümünün ‘Kadının İnsan Hakları’ başlığı altında tüm yasalarda ayrımcılık içeren maddelerin ayıklanması doğrultusunda pek çok ülkede yasal reformların yapılması, ayrımcılık içeren yasa çıkarma yasağı, kadının insan haklarının tam olarak gerçekleştirilmesini sağlayacak uygun ortamın yaratılması amacıyla oluşturulan politikaların, bu hakların tam olarak gerçekleşmesini sağlayacak uygulama ve izleme mekanizmalarının kurulması veya var olanların güçlendirilmesi konularını içerdiği vurgulanmıştır.

V- Birleşmiş Milletler Bin Yıl Bildirgesi (2000)

Bildirgede; kadın ve erkekler için hak ve fırsat eşitliğini sağlama, yoksulluk, açlık ve hastalıkla mücadelenin etkin bir aracı olarak kadın-erkek eşitliğini güçlendirme ve kadının etkinliğini artırma, kadına yönelik her türlü şiddetle mücadele etme, kadın-erkek eşitliği dahil olmak üzere, çeşitli alanlarda Birleşmiş Milletler ile ulusal parlamentoların küresel üst kuruluşu olan Parlamentolar Birliği arasındaki işbirliğini güçlendirme konularında kararlılıklarını beyan ettikleri ifade edilmiştir.

VI- CEDAW İhtiyari Protokolü (2002)

İhtiyari Protokol’ün 29 Ocak 2003 tarihi itibarıyla yürürlüğe girdiği, Protokolü onaylayan ülkelerin, Sözleşme’nin uygulanmasını denetlemekle yükümlü CEDAW Komitesi’ne; Sözleşme’nin tanıdığı hakların ihlali konusunda bireyler tarafından yapılan şikayetleri kabul etme ve inceleme yetkisini tanıdıkları; CEDAW Komitesi’nin inceleme sonucunda ihlal ile suçlanan ülkeyi, gerekli önlemleri almaya, şikayette bulunan birey veya grupların haklarına zarar vermektan imtina etmeye çağırabileceği, Protokol’ün CEDAW kapsamındaki hakların ihlali halinde bildirim usulü ile ağır veya sistematik ihlal hallerinde ise Komite tarafından soruşturma başlatılması usulünü öngördüğü belirtilmiştir.

VII- Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlemesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (2011)

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nin bu Sözleşme’yi 7 Nisan 2011 tarihinde kabul ettiği, üye ülkelerin imzalarına açılan Sözleşme’yi

Türkiye'nin de aralarında bulunduğu 12 üye devletin imzaladığı, Sözleşme'yi ulusal meclisinde onaylayan ilk ülkenin yine Türkiye olduğu, Sözleşme'nin bu alanda yasal çerçeve oluşturan ve uluslararası bağlayıcılığa sahip ilk düzenleme olması açısından önemli olduğu, Sözleşme'nin 4/2 maddesinde “Taraf Devletler, kadınlara karşı her türlü ayrımcılığı kınar ve kadınlara karşı her türlü ayrımcılığı önlemek üzere gereken yasal veya diğer tedbirleri gecikmeksizin alır ve bu kapsamda, kadın-erkek eşitliği ilkesini kendi ulusal anayasalarına ya da diğer uygun mevzuata dahil eder ve bu ilkenin uygulamada gerçekleştirilmesini güvence altına alır.” düzenlemesinin yer aldığı ifade edilmiştir.

VIII- Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Tarafından Kabul Edilen Tavsiye Kararları

- ▶ 2002/5 sayılı “Kadınların Şiddete Karşı Korunması” konulu Tavsiye Kararı,
- ▶ 2003/3 sayılı “Kadınların ve Erkeklerin Siyasi ve Kamusal Karar Mekanizmalarına Dengeli Katılımı” konulu Tavsiye Kararı,
- ▶ 2007/17 sayılı “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Standartları ve Mekanizmaları” konulu Tavsiye Kararı,
- ▶ 2010/10 sayılı “Kadınların ve Erkeklerin Çatışmaların Önlenmesi, Çözümü ve Barışın İnşasındaki Rollerini” konulu Tavsiye Kararı,
- ▶ 2010/5 sayılı “Cinsel Yönelim ve Cinsel Kimlik Temelinde Ayrımcılıkla Mücadele Amacıyla Alınacak Önlemler” konulu Tavsiye Kararı.

2. Prof. Dr. Sacit ADALI (Turgut Özal Üniversitesi)

Turgut Özal Üniversitesi olarak, fırsat eşitliğinin hangi sahalarda olabileceğini düşünürken herkesin aklına gelen en başta üç alan olduğunu gördüklerini ve bu alanların;

1. İş hayatı, sosyal hayat, özellikle iş hayatında kadın-erkek fırsat eşitliği,
2. Eğitimde fırsat eşitliği,
3. Aile içinde fırsat eşitliği alanları olduğunu belirtmiştir.

Bir bütün olarak, Turgut Özal Üniversitesi Anayasa Tasarısının 1. maddesinin her şeyi ifade ettiği, diğer bütün maddeler konmasaydı,

başka hiçbir söz söylenmeseydi, “İnsan onurunun dokunulmazlığı” başlığı altındaki maddede bütün söylenebilecekleri kapsayabileceği ifade edilmiştir. İnsan onurunun saygın ve dokunulmaz olduğu, herkesin temel hak ve hürriyetlere sahip olduğu, devletin bütün kurum ve kuruluşlarıyla bunları korumakla yükümlü olduğu, insanın, büyük-küçük, yaşlı-genç, hiç fark etmeden, insan onurunun saygın ve dokunulmaz olduğu belirtilmiştir. 3.madde, yani eşitlik maddesinde “Herkes kanun önünde eşittir, hiç kimseye sahip olduğu ırk, dil, din, mezhep, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç ve benzeri sebeplerle ayrımcılık yapılamaz.” denildiği ve üçüncü paragrafta işi fırsat ve imkân eşitliğine getirerek “Devlet toplumda zayıf konumda olan kişileri korumak ve eşitsizlikleri gidermek amacıyla pozitif ayrımcılık ilkesi doğrultusunda gereken tedbirleri almakla mükelleftir. Kadınlar, çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler ve hükümlülerin mağdur duruma düşen yakınları için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz.” ifadesinin yer aldığı açıklanmıştır. 10. maddedeki “Eğitim ve öğretimin hedefi bilgi ve beceriyle donanmış, sevgi, saygı, güven ve hoşgörü gibi değerlere sahip, şeref, haysiyet ve hürriyetine düşkün, şehir kültürüne, sosyal çevreye ve tabiata karşı duyarlı, geçmişle gelecek arasında köprü olduğunun şuurunda nesiller yetiştirmektir” ifadesiyle eğitimin de fırsat ve imkân eşitliğine dâhil olduğu belirtilmiş, aile içinde, sosyal hayat, özellikle iş hayatında ve eğitimde bu eşitliğin, fırsatın herkese ait olduğu vurgulanmıştır.

3. Prof. Dr. Ahmet BATTAL (Turgut Özal Üniversitesi)

Kadınla erkek arasındaki eşitlik meselesinin bugün artık ideolojiden arınmış felsefi bakış açısının kabul ettiği, kadınla erkek arasında fitri bir farklılığın var olduğu, mutlak eşitliğin tabiatı gereği mümkün olmadığı, bu farklılıkla birlikte kadını erkekle eşitlemek için yapılması gerekenlerin hızla yapıldığı, Anayasa’da yapılan son değişikliklerle pozitif ayrımcılığın Anayasa’ya girmiş olması dâhil olmak üzere Türkiye’nin ve genel olarak gelişmiş dünyanın geçirmekte olduğu istihaleler ve değişimlerin faydalı olduğu vurgulanmıştır. Ancak bir risk görüldüğü, bu riski şimdiden not etmekte ve hazırlık yapmakta fayda olduğunu düşündükleri ifade edilmiştir.

‘Kadını erkekle eşitleyelim ve bu amaçla kadını koruyalım’ derken aileyi gözden çıkaracak, aileye zarar verecek, aile bütünlüğünü bozacak türden aşırılıklara kaçılmasının engellenmesi gerektiği belirtilmiştir. Kadına karşı pozitif ayrımcılığın aileyi parçalamayı ve boşanmayı gereksiz yere

kolaylaştırmaya sebep olacak biçimde yorumlanmaması gerektiği, zira kadını korumak istemelerinin gerçek sebebinin insan olarak kadını korumak istemeleri ve sadece kadını değil, kadın da, erkek de, çocukken onu korumanın doğru yolunun, onu tek ebeveynli aileye mahkûm etmeden, sağlıklı aile içerisinde yetiştirebilmek ve büyütebilmek olduğu vurgulanmıştır. Dolayısıyla kadının hakkının aslında ailenin hakkı olduğu, ailenin hukukuyla birey olarak kadının hukuku arasında bir çatışma ortaya çıktığında ya da çatışma riski doğduğunda eğer aileyi feda edip kadını korumaya kalkılırsa aslında kadının korunmamış olacağı ama eğer aileyi korumaya devam edilirse bu yolla hem kadının hem erkeğin hem de toplumun sağlıklı şekilde korunmuş olacağı belirtilmiştir. Bu yaklaşımın esasen bugün Anayasa’da yer alan ve önümüzdeki anayasalarda da yer alacağını umulduğu, ailenin toplumun temeli olduğu yolundaki temel yaklaşıma da uygun olduğu vurgulanmıştır.

Burada ana noktanın Batı’nın kısmen ideolojiyle malul, bilhassa sosyal Darwinizm etkisi altındaki mutlak eşitlikçi yaklaşımı terk etmiş olması karşısında bizim de bu yaklaşımı en azından onlardan görerek terk etmemiz gerektiğinin açık olduğu, aksi hâlde, insanın fitratının ve yaradılışının dışında bir yere doğru sevk etmeye doğru gidileceği, bunun da tehlikeli olacağı ifade edilmiştir.

4. Prof. Dr. Hasan Tahsin FENDOĞLU (Turgut Özal Üniversitesi)

Batı’da “gender equality” denilen bir kavramın çok geniş araştırmalara konu olduğu, bu çalışmalara Batı’nın çok önem verdiği, Avrupa’daki değişik ülkelerin uygulamalarını incelemek üzere Avrupa Konseyi Projesi kapsamında on kadar ülkeyi gezdiklerini, orada bu kavrama çok büyük önem verildiği ve cinsiyetler arasındaki tam bir eşitliğin -hukuki eşitliğin tabii- olması gerektiği ama Batı’nın ihmal ettiği şeyin aile değerleri olduğu ve aile değerlerine Batı’nın önem vermediği ifade edilmiştir. Yani hem evli olduğu zamanki bayanların durumları, hem boşandıktan sonra veya daha bütün diğer sektörlerde hep eşitlik üzerinde durulduğu, bunun çok doğru olduğu, hukuki eşitliğin mutlaka olması gerektiği, birtakım olumsuz şeylerimiz olabileceği ama çok büyük oranda buna bizim tarihimiz ve geleneğimizin de uygun olduğu, kadına saygıyı bizim geleneklerimizin de verdiği belirtilmiştir.

Bu nedenle Batı’nın bu getirmiş olduğu cinsiyetler arası eşitliğin bize zıt bir tarafı olmadığı ama Batı’nın ihmal ettiği bir kavram olduğunu, bunun da “ailenin kutsallığı” kavramı ve “ailenin toplumun temeli olması”

kavramı olduğu, şu anda Batı'nın buna önem vermediği ve Batı'da yapılan dizilerde de bunun görüldüğü, Türkiye'de aslında bu konuda son yıllarda medyanın bir eğiliminin de olduğu, yani aile kavramının kutsal olmadığı konusunda gerek sanatçılar veya bunun gibi kişilerin aile birlikteliği olmadan yaşamalarının örnek, model gösterildiğini ve bunun bir öneminin de olmadığını aslında söylenmeye çalışıldığı söylenmiştir. Bunun doğru bir şey olmadığı, cinsiyetler arası eşitlik ne kadar önemliyse, hukuki eşitlik ne kadar önemliyse onun kadar da önemli olan aile kavramının daha da önemsenmesi gerektiği ve bu ikisinin at başı gitmesi gerektiği belirtilmiştir.

Anayasa'mızın 10. maddesinde, 12 Eylül 2010 referandumuyla pozitif ayırım getirildiği ve bunun devam etmesi gerektiği belirtilmiştir.

Diğer ülkelerin anayasalarından örnekler Komisyon'a anlatılmıştır. Avusturya Anayasası'nın 7. maddesinin Anayasa'mızın 10. maddesi gibi olduğu "Tüm Avusturyalılar kanun önünde eşittir, hiç kimse doğum, cinsiyet, varlık, sınıf ve din sebebiyle ayrıcalıklı muamele göremez." dediği, Belçika Anayasası'nın 10. maddesinde "Kadın-erkek eşitliği teminat altına alınmıştır, Belçikalılar kanun önünde eşittir." dediği, Fransa Anayasası'nın 1. maddesinin "Kadınlar ve erkeklerin seçimle gelinen görev ve mevkilerin yanı sıra mesleki konumlara ve sosyal sorumluluklara eşit şekilde erişebilmeleri kanunla teşvik edilir" dediği, Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası 3. maddesinin "Erkek ve kadınlar eşit haklara sahiptirler. Devlet kadın ve erkeklerin eşitliğinin gerçekten sağlanmasını özendirir ve var olan dezavantajlarının giderilmesi için çaba gösterir. Cinsiyeti, soyu, ırkı, dili, yurdu ve kökeni, inancı, dinî veya siyasi görüşleri dolayısıyla hiç kimse mağdur edilemez ve hiç kimseye imtiyaz tanınamaz." ifadesini ihtiva ettiği, İtalya Cumhuriyeti Anayasası'nın 3. maddesinde "Bütün vatandaşlar cinsiyet, ırk, dil, din, siyasi görüş, kişisel ve sosyal şartlar açısından ayırım gözetilmeksizin eşit sosyal derecededir ve kanun önünde eşittir" ifadesinin, Hollanda Kraliyet Anayasası'nın 1. maddesinde "Politik eğilim, ırk, cinsiyet ve herhangi bir sebeple olursa olsun ayrımcılığa izin verilemez." ifadesinin, Polonya Anayasası 32. maddesinde "Herkes kanun önünde eşittir ve ayrımcılık olmaz" dediği ve 33. maddesinde "Kadın ve erkek ailede siyasal, sosyal, ekonomik yaşamda eşit haklara sahiptirler." ve yine "Erkek ve kadınlar özellikle eğitim ve istihdama teşvik konusunda eşit haklara sahiptirler" ifadesinin, Portekiz Anayasası 13. maddesinde "Hiç kimse soy, cinsiyet, ırk, dil, köken, din, siyasal ve ideolojik inançlar, eğitim, ekonomik durum, sosyal koşul ya

da cinsiyet yönelimleri bazında herhangi hakkından yoksun, tercihli, önyargılı, ayrıcalıklı ve ödevinden muaf olamaz.” ifadesinin yer aldığı, İspanya Anayasası’nın 9. maddesinin eşitlikten bahsettiği ve 14. maddesinde “İspanyollar kanun önünde eşittirler, hiçbir şekilde doğum, ırk, cinsiyet, din, fikir ve herhangi bir kişisel, toplumsal koşul veya durumdan dolayı da ayrıma tabi tutulamazlar.” denildiği açıklanmıştır.

Bu on Avrupa ülkesinin anayasasının tamamının da bizim Anayasa’mızın şu andaki mevcut 10’uncu maddesini içerdiği, Yeni Anayasa’da da yine benzeri bir durumun olmasını istediklerini ve Anayasa’mızın 10. maddesine benzer bir hükümle ve zaten ailenin kutsallığı da Anayasa’mızda olduğu, onunla birlikte kadın-erkek cinsiyet eşitliği konusunda da 10. maddemizin yeterli olduğu ifade edilmiştir.

5. Prof. Dr. Hasan TUNÇ (Gazi Üniversitesi)

Kadın-erkek eşitliği kavramı ele alındığında konu özellikle salt kadınlarla ilişkilendirildiğinde kamuoyunda veya toplum nezdinde farklı birtakım düşüncelere veya yorumlara da neden olduğu, yakın bir geçmişte böyle bir Anayasa maddesi önerisinin bayağı sıkıntılar çıkardığı, toplumda fiilî olarak eşitsiz durumda bulunan kadınlar, çocuklar, sakatlar gibi bir ifadelendirmenin bu anlamda farklı anlamlara veya anlamalara yol açacağı tarzında itirazların geldiği o nedenle burada pozitif ayrımcılık adına ifade ettiğimiz cinsiyetler arası eşitsizlik veya cinsiyetlerarası fiilî eşitsizlikten bahsetmenin daha doğru olacağı ve bu yöndeki düzenlemelerin de zaten gerek uluslararası sözleşmelerde gerekse Anayasa metinlerinde ele alınmakta olduğu ifade edilmiştir.

Toplumun gerek kadına gerek erkeğe bu anlamda farklı birtakım fonksiyonlar, görevler atfetmiş durumda olduğu, bu fonksiyon ve görevlere paralel olarak da birtakım değişiklikler veya eşitsizliklerin ortaya çıkmasının söz konusu olabileceği, bu fiilî eşitsizlik durumunda bulunan cinsiyet lehine getirilen düzenlemelere “pozitif ayrımcılık” dendiği, pozitif ayrımcılığın toplumdaki farklı cinsiyetler arasındaki eşitsizliği giderecek fiilî müdahale olduğu vurgulanmıştır. Bunun gerek kurumsal anlamda gerek normatif veya kurullaşma anlamında ortaya çıkabileceği, dolayısıyla bu anlamda dezavantajlı grubu da tek bir bakışla kadın veya erkek olarak ele almanın da çok doğru olmadığı belirtilmiştir.

Uluslararası sözleşmeler bağlamında 1945’lerden itibaren bu konuda birçok sözleşmenin olduğu, 1945-1962 arasında kadın-erkek eşitliğine

ilişkin yasal güvenceler noktasındaki girişimlerin, 1946'da Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu'nun kurulması, devam eden süreçte 1975'te Meksika Dünya Konferansı Eylem Planı'nın kabulü, 1975-1985 arası Birleşmiş Milletler Kadın On Yılı, kadın haklarının kapsamlı ele alınmasına ilişkin projelerin kabulü şeklinde olduğu, daha sonra bu konuda en teferruatlı veya genel anlamda tüm yönüyle konuyu ele alan, 1979 tarihli Kadınlara Karşı Tüm Ayrımcılık Biçimlerinin Kaldırılması Sözleşmesi olan Birleşmiş Milletler sözleşmesinin ki bu sözleşmenin 1. maddesinde de ayrımcılığın ne olduğu, 2. ve devamı maddelerde de bu ayrımcılığın giderilmesine yönelik alınması gereken tedbirlerin ne olduğunun açıkça ortaya konulduğu belirtilmiştir. Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Tüm Ayrımcılık Biçimlerinin Kaldırılması Sözleşmesi'nin 1. maddesinde: “Bu sözleşme açısından ‘kadınlara karşı ayrımcılık’ teriminin siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel, kişisel veya diğer alanlardaki kadın ve erkek eşitliğine dayanan, insan haklarının ve temel özgürlüklerin medeni durumları ne olursa olsun kadınlara tanınmasını, kadınların bu haklardan yararlandırılmalarını veya kullandırılmalarını engelleme veya hükümsüz kılma amacını taşıyan veya bu sonucu doğuran cinsiyete dayalı herhangi bir ayırım, dışlama veya kısıtlama anlamına gelir” dediği, bu manada fiilî hayatta kadınların eşitsizliğini sağlayacak herhangi bir mevzuat hükmü veya uygulamanın bir ayrımcılık olduğunun ifade edildiği, devam eden maddelerinde de, özellikle 4. maddede bu ayrımcılığın giderilmesi için gerekli olan fiilî davranışlar ve alınması gereken yasal önlemlerden bahsedildiği belirtilmiştir. Bu konuda Birleşmiş Milletler Evrensel Bildirisi'nin 2. maddesinde kadın ve erkeğin eşit olduğu ve eşit haklara sahip olması gerektiğinin açıkça ifade edildiği, bu anlamda hiçbir ayırım yapılamayacağı beyan edilmiştir.

Bu konuda en olumlu düzenleme olarak gelen Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nın 23. maddesindeki düzenlemenin bu farklılığı ifade etmeden ortaya koyan bir düzenleme olduğu, “Eşitlik ilkesi eksik temsil edilen cinsiyet lehine olan tedbirlerin muhafazasını veya kabul edilmesini engellemez.” denildiği, yani kural olarak kadın-erkek eşitliği bağlamında konuya yaklaşım biçiminin bu cinsiyet farklılıklarının giderilmesi yönünde olması gerektiği, bu anlamda en açık şekliyle bu sözleşmede ifade edildiği, en doğru yaklaşımın bu olduğu vurgulanmıştır. Bu anlayışın gerek istihdam gerekse temsil noktasındaki cinsiyet lehine, dezavantajlı gruplar açısından, getirilecek birtakım hem pozitif hukuk düzenlemelerinin hem de fiilî

müdahalelerin gerekliliğini ifade ettiği, bu yönüyle de olması gereken, en doğru yaklaşım olduğu, mesela Federal Alman Anayasa Mahkemesinin bu anlamda ortaya konulan, özellikle temsildeki kota uygulamalarının Anayasa'ya aykırı olamayacağını, yani federal düzeyde veya Almanya Cumhuriyeti içerisindeki temsil noktalarında seçimle gelinecek görevlerde eksik temsil edilen kesim açısından getirilecek birtakım pozitif katkıların Anayasaya aykırı olamayacağı ve bu anlamdaki pozitif ayrımcılığı gidermeye veya dezavantajı ortadan kaldırmaya yönelik tedbirlerin alınması gerektiğini de kararında açıkça ifade ettiğini vurgulamıştır. Aynı şekilde, Avrupa Adalet Divanının verdiği bir karar olduğu, burada da özellikle istihdam açısından erkeklerin zorunlu olarak görevlendirilmesi gerekmeyen alanlarda bayanların görevlendirilmesinin teşvik edilmesinin gerek yasal olarak gerek fiilî olarak tercih edilmesi gereken bir davranış olduğu, ifade edilmiştir.

Gerek karşılaştırmalı hukuk açısından uluslararası sözleşmelerin gerekse anayasal düzenlemelerin, dezavantajlı gruplar açısından getirilebilecek birtakım, fiilî eşitliği sağlamaya yönelik tedbirlerin hem sözleşmelerde hem de anayasalarda mutlaka yasal bir zorunluluk olduğunu vurguladığı, ancak problemin bu yasal mevzuat veya düzenlemelerden çok fiilî uygulamalardan ortaya çıktığı ifade edilmiştir. Fiilî uygulamaları giderme noktasında da özellikle Fransa'nın bu noktada ortaya koyduğu birtakım uygulamaların olduğu, kadın-erkek eşitsizliğini giderme konusunda kamu denetçiliği tarzında bir müessesenin oluşturulması, kadın-erkek eşitliğini izleme komiteleri gibi birtakım komitelerin varlığı tarzındaki uygulamaların dezavantajlı grup lehine yapılan düzenlemelerin fiilen gerçekleşmesi noktasındaki tasarrufları izleyen, bunlarla ilgili yapılması gerekenleri kamuoyuna açıklayan birtakım, âdeta denetleyici veya gözlemci kuruluşlar olarak da ortaya çıkabileceği belirtilmiştir. Bu anlamdaki temel problemin de -bu manadaki- fiiliyatta veya uygulamada olduğu için bu müesseselerin önemli katkılar sağlayacağı veya bu uygulamaların bu gelişime önemli katkılar sağlayacağı söylenmiştir.

Bizim ülkemiz açısından en son Avrupa Birliği 2010 Yılı İlerleme Raporu'nun konuya ilişkin paragrafında: "Türkiye'de pozitif hukuk açısından yasal düzenlemelerin özellikle 2004 ve 2010 sonrasında yapılan değişikliklerle olması gereken düzeye geldiği ancak bunun hayata, fiilî yaşama intikali noktasında birtakım sorunlar yaşandığının belirtildiği, önemli olanın düzenlemenin sosyal, siyasi hayattaki eşitsizliği giderecek

derecede hayata yansımaları sağlamak olduğu, bu noktadaki eksikliklerin giderilmesinin bu konuda önemli katkılar sağlayacağı, ilerleme raporunun da bunu zaten açıkça ifade ettiği belirtilmiştir.

10. madde açısından konu ele alındığında, mevcut maddenin özellikle, malum, anayasa sistematigi açısından bakıldığında “insan hakları” kısmında değil “genel esaslar” kısmında düzenlenmiş olmasının bilinçli bir tercih olup olmadığının bilinmediği ama en azından pozitif olarak devlete edim yükleyen bir düzenleme niteliği taşıdığı, bu şekilde ve bu anlamda, insan haklarıyla ilgili özellikle bu son Anayasa yenileme çalışmalarında yapılan birtakım tekliflerde eşitlik ilkesinin insan hakları kapsamında veya insan hakları kataloğu içerisinde yer alması gerektiğinin ifade edildiği ama bu konuyu incelerken bu konunun, özellikle cinsiyetler arası farklılığın giderilmesine ilişkin düzenlemenin, bu genel esaslar içerisinde olmasının bunun etkinliği sağlaması açısından daha da önemli olduğunun görüldüğü, dolayısıyla bu maddenin bu şekilde, yani eşitlik oraya taşınsa bile, bu anlamda, “genel esaslar” arasında kalmasında yarar olduğu dile getirilmiştir.

Ülkemizde de bu fiilî eşitsizliği gidermeye yönelik birtakım özel müesseselerin oluşturulmasının daha çok yasal düzenlemelerle ilgili olduğu, yani yasal mevzuatın konusu olan düzenlemeler olacağı, kamu denetçiliği müessesesinin ülkemizde kurulması hâlinde, bunun bir dairesi olarak bu eşitsizliği izleme veya bu eşitsizliği giderme konusunda bir oluşum, bir idari yapının ortaya çıkarılabileceği, burada bu konuyla alakalı aktif ve ciddi çalışmalar yapılabileceği, bunların önemli ölçüde katkısı olacağı vurgulanmıştır. Anayasal düzenleme açısından Anayasa’nın 10. maddesinin ikinci fıkrasının “Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, eksik temsil edilen cinsiyet lehine fiilî eşitliğin sağlanması için gerekli tedbirleri alır ve kabul edilmesini sağlar.” şeklinde olmasının amaca biraz daha hizmet eder bir nitelik kazanmasını sağlayacağı ifade edilmiştir.

Tedbirleri almaktan öte, bir de bu tedbirlerin hayata yansımaları sağlamak üzere Temel Haklar Şartı’nın 2. maddesindeki o kabul edilme zorunluluğunun burada da bulunmasında fayda olduğu kanaatinde olunduğu, “Bu konuda alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz.” tarzında bir düzenleme ve bu düzenleme paralelinde yasal mevzuattaki yenilenmelerle bu konunun hem eksik temsil edilen cinsiyet açısından olumlu adımların atılmasına hem de bu sorunun ülkemiz açısından sorun olmaktan çıkmasına önemli katkılar sağlayacağı ifade edilmiştir.

6. Yrd. Doç. Dr. Hüseyin YILDIZ (Turgut Özal Üniversitesi)

Kadın hakları meselesinin bir anayasa sistemi içerisinde düşünülmesi ve “kadın hakları” denildiğinde, aslında, bir toplumun geleceğini göz önüne getirerek aileyle bir şekilde irtibatlandırılması gerektiği belirtilmiştir.

Tek başına kadın eşitliğiyle ilgili bir maddeyi ele alıp o konuda “Fırsat eşitliğini sağlayabilir miyiz?” diye sorulduğunda buna maalesef olumlu bir cevap verilemeyeceği, bilhassa bir anayasada bunun gerçekleştirilebilmesi için, sadece bir maddede değil, anayasanın tümünde, gerekli tedbirlerin alınması gerektiği ifade edilmiştir. Turgut Özal Üniversitesi Hukuk Fakültesinin yapmış olduğu taslaktan yola çıkarak taslağın 1. maddesinde insan onurunun dokunulmazlığı üzerinde durulduğu, Anayasa taslağında bunun normlar hiyerarşisinde en tepede yer aldığı için, diğer bütün temel hak ve özgürlükleri, devletin tüm kurumlarının, anayasal kurumların bu ilkeye göre hareket etmekle mükellef oldukları, dolayısıyla “kadın hakları” denildiğinde, 10. maddede kadınla ilgili birtakım hükümler getirilmesi fakat bunun insan onuruyla irtibatlandırmamasının mevcut Anayasa’nın en önemli eksikliği olduğu ifade edilmiştir. Kadın-erkek eşitliğini ve fırsat eşitliğini mutlaka insan onuruyla irtibatlandırarak sağlıklı bir güvencenin sağlanacağı, dolayısıyla bu yönüyle 1. maddede insan onuru üzerinde durulduğu, bunun kadın yönüyle ve eşitlik boyutuyla da bir irtibatlandırması olduğu ifade edilmiştir.

2. maddede kişi hürriyeti ve temel hakların korunması üzerinde durulduğu, 3. maddede ise hukuk önünde eşitlikten bahsedildiği, 4. maddede de “İyi niyet esası ve keyfî muameleden kaçınma” ifadelerinin kadınla ilgili yönünün ise devletin 3. maddede hukuk önündeki eşitliği fiilî olarak günlük hayatta da yerine getirebilmesi için ona bir yükümlülük getirildiği, 3. maddede kadının hukuk önünde eşitliğini devlet sağlayamıyorsa o zaman burada 4. maddeden yola çıkarak “İyi niyet esasına aykırı hareket ediyor” diye kadının bunu Anayasa Mahkemesine götürebileceği, burada bir adım daha ileri gidildiği, devlete burada bir yükümlülük getirildiği ifade edilmiştir.

5. maddede devletin sosyal hizmet yükümlülüğünün, aileyi ele alan bir boyutun getirildiği, dolayısıyla burada 1., 2., 3., 4. maddede ve 5. maddede bir çerçeve oluşturulduğu, yani hukuk önündeki eşitliğin fiilî eşitliğe geçebilmesi için, devlete 4. maddede bilhassa bir yükümlülük getirildiği, dolayısıyla da bu çerçevenin içerisinde insan onuruyla birlikte ele alındığı, kanun önünde eşitliğin insan onuruyla irtibatlandırıldığı ve 4. maddede de

devlete bunu fiilî olarak yerine getirebilmesi için iyi niyet esasının getirildiği vurgulanmıştır. “Neden örneğin İsviçre’nin 8. maddesinin üçüncü fıkrasında olduğu gibi ‘Kadın erkek arasındaki hukuki ve fiilî eşitliğin yerine getirilmesi gerekir’ diye açıkça, bu şekilde bir düzenleme yapılmadığı konusunda bir itiraz gelebileceği ancak taslağın bunu bir adım daha ileriye götürdüğünü, şu anda İsviçre’nin 8. maddesinin üçüncü fıkrasını kadının hem hukuki hem de fiilî olarak eşitliğinin sağlanması gerektiğini söylediğini fakat bu fiilî eşitliğin pratikte nasıl sağlanması gerektiğine yönelik bir ibarenin net olmadığı, taslakta bunun üçüncü fıkrada netleştirilerek fiilî eşitliğin sağlanması gerektiği yönünde olduğu, dolayısıyla 4. maddede devlete iyi niyet esası getirildiği için fiilî olarak bunları yerine getirmekle mükellef olacağı ve bu yükümlülük yerine getirilmediği zaman devletin burada görevini yerine getirmemiş sayılacağı vurgulanmıştır.

Kadın eşitliği ve aile konusunda ise kadın eşitliğinin mutlaka fiilî olarak yerine getirilmesi, fakat bunu yaparken de aile hayatına zarar verilmemesi gerektiği üzerinde durulmuştur.

Bir ülkenin eşitlik ilkesinin yorumunun daha çok kabul ettiği hukuk ve devlet felsefesine göre şekilleneceği, burada hukuki eşitlik ve fiilî eşitlikten bahsedildiğinde, genel kuralın hukuki eşitlik olması gerektiği, fakat toplumdaki bazı fiilî haksızlıkları gidermek için yani fiilî eşitliği sağlamak için de devlet otoritesinin hukuk eşitliğine aykırı birtakım uygulamalara yer verebileceği ve bunun doğal olduğu ifade edilmiştir.

Bir toplumda kadınlar için fırsat eşitliği ilkesi doğrultusunda birtakım hukuki tedbirler alındığında mümkün merteye her türlü aşırı tavır alıştan uzak durulması gerektiği, bu uçlardan bir tanesinin feminist yaklaşım, diğer ucun da patriarkal (ataerkil) yaklaşım, yani erkeğin otoritesinin egemen kılınması yaklaşımı olduğu, bunun ortasının bulunması gerektiği ve kadın hakları gündeme gelirken daima sağduyulu olunması ve aşırı yaklaşımlardan uzak durulması gerektiği, bilhassa aile yapısına zarar verecek bir mecraya girilmemesi gerektiği söylenmiştir.

Almanya’nın “demografische falle” denilen, “demografik tuzak” ile karşı karşıya olduğu, genç nüfusun giderek azaldığı Almanya’da yaşlı nüfusun giderek arttığı, bunun da sosyal güvenlik sistemini tehlikeye soktuğu, eğer nüfus gelişmesi bu şekilde devam ederse 2050 yılında sosyal güvenlik sisteminin çökeceği, dolayısıyla kadın ve erkeğin birbirini sosyal ve aile hayatında rakip olarak görmemesi gerektiği, sırf ekonomik

göstergeleri göz önüne getirerek hayatını tanzim etmeye çalışan bir birey tipine “mülkiyetçi ve egosantrik” bireycilik de denilebileceği anayasa taslağında da buna karşı çıktıkları, mülkiyetçi ve egosantrik bir bireyciliği değil, sosyal bir bireyciliği tasvip ettikleri, kişinin, özel hayatında egoist olabileceği fakat egoizminin anayasada hukuk tarafından korunmasını talep edemeyeceği, hukukun bunu koruyamayacağı ifade edilmiştir. Mülkiyetçi veya egosantrik bireycilik anlayışında aile hayatı ve çocukların bireylerin kişisel amacına ulaşmakta bir engel olarak görüldüğü, dolayısıyla, çocuk doğum oranının giderek düştüğü ve nüfusun azaldığı belirtilmiştir.

Kadın haklarının feministçe bir yaklaşımla, anne kavramının aleyhinde kullanılmaması, hor ve hakir görülmemesi gerektiği, bugün, Batı’da, bilhassa Almanya’da annenin âdeta hor ve hakir görüldüğü, her ne kadar Anayasa’da koruma altına alınmışsa da, anneliğin klasik kadın rolü olarak nitelendirildiği, dolayısıyla, annelik kavramının küçümsenmekte olduğu ifade edilmiş, Almanya’da çocuk parası verilmekte olduğu ve 2010 yılında bunun artırıldığı, şu anda Almanya’da birinci ve ikinci çocuğa 184 Euro verildiği, üçüncü çocuğa 190 Euro verildiği dördüncü çocuktan itibaren 205 Euro verildiği belirtilip, ekonomik durumu iyi olmayan ailelere en fazla 140 Euro’yu geçmeyecek şekilde çocuk başına ek yardım verildiği, bunun haricinde 2013’te çocuk parasının yine artırılacağı, bunun Almanların bize nazaran çocukları çok daha fazla sevdiği anlamına gelmediği, demografik tuzaktan kurtulmak için bu tedbirleri aldıkları ve bu konuda müthiş paralar harcandığı dolayısıyla, bizim bunlardan ders almamız gerektiği, kadının mutlaka hem fiilî hem de hukuki eşitliğinin sağlanması ama bunu yaparken de aile kavramına mutlaka gereken ehemmiyetin verilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

7. Yrd. Doç. Dr. Ömer Lütfi PEKER (Turgut Özal Üniversitesi)

Genel olarak konuşulan konunun hukuk önünde eşitlikle alakalı bir konu ve insanların eşit muameleye tabi tutulması olduğu, bu çerçevede içerisinde tabii ki kadın-erkek eşitliğinin de gündeme geldiği ama esas olanın, insan onuruna yakışır bir şekilde insanların hukuk önünde eşit muameleye tabi tutulmasını sağlamak olduğu belirtilmiştir. İşin çerçevesinin buraya dayandığı ve hemen hemen bütün anayasalarda insanların hukuk önünde eşit olduğu, renk, dil, cins ve felsefi inanç, mezhep, cinsiyet ayrımı gözetilmeksizin hukuk önünde eşit olduklarının vurgulandığı ama buna rağmen, pek çok hak ihlalleri ister kadın ister erkek

çeşitli nedenlerle eşitsizliklerin fiilen ortaya çıkıp yaşanabildiği vurgulanmıştır. Bu eşitsizliklerin nerede, nasıl ve niçin çıktığı, eşitliğin nerede bozulduğu, bunun haklı sebeplere mi dayandığının tespitinin son derece önemli olduğu ve bunları giderecek hangi önlemlerin fiilen hayata geçirilebileceği konusu anlatılmıştır.

Kadın ve erkeğin yaradılıştan gelen farklılıklarının söz konusu olduğu, eğitim konusunda kadın-erkek eşitliğinin çok net bir şekilde karşımıza çıktığı ve fiilen her hâlükârda uygulaması gerektiği, ancak çalışma hayatıyla ilgili olarak kadının yaradılışından gelen yapısıyla ilgili olarak bir işte çalışmasının uygun olmayabileceği, bu anlamda bir eşitsizliğin haklı sebeplere dayanabileceği, bunun bir istisna olduğu, mesela, kadının çalışması açısından yapısına hiç uymayan, onun da aslında çalışmak istemeyeceği alanlarda işe alınmayabileceği ama kadın ve erkeğin fitri yapısından kaynaklanmayan, yapılacak işle bir alakası söz konusu olmadığı hâllerde bu eşitliğe riayet etme gereğinin mutlaka anayasal ve yasal çerçevede konulması ve fiilen de uygulanması noktasında takip edilmesi, bu konuda denetlemeler yapılması gerekliliği vurgulanmıştır. Ancak kamunun yanında özel sektörde bayanların ve erkeklerin çalışması açısından bu eşitliğe ne ölçüde riayet edildiği, anayasal ve yasal çerçevede bu zorunluluk konulduğu zaman bu eşitliğe özel hukuk kuruluşları veya kişilerinin de aslında riayet etme gereği doğduğu ifade edilmiştir. Bunun fiilen uygulanması açısından kurumların nasıl bir müeyyide uygulayabileceği üzerinde ayrıntılı olarak çalışılması gerektiği vurgulanmış, bunun daha çok, anayasa değil, yasa işi olduğu belirtilmiştir.

1982 Anayasası'nda da eşitlik ilkesinin vurgulanmış olduğu ama buna rağmen, birçok eşitsizliklerin ortaya çıktığı, bunun nedeninin, başlangıç kısmında ideolojik bir imtiyazı Anayasa'nın kendisinin koymuş olduğu, bu imtiyazdan dolayı pek çok eşitsizliğin otomatikman hayata geçtiği çünkü anayasal dayanağını bulduğu, dolayısıyla, anayasada ideolojik bir söylem yer almaması gerektiği belirtilmiştir.

Anayasada devletin görevlerinin, devletin milletin hizmetinde olduğunun vurgulanması gerektiği, kişiler arasında eşitliği çiğneyecek, ihlal edecek şekilde bir ideolojinin anayasada yer almaması gerektiği, kadın-erkek eşitliğinin fiilen hayata geçmesi noktasında anayasal dayanağa bağlı olarak yasal düzenlemelerin ve diğer mevzuat düzenlemelerinin mutlaka yapılması gerektiği, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın kurulmuş olduğu, bu Bakanlık bünyesinde Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ile Aile

ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün kurulmuş olduğu, özellikle bu genel müdürlükler bünyesinde, kadına yapılacak eşitsiz uygulamaların giderilmesi, fiziksel şiddetin ortadan kaldırılması noktasında çok önemli görevler öngörüldüğü ifade edilmiştir.

6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun, yargılamanın etkililiği ve verimliliği açısından önemli düzenlemeler getirdiği, bunlardan bir tanesinin de davanın açılışı sırasında daha baştan yargılama giderlerinin peşinen ödenmesi olduğu, ülkemizde fakirliğin zaten ailelerin en büyük sorunu olduğu, böyle bir durumda ezilen, şiddete maruz kalan bir kadın yasal haklarını nasıl savunacak diye düşünüldüğü zaman, adli yardım müessesinin çok önemli bir şekilde hayata geçirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. İnsanların hastalandığı zaman, kadın, çocuk dâhil herkese yönelik, aile hekimliği uygulamasının olduğu ama şiddete maruz kalan bir kadının yasal haklarını bilemediği, haklarını koruyamadığı ve devletin bu noktada hukuksal bir destek vermesi gerektiğinin çok açık olduğu, bunun da müesseseleşmesi açısından adli yardım bünyesinde özellikle şiddete maruz kalan kadınların hukuki haklarını korumaları açısından yasal düzenlemeler getirilmesi gerektiği, hukuki yardımın biraz daha genişletilerek daha sağlam temellere bağlanması ve hayata geçirilmesi gerektiği belirtilmiştir.

8. Araştırma Görevlisi Olcay KARACAN (Ankara Üniversitesi)

Fırsat eşitliğinin sağlanabilmesi için, gerçek yaşamda hayata geçebilmesine ailedeki eşitsizliğin, ailedeki eşitsiz ilişkilerin özellikle şiddete dayalı ilişkilerin çok ciddi engel olduğu, o yüzden, ailedeki eşitsizliklerin ortadan kaldırılması gerektiği, fakat ailedeki eşitsiz ilişkilerin ortadan kaldırılmasında ailenin parçalanmasına yönelik bazı kaygılar olduğu ancak ailenin statik bir kurum olmadığı, değişken bir kurum olduğu, yani sürekli evrim geçiren bir kurum olduğu, ailenin de eşitlikçi bir yapıya kavuşabileceği ifade edilmiştir.

Farklılıkların ve eşitliklerin bir arada düşünülmesi gerektiği, yani bu farklılıkların kadını eve hapsedme şeklinde olmaması, kadının kamusal yaşama çıkması gerektiği, kamusal yaşamın da kadınların istekleri göz önüne alınarak değiştirilmesi gereken tarafları olduğu, kamusal alanın rekabetçi bir biçimde değil de başka insanların da insansal olanaklarını ortaya koyabilmesi için fırsat eşitliğini sağlayacak biçimde sosyal adaleti gözeterek yeniden düzenlenmesinin kamusal alandaki kadın-erkek çatışması dediğimiz çatışmayı da ortadan kaldırabileceği belirtilmiştir.

Ailedeki eşitliğin sağlanabilmesi için Anayasa'da da bir şeyler yapılabileceği, özellikle kadını şiddetten korumaya yönelik çok güzel yasal düzenlemeler yapıldığı ama bu yasal düzenlemelerle ilgili olarak Anayasa'da da şiddetten koruyacak, yani kadına yönelik şiddet, başta töre cinayetleri olmak üzere maddi düzenlemeler yapılırsa yerinde olabileceği, özellikle aile yaşantısıyla kadın-erkek eşitliği arasında kadın haklarıyla ailenin bütünlüğü arasında herhangi bir çelişkinin olmadığı, birbirimizin tahakkümü altına girmeden, yaşamlarımızı dönüştürmede bir araç olarak kullanıp daha iyi yerlere varılabileceği vurgulanmıştır.

9. Meltem BAĞCI (Turgut Özal Üniversitesi)

Fırsat eşitliğinin sadece kadın-erkek değil, uluslararası bağlamda üzerinde durulması gereken önemli bir husus olduğu, ırktan kaynaklanan, dinden kaynaklanan eşitsizliklerin de maalesef uluslararası bağlamda çok yaşandığı, her ne kadar ulusal ve uluslararası düzenlemeler fevkalade olsa da problemin uygulamada olduğu, uygulamada da bunun denetimden ve anlayıştan kaynaklandığı yoksa mevzuatla ilgili herhangi bir sorunun olmadığı, Avrupa Birliği uyum çalışmaları ve Avrupa Birliği ilerleme raporlarında da zaten bu konudaki çalışmaların ne derece başarılı olduğunun da teyit edildiği belirtilmiştir.

Fakat özellikle aile alanında kadının aile hayatındaki eşitsizliği gibi görünen, biyolojisinden, annelik sıfatından, statüsünden kaynaklanan bir durum olduğu, ancak bir de burada çocuklar arasında yaşanan doğumdan gelen bir eşitsizlik olduğu, çocukların sahip olduğu aile, ailelerinin sosyal yapıları, eğitim seviyeleri, kültürleri vesairelerinin de buna fazlasıyla katkıda bulunduğu, doğuştan gelen bu eşitsizliğin de devlet tarafından alınacak bazı tedbirlerle baştan itibaren engellenmesi, ortadan kaldırılması gerektiği ifade edilmiştir.

Bunun çocuğun ilerleyen yaşta eğitiminden başlamak üzere birçok alana sirayet eden bir eşitsizliğe kendiliğinden sebep olduğu, doğduğu aileyi belirleyemeyen çocuğun ailesinden, anne ve babasının geleneklerinden, eğitiminden, ekonomik seviyesinden kaynaklanan bir eşitsizliğe maruz kaldığı vurgulanmıştır.

Çalışma hayatında kamu sektöründe de birçok eşitsizlik olduğu, ama özel sektörde de gözle görülür ciddi eşitsizliklere, ayrımcılığa sebebiyet veren uygulamaların olduğu, kadının doğasından kaynaklanan, kadının yapmaması gereken ya da yapamayacağı işlerin olduğu fakat kadın ve

erkeğin yapabileceği işte, yapılan bir müracaatta işverenin kadın ve erkek adaylar arasında yapacağı seçimde kriter ne olmalı sorusunun, burada sözleşme özgürlüğü mü yoksa kadına “hayır” cevabında kadının fırsat eşitliği zedelenmiştir itirazının hangisine değer verileceği olduğu, böyle bir konuda bir ihtilafın vukuunda adli mercie sirayet ettiğinde mahkemelerin bu konuda nasıl karar vereceği, burada bağlayıcı olanın pozitif hukuk kurallarından ziyade bunların nasıl uygulanacağı ve burada mahkemelere, yargıçlara çok önemli bir fonksiyon düştüğü, içtihadın yerleşmesi, kadının bu manadaki fırsat eşitsizliğinin giderilmesi ayrıca, çalışma hayatında emeklilikten tutun da ücrete varıncaya kadar, kadının çalışma hayatında mevcut olan pozisyonunda ilerlemesi ve özel sektörde akla gelebilecek birçok konuda mevcut olan eşitsizliklerin giderilmesinde yargıçlara çok önemli bir fonksiyon düştüğü vurgulanmıştır.

Kadın ve erkek arasında vatandaşlık kazanmada mevcut olan eksikliğin ya da eşitsizliğin de ortadan kaldırılması gerektiği, özellikle doğan çocuklarda anne ve babanın vatandaşlığıyla ilgili, doğan çocuğun kazandığı vatandaşlığın da etkilendiği o yüzden, anne ve babanın ya da kadın ve erkek arasında vatandaşlık kazanılması ya da kaybedilmesi konusundaki eşitsizliğin, eşit olmayan durumun düzeltilmesinin, ondan sonra doğacak olan çocukların vatandaşlığına da etki ettiği için önemli bir konu olduğu ifade edilmiştir.

10. Yrd. Doç Dr. Ali BENGİ (Turgut Özal Üniversitesi)

Fırsat eşitliği derken hemen akla geliveren kadın ve erkek arasında, iki farklı cinsiyet arasındaki eşitliğin değil bilakis bizim toplumumuz açısından kadınlar arasındaki fırsat eşitliğine de dikkat kesilmemiz gerektiği belirtilmiştir.

Alman Anayasası'nın ilk maddesinde, ilk cümlesinde insan onuruna atıfta bulunan ve medeni hukuk alanında da gerekli düzenlemelerini yapmış bir ülkede bile bu ayrımcılık, bu eşitsizlik yaşanıyorsa bizim bir kat daha dikkat kesilmemiz gerektiği ve her tarafın, kadın olsun, erkek olsun ve tarafların da kendi arasında samimi olmaları, herhangi bir istismarcılığa birileri üzerinden yola çıkılarak başka hesaplar üzerinden gidilmemesi gerektiği vurgulanmıştır.

Özel hukuk alanının normal şartlarda devletin müdahalesinin söz konusu olmayacağı bir alan olduğu, ancak aile hukuku alanında emredici kuralların oldukça fazla yer aldığı, devletin, hâkimin şahsında muazzam bir müdahale yetkisine sahip olduğu bir alan olduğu belirtilmiştir.

Bu eşitlik bozulduğu durumda, Medeni Kanunumuza göre, önceki Medeni Kanunumuzdaki temsilde, velayette, mal rejimi gibi birçok konularda erkek lehine olan ağırlığın ondan alındığı, bunun olumlu, atılması gereken bir adım olduğu, dengenin, eşitliğin sağlanması anlamında önemli bir aşama olduğu, Aile Mahkemelerinin Kuruluşuna Dair Kanun'da da, özellikle Medeni Kanun'un 184. maddesi ile boşanmaya ilişkin, oradaki yargılama usulüne ilişkin bir düzenleme getirildiği, asıl neşterin vurulduğu, kronikleşmiş o eşitsizliğin, o her iki tarafın belki sancısını çektiği aşamada müdahale yapma yetkisi olan hâkimin takdir yetkisine ilişkin bir düzenleme getirildiği belirtilmiş ve bu konuda bir endişenin altı çizilmiştir.

Medeni Kanun'un 184. maddesi hâkime tarafların, bu eşitsizliğin bozulduğundan şikâyetçi olan tarafların ikrar hâlleri, anlaşmaları, ola ki kendi aralarında bir protokol yapmaları durumunda dahi veyahut da kesin delil niteliğinde delilleri ibraz etmelerine rağmen hâkimin hiçbirisiyle bağlı olmayacağı ve tamamıyla vicdani kanaatine göre, takdir yetkisine göre karar verebileceğine dikkat çekilmiş olduğu; yine, Aile Mahkemelerinin Kuruluşuna Dair Kanun'da da ayrıntılı düzenlendiği, bu konunun çok objektif katkıları olduğu, uzman görüşüyle gerçekten bilimsel anlamda hâkime yardımcı olmak üzere raporlar sunulduğu ama hâkimin hiçbirine bağlı olmadığı, yani bu konunun gerçekten endişe verici bir alan olduğu, dolayısıyla hâkimin takdir yetkisinin aslında “kural içi” veya “hüküm içi boşluk” dediğimiz o konuda bir düzenlemenin olmadığı; aslında “yumuşak karın” alanında kullanılması gereken, istisnai bir yetki olduğuna dikkat çekilmiştir. Bu istisnai durum genel durum hâline getirilirse, zaten mustarip olan iki taraf ola ki bir şekilde çözüme yaklaşmış, ikrar var, sulh var belki, hatta uzman görüşü var, bilimsel görüşler, katkılar var buna rağmen hiçbirisiyle bağlı olmayacak bir yetkiyle hâkime takdir yetkisi verilmesine yönelik endişeler vurgulanıp, istismar, suiistimal veya iyi niyet-kötü niyet ayırımına girmeksizin yapılacak düzenlemelerde hâkime verilecek olan takdir yetkisinin sınırlı ve bu konudaki düzenlemenin somut olması gerektiği ifade edilmiştir.

11. Servet KAYA (Y. Tetkik Hakimi)

Anayasa'mızın “Ailenin korunması” başlıklı 41. maddesinde önemli bir düzenleme olduğu, ailenin Türk toplumunun temeli olduğu ve eşler arasında eşitliğe dayandığı belirtilerek devletin, ailenin huzur ve refahı, özellikle ananın ve çocukların korunması için gerekli tedbirleri alacağını hüküm altına aldığı belirtilmiştir.

Anayasa'mızın önemli maddelerinden "Kanun önünde eşitlik" başlıklı 10. maddesinde herkesin kanun önünde eşit olduğu çeşitli hususlar sayılarak, özellikle konumuzla ilgisi olması anlamında cinsiyet yönünden kanunlar önünde eşit olduğu hükmüne yer verildiği, 2004 yılında maddede yapılan bir değişiklikle kadınlar ve erkeklerin eşit haklara sahip olduğu, devletin bu eşitliğin yaşama geçirilmesini sağlamakla yükümlü olduğu hükmüne yer verilerek cinsiyete dayalı ayrımcılığın önlenmesinin amaçlandığı vurgulanmıştır.

Bu maddede 12 Eylül 2010 yılında halk oylamasıyla yapılan değişiklik sonucunda, bu maksatla alınacak tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamayacağı hükmü eklenmek suretiyle olumlu ayrımcılık ilkesine anayasal bir dayanak kazandırıldığı belirtilmiştir.

10. maddede tarihî süreç içerisinde yapılan değişikliklerin çok önemli olduğu, gerçekten kadın haklarını destekleyecek, kadın-erkek eşitliğini hayata geçirecek her türlü yasal değişikliğe önemli bir anayasal zemin hazırlandığı, öte yandan daha da ileri gidilerek pozitif ayrımcılık yaratacak şekilde kadınlar lehine güzel düzenlemeler yapılması anlamında da önemli bir anayasal dayanak getirildiği ifade edilmiştir.

Kadının soyadının gerek ülkemizdeki çeşitli platformlarda gerekse uluslararası platformlarda sorun olarak karşımıza çıktığı, AİHM'in Ünal Tekeli isimli bir avukat kadınla ilgili vermiş olduğu kararın incelemeye değer olduğu, başvuru tarihinde eski Medeni Kanun'un 153. maddesi bağlamında evlilikte eşinin soyadını kullanmak zorunda kalmasına ilişkin yasal düzenlemenin Sözleşme'ye aykırı olduğu iddiasının mahkemeye taşındığı, AİHM'deki dava süreci devam ederken eski Medeni Kanun'un 153. maddesinde bir değişiklik yapılarak -ki o madde yeni Medeni Kanun'umuzda şu an 187. maddeye denk gelmektedir - oradaki düzenlemede kadının eşinin soyadı önünde kendi soyadını da kullanabileceğine ilişkin bir düzenleme geldiğini fakat AİHM'nin değerlendirmesinde bu süreci ve getirilen düzenlemeyi yeterli bulmadığını çünkü tek başına kadının soyadını kullanmasına imkân verilmediğini söylediği belirtilmiştir.

Dava sürecinde anılan maddeye ilişkin olarak Ankara İdare Mahkemesi tarafından bu düzenlemenin Anayasa'ya aykırı olduğu iddiasıyla bir iptal istemli başvuruda bulunulduğu, fakat Anayasa Mahkemesi'nin 1998 yılında verdiği bir kararın gerekçelerine kadının erkeğe göre farklı yaratıldığı, zorunluluklar ve toplumsal gerçekler karşısında kadının korunması, aile

bağlarının güçlendirilmesi, evlilik birliğinde düzen ve uyumun sağlanması gibi bazı gerekçelerle Anayasa'ya aykırı görmediği, talebi reddettiği ve mahkemenin yeni 4721 sayılı Kanun'un karşılığına denk gelen 187'nci maddesine ilişkin yapılan başvuruyu da 2011 yılında aynı gerekçelerle reddettiği hatırlatılmıştır.

Bu süreçte AİHM, Ünal Tekeli davasında, dosyayı değerlendirirken uluslararası hukuk açısından özellikle Avrupa Konseyi kararları, Bakanlar Komitesi kararları, Birleşmiş Milletlerin çeşitli sözleşme ve belgelerinin yanında kadına karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesine ilişkin CEDAW Sözleşmesi hükümlerine özellikle atıfta bulunduğu ve Türkiye'nin CEDAW Sözleşmesi'ne onay verdiğini kararında hatırlattığı, AİHM'nin bu değerlendirmeyi özellikle aile ve özel hayatın korunması hakkı ve sınırlanmasına ilişkin 8. maddesiyle, yine çok önemli bir madde olan ayrımcılık yasağına ilişkin 14. madde bağlamında değerlendirerek bir sonuca vardığı belirtilmiştir.

Başvuranın yaptığı şikâyetin evli kadınların, evlendikten sonra yalnızca kızlık soyadlarını yasal olarak kullanamamalarına karşın evli erkeklerin evlenmeden önceki soyadlarını kullanabilmelerine değinerek bunun benzer durumdaki kişilerle ilgili farklı bir muamele olduğunu değerlendirerek aile birliğine ortak bir aile ismi aracılığıyla yansıtma amacının cinsiyete dayalı bir farklı muamele yapmak için yeterli ve haklı bir gerekçe olarak kabul etmediğinden 14. maddeye aykırı bularak, 8. maddeyle beraber değerlendirdiği ve ihlal kararına hükmettiği belirtilmiştir.

Bu bağlamda Adalet Bakanlığı Kanunlar Genel Müdürlüğü olarak bir düzenleme, bir kanun tasarısı hazırlandığı, AİHM'in verdiği karar her ne kadar anayasal bir düzenleme yapılmasını öngörmese de mevzuatta önemli bir değişikliğin aslında habercisi olması anlamında önemli olduğu, getirilen tasarı taslağı ile kadının eşinin soyadını kullanabilmesinin yanı sıra isteğe bağlı olarak sadece kendi soyadını da kullanabilmesine imkân tanıyan bir düzenleme hazırlandığı ve ilgili tarafların görüşüne sunulduğu ifade edilmiştir.

Anayasa Mahkemesi'nin Soyadı Kanunu'nda önemli bir iptal kararı verdiği, 4. maddenin ikinci fıkrasındaki ilk cümlede "Evliliğin feshi veya boşanma hâllerinde çocuk anasına tevdi edilmiş olsa bile babasının seçtiği veya seçeceği adı alır." cümlesini iptal ettiği, iptal gerekçesinin henüz yayınlanmadığı belirtilmiştir.

Ortak velayetin de önemli bir sorun olarak ortaya çıktığı, AİHM'nin ayrılma sonrasında velayet hakkı ve çocuğun bakımına ilişkin durumlarda ulusal kararları denetlerken, özellikle özel hayatın ve aile hayatının korunmasına ilişkin 8. maddeye uygunluğu değerlendirirken devlete pozitif yükümlülükler yüklediği ve özellikle ulusal makamların yargılama sürecinde görevlerini ne kadar titiz ve duyarlı bir şekilde yerine getirdiğinin özenle araştırıldığı beyan edilmiştir.

Ancak AİHM'nin velayet konusunda çok katı bir kural izlememekte, devlete takdir yetkisini tanımakta olduğu, önemseydiği noktanın devletin pozitif yükümlülüğünü yerine getirip getirmediği ve yetkili makamların aile bağlarını koruma ve geliştirme amacıyla hareket edip etmediği, yeterli delillere dayanıp dayanmadığı, örneğin yargılama sürecinde mahkemenin tarafları dinleyip dinlemediği, ki, bazen çocukların dinlenmesine ihtiyaç olmadığının altını çizdiği, bilirkişilere başvurup vurmadığı, gerekirse sağlık raporları alınıp alınmadığı gibi noktaları değerlendirerek ihlalin olup olmadığına karar vermekte olduğu belirtilmiştir.

Anayasa'mız açısından da 41. maddede ailenin korunması ve çocuk haklarına ilişkin önemli bir düzenleme olduğu ve burada her çocuğun korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahip olduğunun altının çizildiği, bunun önemli bir anayasal güvence olduğu, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu açısından da baktığımızda ortak velayetin sadece evlilik birliği devam ederken ana babaya verilen bir hak olduğunun görüldüğü, ancak Kanun'un 336'ncı maddesinde evlilik birliği sona ermiş ise veya ayrılık gerçekleşmişse velayetin hâkimin takdiriyle taraflardan birine verileceği hükmüne yer verildiği belirtilmiştir.

Görüldüğü üzere ortak velayetin evlilik birliği devam ederken var olan bir kurum olduğu, ayrılık durumunda olmadığı, ortak velayetin Amerika Birleşik Devletleri'nde kırk yıla yakın süredir uygulanan bir kurum olup Avrupa Birliği ülkelerinde de bazı ülkelerde var olduğu açıklanmıştır.

Doktrinde ortak velayetin olumlu ve olumsuz yönlerinin çok tartışıldığı, olumlu yönleri arasında çocukların gelişiminde sorunlar yaşanmaması, boşanma sonrasında yaşanan çocuklar açısından travmatik durumların en aza indirilmesi ve özellikle velayet kendine verilen ebeveynde tükenmişlik sendromunun ortaya çıkmaması gibi olumlu noktaların yanı sıra olumsuz yönleri arasında velayet kendilerine verilen eşin, ebeveynin iş değişikliği, yer değişikliği veya ülke değişikliği olabilir, şehir değişikliği olabilir,

bunların sorun yaratması, ortak kararlara varmalarında uzlaşma sorunları gibi çeşitli uzmanlarca açıklanan olumsuz başlıkların da olduğu vurgulanmıştır. AİHM'nin ortak velayet konusunda sıkıntı yaratacak kriterler getirmemiş ve mevzuattaki hükümlerin uygun bir şekilde uygulandığı takdirde ihlal ihtimallerinin az olmasına karşın kamuoyunda böyle bir talep olduğu takdirde Türk Medeni Kanunu'nda tarafların anlaşması hâlinde ortak velayete hükmedilebileceğinin değerlendirildiği vurgulanmıştır.

Servet Kaya tarafından CEDAW Sözleşmesi ve CEDAW Komitesi ışığında gündeme gelen bazı başlıklarla ilgili anayasal düzenlemeye zemin oluşturabilecek bazı başlıklara değinilmiştir. Kendisinin 2010 yılı Temmuz ayında altıncı ülke savunmasına Adalet Bakanlığını temsilen katıldığı, orada eleştirileri bizatihi yanıtlama şansına da sahip olduğu, Sözleşme'nin önemli 1. maddesinde eşit haklar ilkesinin medeni durumuna bakılmaksızın bütün kadınlara eşit olarak uygulanmasının olduğu, önemli eleştirilerden birisinin ayrımcılık tanımının olmaması ve ayrımcılıkla mücadele mevzuatının yeterli olmaması olduğu, özel bir mevzuatın olmamasının özellikle raporlarda yer aldığı belirtilmiştir. O toplantılarda kendisinin Anayasa'mızın kanun önünde eşitlik maddesi, Ceza Kanunu'ndaki adalet ve kanun önünde eşitlik maddesi, ayrımcılık yasağı gibi, yine özel mevzuatımızdaki ayrımcılık yasağına ilişkin hükümlere değindiği, Anayasa'mızın 90. maddesinde aslında uluslararası sözleşmelerin iç hukuk niteliğinde olduğu, temel hak ve özgürlüklerle çelişen bir metin olması hâlinde uluslararası sözleşmenin, oradaki hükmün esas alınacağını söylemiş olduğu, ancak bazı kanun uygulamalarında her zaman 90. maddenin göz önüne alınmadığı, özellikle 4320 sayılı Kanun'un uygulanmasında yargıçlarımızın her zaman uluslararası sözleşmelere bağlı kalmayabileceği, gayri resmî beraberliklerde koruma tedbir kararının verilmediği dosyaların olduğu ifade edilmiştir.

Ayrımcılıkla mücadele ve eşitlik kurumunun kurulmasıyla ilgili İçişleri Bakanlığının önemli bir mevzuat tasarısı olduğu ve orada gerçekten ayrımcılıkla ilgili başlıkların özel açıldığı, mesela cinsel kimliğin, yaşın ayrı ayrı sayıldığı, bunun önemli bir tasarı olduğu, bu bağlamda CEDAW Komitesinde ve diğer uluslararası platformlardaki eleştiriler bağlamında kişisel anlamda, cinsel kimlik, cinsel yönelim, medeni durum gibi -bu yaş da olabilir- bazı ayrımcılık nedenlerinin Anayasa'da açık olarak sayılmasını savunduğu, her ne kadar Anayasa'daki eşitlik ilkesi ve benzeri

düzenlemeler var ve benzeri hususlar geniş yorumlanabilse de bunların tek tek sayılmasının aslında gerçekten bazı olumlu gelişmelere ışık tutacağı belirtilmiştir.

CEDAW Komitesinin şiddetle ilgili önemli eleştirileri olduğu, kapsamlı bir şiddet yasasını görmek istedikleri ifade edilmiştir.

Servet Kaya, Nahide Opuz'la ilgili Türkiye aleyhine verilen 4320 sayılı Kanun'un şiddetle ilgili ihlal kararına değinmiş, bunun gerçekten ilk emsal karar ve Avrupa Birliği ülkeleri dahil 47 ülke için de emsal niteliğinde ve çok ağır tespitler yapılan bir dosya olduğunu, kendisinin özellikle bu davayla ilgili bir özel çalışma yapıp rapor da hazırladığını, sürecin dramatik ve çok büyük ihmallerin olduğunu, Nahide Opuz'un annesinin de eşi tarafından öldürüldüğü, zaten dosya okunduğunda birkaç şeyden sonra ölümün kaçınılmaz olduğunun anlaşılabilirdiğini, o nedenle AİHM'in gerçekten yaşama hakkı, işkence yasağı ve ayrımcılık yasağı gibi çok önemli aykırılıkları tespit ettiğini ve devletin sorumluluklarını yerine getirmediği, ceza sisteminin yeterince caydırıcı olmadığı ve 4320 sayılı Kanun'un ne yazık ki uygulanmasında sorunlar olduğunun altını çizdiğini, bu konuda mevzuatın eleştirilmediği 4320'yle ilgili, sadece uygulamadaki sorunun altı çizildiğini belirtmiştir.

Bu noktada Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının koordinatörlüğünde kadın ve aile bireylerinin şiddetten korunmasına dair bir kanun tasarısı çalışması olduğu ve onunla birlikte önemli gelişmeler sağlanacağı vurgulanmıştır.

Kadınların temsili sorununda anayasa anlamında önemli bir düzenleme olabileceği, 22. Dönemde kadın milletvekilleri oranının yüzde 4,4 iken, 23'üncü Dönemde yaklaşık ikiye katlanmakla birlikte sayının da, oranın da yine düşük, yüzde 8,7 olduğu, en yüksek dönemin 24. Dönem olduğu ve bu dönemde de 78 kadın milletvekilimizle, bu oranın yüzde 14,26 gibi aslında çok da yüksek olmayan bir oran olarak karşımıza çıktığı ifade edilmiştir.

Bu nedenle Anayasa çalışmalarında özellikle "Milletin temsili" başlıklı 80. maddede güzel bir hüküm getirilebileceği ve gerçekten kadınların Mecliste temsilinin güçlü bir anayasal dayanağının oluşturulabileceği ve burada belli bir oran -yüzde 40 gibi- ve Siyasal Partiler Kanunu'nda da buna paralel bir düzenlemenin zorunlu olarak yapılacağı ve Anayasal dayanaktan sonra ve bu bağlamda kadın ve erkekler arasındaki temsil eşitsizliğinin de giderilmesi sağlanacağı ifade edilmiştir.

Anayasa'nın "Siyasal partilerin uyacakları esaslar" başlıklı 69. maddesinde de siyasi partilerin genel merkez ve il örgütlerinin yönetim organlarında da kadınlara güzel, iyileştirici oranda bir temsil imkânı sağlanabileceği, çünkü gerçekten siyasi partilerin hepimizin önemseydiği, bu tür konularda öncü olmasını hayal ettiğimiz ve beklediğimiz anayasal kurumlar olduğu belirtilmiştir.

Özellikle 10. maddede Anayasa'da düzenlenmemiş kurumlarla ilgili genel bir hükmün yer alabileceği, burada kadın ve erkeklerin temsiliyle ilgili belli oranlar getirilebileceği ve kanun koyucuya, atama yetkisini kullanan makamlara takdir hakkının ötesinde belli oranlarda kadınların atanmasına imkân tanınabileceği, aynı paralelde yükseköğrenim kurumları ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları gibi anayasal kuruluşlarda ve kurumlarda da belli kotalar getirilebileceği ve bunların yönetimlerde yer almasına imkân sağlanabileceği ifade edilmiştir.

Kadınla ilgili hem CEDAW Komitesinde karşımıza çıkan hem ulusal platformlarda çok eleştiri aldığımız iddet müddetinden söz edilmiş ve böyle bir metnin hâlâ yasalarımızda durmasının, sırf kadın olduğu için, bu kimliğinden, cinsiyetinden dolayı kadınlara yasal böyle bir yükümlülük getirmenin kadınlar için üzücü olduğu belirtilmiştir.

Evlenme yaşının çok önemli olduğu, hem uluslararası belgelerde hem Çocuk Koruma Kanunu'muzda bu durumun çok net olduğu, daha erken yaşta reşit olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişinin çocuk olduğu, yani bunun üzerine biz mevzuatımızda evlilik yaşını on yedi, olağanüstü durumlar için on altı yaparken yasal bir çelişkiyle ve daha sonra hepimizin üzüldüğü dramatik sonuçlarla karşılaştığımız belirtilip erken evliliklere son verilerek evlilik yaşının on sekiz olmasını, bu yönde bir çalışma yapılmasının yararlı olacağı belirtilmiştir.

12. Doç. Dr. Sanem BAYKAL (Avrupa Birliği Bakanlığı)

Avrupa Birliğinin kendi metinlerinde kadın-erkek eşitliğinin düzenlenmesinin, son olarak 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması'yla değiştirilmiş olup Avrupa Birliği Antlaşması'nın 2. maddesinde Avrupa Birliğinin dayandığı temel değerlerin ifade edildiği, bunların arasında kadın-erkek eşitliğinin hâkim olduğu bir toplumda bu değerlerin ortak olduğu ve ayrımcılık yasağının özellikle bir AB değeri olduğunun ifade edildiği, Antlaşmanın 3. maddesinde de Birliğin kadın-erkek eşitliğini ilerleteceği, destekleyeceğine yönelik bir hedefe, bir

amaca yer verildiğinin görüldüğü, dolayısıyla Avrupa Birliğinin temel metinleri bakımından, onların anayasası anlamına gelebilecek antlaşmaları bakımından kadın-erkek eşitliğinin özellikle vurgulandığı belirtilmiştir.

Yine, Lizbon Antlaşması'yla birlikte Avrupa Birliğinin bu anayasal antlaşmalarıyla eşit hukuki değerde düzenlenen, Avrupa Birliğinin kendi işlem ve eylemlerinin insan haklarına uygunluğunu temin etmek amaçlı hazırlayıp yürürlüğe soktuğu Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nda da kadın-erkek eşitliğinin 23. maddede yer aldığı ve burada “Kadın-erkek eşitliği, istihdam, iş ve ücret dâhil olmak üzere bütün konularda garanti altına alınmalıdır. Eşitlik ilkesi daha az temsil edilen cinsiyet lehine özel yararlar öngören tedbirler alınmasını veya alınmış olan tedbirlere devam edilmesine engel teşkil etmez.” şeklinde bir hükme yer verildiği ifade edilmiştir.

İkincil düzenlemelerde Avrupa Birliğinde, özellikle toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında kadın-erkek eşitliğinin ayrımcılık yapmama ilkesi bağlamında düzenlenmesine ilişkin hususların yer aldığı vurgulanmıştır.

Bunun ötesinde üye devlet anayasalarında kadın-erkek eşitliğine ilişkin düzenlemelerin ne şekilde olduğuna dair Komisyona bilgi verilmiştir.

Bu çerçevede Fransız Anayasası'nda kanun önünde eşitlik ilkesini düzenleyen 1. maddesinde kanunun kadın ve erkeklerin seçme ve seçilme haklarını kullanmadaki usuller ile mesleki ve sosyal sorumluluklara eşit erişimini sağlayacağına hükme bağlandığı, Belçika Anayasası'nda yine kanun önünde eşitliği düzenleyen madde çerçevesinde “Kadın-erkek arasında eşitlik güvence altına alınır.” ifadesinin yer aldığı, Lüksemburg Anayasası'nda benzer şekilde kadın-erkek eşitliğinin bu defa kanun önünde eşitliğe ilişkin 10. maddeden ayrı olarak özel bir düzenlemeye de konu olduğu ve 2006 tarihinde eklenen bir fıkra ile “kadın ve erkekler haklarda ve ödevlerde eşittir. Devlet kadın-erkek eşitliği konusunda ortaya çıkabilecek engelleri kaldırmak için etkin biçimde faaliyette bulunmaya özen gösterir.” şeklinde bir ifadenin konulduğu, Alman Anayasası'nda yine kanun önünde eşitlik maddesinde kanun önünde herkesin eşit olduğu belirtildikten sonra “Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşit hakların kadınlar ve erkekler için etkili biçimde uygulanmasını destekler ve mevcut dezavantajların giderilmesi için harekete geçer.” şeklinde bir hükmün yer aldığı, İspanyol Anayasası'nın kadın-erkek eşitliği ilkesini doğrudan düzenlememiş olmakla birlikte eşitlik ilkesi kapsamında kadın-erkek eşitliğini de içeren hükümlere yer vermiş olduğu, burada

“Özgürlük ve eşitlik” başlıklı 9. maddede kamu makamlarına kişi ve gruplar arasında özgürlük ve eşitliğin etkili biçimde uygulanması, bunların önündeki engellerin kaldırılması ve bütün vatandaşların siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal hayata eşit katılımının sağlanması ödevi verildiği ve kanun önünde eşitlik hükmünün de “Bütün İspanyollar kanun önünde eşittir. Doğuma, ırka, cinsiyete, dine, düşünceye veya başka bir duruma ya da nedene dayanan ayrımcılık yapılamaz.” şeklinde düzenleme bulunduğu, İspanyol Anayasası’nın “Katılım” başlıklı 23. maddesinde yine kadın-erkek vurgusu yapılmaksızın bütün vatandaşların seçimlere eşit katılımının ve kamu görevine eşit erişiminin düzenlendiği, evlilik konusunda bir maddeye yer verildiği, Anayasa’da kadın ve erkeğin hukuki eşitlik ilkesi çerçevesinde evlenme hakkına sahip olduğuna dair bir hükme yer verildiği, Hollanda Anayasası’nda yine herkesin eşit olduğu, eşit muameleye tabi tutulacağı belirtilmiştir; din, siyasi düşünce, kanaat, ırk, cinsiyet ve her türlü diğer sebebe dayanan ayrımcılığın yasak olduğunun hükme bağlandığı ve kamu görevine girişte de eşitlik ilkesinin düzenlendiği; İtalyan Anayasası’nda ayrıntılı hükümler olduğu Anayasa’nın 3. maddesinde kanun önünde eşitlik ilkesinin her yerde olduğu gibi düzenlendiği ve her türlü sebebe dayanan ayrımcılığın yasaklandığı, bunun ardından evliliğin çiftlerin hukuki eşitliğine dayandığı yönünde de ayrıca bir düzenlemeye yer verildiği ve yine kadın-erkek eşitliğinin İtalyan Anayasası’nın 37. maddesinde çalışma hakkı bakımından eşit işe eşit ücret hakkı çerçevesinde ifade edildiği, İtalyan Anayasası’nın 51. maddesinde de seçme ve seçilme hakkı ile kamu hizmetine girme hakkı bakımından cinsiyetler arası eşitliğin vurgulandığı ve bu kapsamda fırsat eşitliğini sağlamak üzere devletin gerekli tedbirleri alacağını hükme bağlayan bir maddenin olduğu, İtalyan Anayasası’nın 117. maddesinde kadın-erkek fırsat eşitliğinin açıkça düzenlendiği, buna göre “Yerel düzenlemeler, sosyal, kültürel ve ekonomik hayatta kadın-erkek arasında tam bir fırsat eşitliği sağlanmasının önündeki engelleri kaldırır ve seçimle gelinen görevlerde kadın ve erkeklerin eşit olarak yer almasını destekler” denildiği Komisyona açıklanmıştır.

Sonuç olarak AB ülkelerinin anayasalarında kanun önünde eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağı düzenlemelerinin bulunduğu görüldüğü, kadın-erkek fırsat eşitliğini ise çalışma hakkı, seçme ve seçilme hakkı, evlilik birliğinde eşitlik ve kamu hizmetlerine girme hakkı bakımından özel hükümlerle düzenlendiği örneklerin bulunduğu tespitini ifade etmiştir.

13. Deren DOĞAN YAVUZ (Avrupa Birliği Bakanlığı)

Avrupa Birliği'nin AB müktesebatı olarak düzenlemeler getirmekle birlikte aynı zamanda da aslında kadın-erkek eşitliğinin bütün politikalara yansıtılmasına yönelik de bir Kadın Şartını 2010 yılında kabul ettiği ve bu Kadın Şartında da aslında temelde beş tane prensip belirlemiş durumda olduğu, bunlardan birincisinin eşit ekonomik bağımsızlık, ikincisinin eşit ve eş değerde işe eşit ücret, üçüncüsünün, karar almada eşitlik, dördüncüsünün cinsiyet temelli şiddetin sona erdirilmesi, beşincisinin de dış ilişkilerde toplumsal cinsiyet eşitliği olduğu belirtilmiş, Avrupa Birliği'nin aynı zamanda üçüncü ülkelerle yapmış olduğu iş birliklerinde mutlaka bilgi paylaşımı, tecrübe paylaşımına da çok önem vermekte olduğu ve bu temeller esasına, yani aslında bütün politikalarını bu temel beş perspektif çerçevesinde geliştirmekte olduğu anlatılmıştır.

Kadın-erkek eşitliğinin özellikle sosyal politika ve istihdam faslı çerçevesinde düzenlendiği, 2006/54 sayılı Direktif'te özellikle kadınlara istihdam ve meslek konularında terfi de dâhil olmak üzere istihdam edilme şartlarında, ücret dâhil çalışma şartlarında, mesleki, sosyal, güvenlik planları, ispat mükellefiyetleri konusunda mutlaka eşit muamele ilkesi uygulanması gerektiğinin altı çizildiği, bir diğer direktif olan sosyal güvenlik konularında kadın ve erkekler arasında eşitlik öngören 79/7 sayılı Direktif'te de sosyal güvenlik planlarının uygulanma ve planlara giriş şartları bakımından prim ödeme yükümlülüğü, yardımların hesaplanması, özellikle eş ve bakmakla yükümlü olunan kişilere karşı alınacak yardımların hesaplanmasında da doğrudan ve dolaylı biçimde cinsiyete dayalı ayrımcılığa yer olmadığına tekrar vurgulandığı ifade edilmiştir.

Bir diğer direktifin de hamile, lohusa ve emzikli kadınların, kadın çalışanların iş yerinde sağlık ve güvenliklerinin iyileştirilmesi olduğu, işverenlerin bu şartlara haiz olan kadınlara ilişkin çalışma şartlarını bu özelliklere göre düzenlemekle mükellef oldukları, aynı zamanda da hamilelik ve çocuk bakım süresinde gece işlerinde çalışmalarını yasaklayan düzenlemelerin mutlaka ulusal mevzuatlarında düzenlenmelerinin diğer ülkelerden beklenmekte olduğu, yine mutlaka en az on dört haftalık da kesintisiz analık izni alabilmelerine yönelik Avrupa Birliği ülkelerinden düzenleme beklenmekte olduğu belirtilmiştir.

Eşitlik ilkesi bakımından mal ve hizmetlere erişimde de mutlaka kadın-erkek eşitliğine dikkat edilmesinin 2004/113 sayılı Direktif'te vurgulandığı, burada özellikle cinsiyete dayalı hiçbir dolaylı ayrımcılığın yapılamayacağına tekrar vurgulandığı ve de taciz ve cinsel tacizin cinsiyete

dayalı ayrımcılık olarak kabul edilip bir kez daha altı çizilmiş durumda olduğu; bir diğer direktif olan 2004/13 sayılı Direktif'te mağdurların ayrımcılıkla ilgili Őikâyetlerini takip edip bağımsız yardım sağlayacak, ayrımcılıkla ilgili bağımsız incelemeler yapacak bir Avrupa Toplumsal Cinsiyet EŞitlik Enstitüsü gibi bir eşitlik kurumunun da mutlaka kurulmasının beklendiği, 2010/118 sayılı Direktif'te de ebeveyn izni konusunda gözden geçirilmiŐ çerçeve anlaşma olduğu, burada özellikle sosyal taraflarla bir araya gelerek Avrupa Birliği ebeveyn iznine ilişkin asgari standardı belirlemiş durumda olduğu ve buna da mutlaka en az dört aylık bir ebeveyn izninin tanınması ve bunun da bir ayının kesinlikle devredilemez olduğunun vurgulandığı, doğum izninden dönen ebeveynin mutlaka eş değer ücrette tekrar çalışmaya baŐlamasının da vurgulandığı, 2010/41 sayılı Direktif'te ise birlikte iş kuran eş ve evli olmayan çiftlerin aynı Şartlara tabi olmaları ve mutlaka kendi hesabına çalışan kişinin iÇine katılan eş ya da hayat arkadaşının da kendi adına sosyal koruma sisteminden faydalanabileceğine ilişkin de Őartların bu Direktif'te düzenlendiği beyan edilmiştir.

14. Prof. Dr. Feride ACAR (Orta Doğu Teknik Üniversitesi)

Tüm dünyada geçerli olan 9 adet Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmesi olduğu ve Türkiye'nin bu sözleşmelerin 8 tanesine taraf olduğu, bu sözleşmelerin;

1. Her Türlü Irk Ayrımcılığının Yok Edilmesine Dair Uluslararası Sözleşme (1963),
2. Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (1966),
3. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (1966),
4. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (1979),
5. İŞkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı, AŐađılayıcı Muamele veya Cezalara Karşı Uluslararası Sözleşme (1984),
6. Çocuk Hakları Sözleşmesi (1989),
7. Tüm Göçmen İŐçiler ve Ailelerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme (1990),
8. Engellilerin Haklarına İlişkin Uluslararası Sözleşme (2006),
9. Kişilerin Zorla Kaybedilmeden Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşmesi (2010)

olduğu, Türkiye'nin sadece Kişilerin Zorla Kaybedilmeden Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşmesi'ne taraf olmadığı belirtilmiştir.

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin (CEDAW) kadına yönelik ayrımcılığı tanımlayan, kadın hakları konusunda dünyada global bir anayasa olduğu, şu an 186 ülkenin bu sözleşmeye taraf olduğu ifade edilmiştir.

Bu sözleşmenin hem devlet olarak hem de bu devlette yaşayan tüm özel- tüzel kişiler adına kabul edildiği, burada soyut bir eşitlikten bahsedilmemekte olduğu, ayrımcılığı tamamen ortadan kaldırmaya yönelik bir sözleşme olduğu, 1. maddesinde ayrımcılığın geniş bir biçimde tanımlandığı, sözleşmede kadınların haklarının evrensel olarak tanımlandığı, hem yasalarda hem de uygulamada ayrımcılığın yok edilmesinin hedeflendiği belirtilmiştir.

Türkçe tercümede Sözleşmenin, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi olarak ifade edildiği, Ancak İngilizce isminin Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Yok Edilmesi olduğu, önlemenin var olmayan bir şeyin oluşmasını engellemek anlamına geleceği ancak yok etmenin var olan bir şeyin yok edilmesi anlamına geleceği, Birleşmiş Milletler'in ayrımcılık sorununun varlığını, evrenselliğini ve bunun ortadan kaldırılması gerektiğini kabul ettiği ve amacının bunu yok etmek olduğu ifade edilmiştir.

Hem kamusal hem özel alanda, yani aile ilişkilerinde de ayrımcılığın yok edilmesinin amaçlandığı, İstanbul Sözleşmesi'nin de bu anlayışla kadınlara yönelik şiddeti, kadına yönelik ayrımcılık olarak gören CEDAW'ın görüşünü yansıtmakta olduğu, ayrımcılığı ayrıntılı biçimde tanımladığı, doğrudan, dolaylı, amaçlı, amaçsız olarak gerçekleşen, amacı ayrımcılık olan uygulamalar ile sonuçları itibariyle ayrımcılığı doğuran uygulamalar olabileceği, bu sözleşmeyi uygulayan devletlerin tüm bu ayrımcılıkları kaldırmayı vaat edeceği anlatılmıştır.

Sözleşmenin siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni ve diğer bütün alanlara ilişkin olarak geniş ve ilerlemeci bir haklar anlayışına sahip olduğu, 2. madde'nin kadınlara karşı ayrımcılığın gecikmeksizin ortadan kaldırılmasını öngördüğü, Sözleşme'nin kültürel öğeleri kadınların insan haklarından faydalanmasında engeller olarak gördüğü ve devletlere bu unsurları dönüştürme görevi verdiği, bu sözleşme ile sadece devletin uyguladığı ayrımcılıkla değil, özelde uygulanan ayrımcılıktan da devletin

sorumlu tutulduğu, ayrıca gelenekler, toplumsal roller gibi kültürel öğelerin de kadınların insan haklarından yararlanmasını engelleyen engeller olarak görüldüğü ifade edilmiştir.

Bu uluslararası anlaşmaların ulusal hukuka olan yansımasına baktığımızda monizm ve düalizm kavramları ile karşı karşıya geldiğimiz, monist sistemde devletlerin uluslararası hukuku ulusal hukukta doğrudan uyguladığı ve bunların içerisinde de farklılıklar görülebildiği, bu uygulamaların bazılarında uluslararası yasaların ulusal yasalardan üstün tutulduğu, bazılarında ise ulusal yasaları bu uluslararası yasalara uyarlama zorunluluğu bulunduğu belirtilmiştir.

Düalizmde ise uluslararası sözleşmelerin ulusal yasalara uyarlandıktan sonra hayata geçtiği açıklanmıştır.

Eşitliğin en iyi ifade edilebileceği yerin anayasalar olduğu, anayasaların bir toplumu çok etkili bir biçimde dönüştürebilen yasalar olduğu, kadın-erkek eşitliğinin bu açıdan açıkça Anayasada olmasının çok önemli olduğu, Anayasada buna bir vurgu yapılmasının uluslararası normlarla ne kadar uyumlu olduğunu gösteren bir davranış olacağı vurgulanmıştır.

Prof. Dr. Feride Acar, Batılı devletlerin anayasalarının sıklıkla ve yakın zamanda değişmediğinden daha çok yeni yapılan anayasalarda bu ifadelerin görülebildiğini, Güney Afrika, Ruanda anayasalarının bu konuda önemli örnekler olduğunu, CEDAW olarak ülkelerin her 4 yılda bir raporlarını sunarken ilk olarak toplumsal cinsiyete ne kadar duyarlı bir anayasası olduğuna baktıklarını, yani toplumda var olan tarihsel dengesizlikleri düzeltmeye yönelik bir hüküm var mı, eşitlik, tüm haklardan yararlanma net bir biçimde yer alıyor mu, bunlara baktıklarını belirtmiştir.

CEDAW'ın 1. maddesinde ayrımcılığın tanımına bakıldığında, öncelikle 'kadının medeni durumuna bakılmaksızın' denmekte olduğu, yani kadına yönelik ayrımcılığın medeni durum üzerinden yapılabildiği, bizim eski medeni yaşamızda da böyle olduğu, evli kadınla evli olmayan kadının aynı haklara sahip olmadığı vurgulanmıştır.

İkinci olarak, 'kadın-erkek eşitliğine dayalı olarak siyasi, ekonomik, sosyal, medeni ve diğer sahalardaki insan hakları ve temel hakların tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen veya ortadan kaldıran veya bunu amaçlayan ve cinsiyete bağlı olarak yapılan her türlü ayırım, mahrumiyet ve kısıtlama kadınlara karşı yapılan ayrımcılıktır.' denildiği belirtilmiştir.

Bu bakış açısı ile Yeni Anayasa için şu önerilerde bulunulmuştur;

Anayasa'nın Eşitlik ilkesinde 'kadın-erkek' eşitliği ve 'toplumsal cinsiyet eşitliği'nin açıkça belirtilmesi gerektiği ve bu hususun temel ilke olarak Önsöz'de yer almasının uygun olacağı, geniş ve detaylı eşitlik anlayışının yoruma açık olmayan, net bir düzenleme ile ifade edilmesinin, cinsiyetin mutlaka açıkça belirtilmesinin gerektiği, çünkü cinsiyetin belirtilmediği durumlarda bu düzenlemelerin kadınları kapsadığının göz ardı edilebileceği, dolayısıyla bireyler kişiler, vatandaşlar ifadeleri yerine 'kadınlar ve erkekler' olarak vurgulanması gerektiği, biçimsel eşitlik ve gerçek eşitliğin sağlanması, Anayasa metninde doğrudan ve dolaylı ayrımcılık terimlerinin yer alması ve devletin bu ayrımcılık türlerine karşı olduğunun vurgulanması, olumlu eylem, pozitif ayrımcılık ile eşitsizliklerin gecikmeden ortadan kaldırılması ilkesi doğrultusunda Anayasa'da bulunmasının, toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılığın, medeni hale, cinsel yönelime dayalı ayrımcılığın açıkça yasaklanması, farklı alanlarda kadın-erkek eşitliğinin (eğitim, siyaset, sağlık, istihdam vb.) vurgulanmasının; bazı temel ilkeler (örn. eşdeğer işe eşit ücret) ve mekanizmaların (örn. kota) belirtilmesinin olumlu olacağı Komisyona açıklanmıştır.

Kotaların eşitsizlik giderilene kadar uygulanmasının, siyasete ve karar organlarına kadın katılımının önemli hususlar olduğu belirtilmiştir.

15. Doç. Dr. Ece GÖZTEPE (Bilkent Üniversitesi)

Hak taleplerinin tarihçesine bakıldığında ve modern devletin ve anayasacılık hareketlerinin başlangıç tarihi olarak 18. yüzyılın sonu esas alındığında, cinsiyetler arası eşitlik mücadelesi tarihinin de öncelikle bu tarihten bugüne uzanan hukuki eşitlik mücadelesiyle başlatılabileceği ve bu birinci evrenin halen sürdüğü vurgulanmıştır.

İkinci evrenin ise, 1960'ların sonundan itibaren kadın hareketinin içindeki aktörlerin, hukuki eşitliğin fiili eşitlik sağlamakta yetersiz kaldığını, görünmez bir cam tavanın (*glass-ceiling*) eşit hakların kullanılmasını engellediğini saptamasıyla başladığı, bu evrede kamusal destek politikalarıyla, en başta biyolojik cinsiyete dayalı kota uygulamalarıyla fiili eşitlik sağlanmaya çalışıldığı, ama her hukuk mücadelesinde olduğu gibi cinsiyetlerarası eşitlik mücadelesinin de bir öğrenme ve yenilenme sürecini içinde taşıdığı, 1970'lerde Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da uygulanan bu yöntemin, yapısı hızla değişen modern toplumlarda yetersiz kaldığı, hatta bazen amaca aykırı sonuçlara neden olduğunun görüldüğü, biyolojik

cinsiyetin değil, toplumsal cinsiyetin esas alınmaya başlandığı bu evrenin sonunda, geçici ve özel tedbirlerin (*temporary special measures*) kriterlerinin de dönüşmeye başladığı anlatılmıştır.

Halen içinde bulunduğumuz ve 1990'ların başından başlatılabilecek üçüncü evrenin ise, cinsiyetler arası eşitliğin, eşitsizliklerin ortaya çıkmasını engelleyecek politikalarla, toplumu tümünden dönüştürecek yeni siyasetlerle daha baştan sağlanması amacını taşıyan *gender mainstreaming* evresi olduğu, Türkçe'ye "toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması" olarak çevrilen bu kavramın, birinci ve ikinci evredeki talep ve yöntemleri ortadan kaldıran değil, onları tamamlayan bir politika olduğu ifade edilmiştir.

Özetle, yaklaşık 250 yıldır kadınların yürüttüğü eşitlik mücadelesinin üç ana kulvarda birbirini tamamlar biçimde devam etmekte olduğu, günümüz itibarıyla bunların hiçbirisinin diğerini etkisiz ve gereksiz kılmadığı, bu nedenle de haklar düzeyinde çalışılırken, uygulamada ne olduğuna da mutlaka bakılması gerektiği vurgulanmıştır.

Eşitlik mücadelesine yön veren en temel sorunun eşitliğin, farklılıkların yok sayılması yoluyla mı, yoksa farklılıklar dikkate alınarak mı gerçekleştirilebileceği ve farklılıkların, eşitliği engellememesinin nasıl sağlanabileceği sorusu olduğu ifade edilmiştir.

Hukukun sosyal hayata ve orada ortaya çıkan sorunlara yanıt vermeye çalıştığı, dolayısıyla hukuk normlarının sosyal gerçekliğe gözlerini kapaması ya da bu gerçeklikteki aktörlerin sadece bir kısmını dikkate almasının eşitsizlik doğuracağı, aynı şekilde, kanun önünde eşitliğin uygulanmasının da dikkatle izlenmesi gerektiği, çünkü farklı sosyal gerçeklikler karşısında kanunun hiç beklenmeyen sonuçlarının da hukuk yaratıcıları ilgilendirmekte olduğu belirtilmiştir.

Hukukun sadece toplumsal ilişkileri normlara yansıtmadığı, aynı zamanda Türk hukuk devriminde olduğu gibi, toplumu dönüştürme işlevini de üstleneceği, bu nedenle eşitlikle ilgili normatif düzenlemelerde öncelikle toplumu eşitliğe doğru dönüştürme işlevinin vurgulanması gerektiği açıklanmıştır.

Kavramlara ve bakış açısının önemine bakıldığında ilk olarak biyolojik cinsiyet (sex) kavramı ile karşılaşıldığı, tarihsel hak mücadelesine bakıldığında, tarafların, biyolojik cinsiyetin iki temel ayrımına, yani erkek ve kadın olmaya göre tanımlandığının görüldüğü, buna karşılık 1970'li yıllardan itibaren "dekonstrüktivist teoriler" in bu ikiliğin dahi biyolojik

cinsiyeti tanımlamakta yetersiz kaldığını ileri sürdükleri, örneğin, travestiler, transseksüeller, interseksüellerin bu ikiliğin dışında kaldığı belirtilmiştir.

Artık modern hukuk sistemlerinde sadece kadının biyolojik farklılığından doğan hamilelik ve annelik gibi durumların özel bir muamelenin haklı gerekçesi olabileceği, ancak burada üzerinde durulması gereken hususun, CEDAW’da da ifade edildiği gibi, anneliğin salt kadına ait bir görev değil, toplumsal bir görev olduğu (madde 4/II ve 5/b) vurgulanmıştır.

Toplumsal cinsiyet (gender) kavramına bakıldığında; bu ikiliği ve gerçekte toplumsal olarak şekillendirilen biyolojik cinsiyeti de kapsar biçimde “gender” kavramının 1970’lerden itibaren geçerlik kazandığı, (Özellikle Simone de Beauvoir’ın “kadın doğulmaz, olunur” İkinci Cins sözünden hareketle. İlk kez Ann Oakley 1972’de bu ayrımı yapmıştır.) değiştirilemez olan biyolojik cinsiyetin yanı sıra, değiştirilebilir olan toplumsal cinsiyetin olduğu, cinsiyetlere ilişkin rol modellerin toplum tarafından üretildiği ifade edilmiştir.

Hukuki eşitliğin (fırsat eşitliği) ise toplumsal cinsiyete dayanılsa da, hukuki eşitlikte liberal feminist hareketin en çok eleştirilen yanlarından bir tanesi olduğu, ayrıcalıklı erkeklerin (yani sınıfsal, ırksal vb. ayrımcılıklara uğramayan) norm kabul edilmesi ve kadınların bu norma ulaşmasının, bu normda eşit olmasının talep edilmesi, buna karşılık hak eşitliğinin cinsiyetler arası eşitliğin sağlanmasındaki ilk ve en önemli koşul olduğu; çünkü haklara sahip olunmadan uygulamadan kaynaklanan eşitsizliklerle mücadele etmenin olanaksız olduğu ifade edilmiştir.

Sonuçta eşitlik (uygulamada eşitlik) kavramına bakıldığında salt normatif eşitliğin; fiili eşitliğin güvencesi olmadığı, toplumsal ayrıcalıkların, yerleşik davranış kalıplarının, önyargıların haklara eşit ölçüde sahip olursa bile farklı gruplar arasında farklı uygulamalara neden olabileceği, bu nedenle hukuki eşitliğin fiilen gerçekleşmesi için kota gibi geçici ve özel önlemler alınması gerekebileceği, burada fırsat eşitliğinin başlangıç noktası olarak kabul edilmesine rağmen, bu eşitliğin toplumsal farklılık ve dezavantajlara rağmen fiilen gerçekleştirilmesi için aktif politikaların gündeme getirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Doğrudan ayrımcılığın; aynı ya da benzer konumda olan kişiler arasında ayrımcılığın yasaklandığı nedenlerden birisine dayanılarak yapılan

ayrımcılık olduğu, bu ayrımcılığın tespit edilebilmesi için, eşit hukuki statünün ölçüt belirlenmesi ve farklı uygulamanın tespit edilmesi gerektiği ve bu farklı uygulamayı haklı kılan bir neden olup olmadığının araştırılması gerektiği belirtilip, özellikle dikkat edilmesi gereken noktanın, eşit hukuki statünün tespitinde toplumsal önyargı ya da davranış kalıplarının esas alınmaması, hukuki statünün ölçütlerinin doğru saptanması olduğu söylenmiştir.

Dolaylı ayrımcılığın herkes için aynı ölçüde uygulanan ve görünüşte tarafsız olan bir normun, uygulamada bazı kişi ve gruplar üzerinde diğerlerinden farklı ya da daha fazla olumsuz etki yaratan yasal düzenleme, uygulama ve tedbirler olduğu, burada yasaklanan şeyin, aynı muamelenin ayrımcı etkileri olduğu ifade edilmiştir. (örn: “175 cm’den kısa kişiler polislik yapamaz” kuralı. Bu durumda kadınlar ve bazı etnik grupların görünüşte objektif bir normdan dolayı ayrımcılığa uğraması söz konusu olabilir. Bu nedenle görünüşte objektif bir normun sistematik biçimde bazı kişi ya da grupları ayrımcılığa tabi tutup tutmadığı denetlenmelidir).

Geçici ve özel önlemler (*temporary special measures*), CEDAW Madde 4/I’de “1. Kadın ve erkek eşitliğini fiilen sağlamak için taraf devletlerce alınacak geçici ve özel önlemler, iş bu sözleşmede belirtilen cinsten bir ayırım olarak mütalâa edilmeyecek ve hiçbir şekilde eşitsizlik veya farklı standartların muhafazası sonucunu doğurmayacaktır. Fırsat ve uygulama eşitliği hedeflerine ulaşıldığı zaman bu tedbirlere son verilecektir” hükmünün yer aldığı, bu önlemlerin, görüldüğü üzere sonuçta eşitlik politikasının araçları olarak düşünüldüğü, bu önlemlerin en önemlisinin kotalar olduğu belirtilmiştir.

Toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması stratejisinin ilk kez 1985 yılında Birleşmiş Milletler (BM) 3. Dünya Kadınlar Konferansında sunulduğu, 1994’ten bu yana İsveç’te ulusal ve yerel düzeyde bütün politika alanlarında uygulanan bir eşitlik stratejisi olarak kabul edildiği, bu kavramla kastedilenin, toplumsal cinsiyete yönelik bakış açısının, bütün politika alanlarında, daha planlama aşamasından başlayarak bütün karar süreçlerinde etkili kılınması olduğu, yani eşitliğin sadece bir bakanlığın değil, bütün siyasal aktörlerin meselesi olarak kavrandığı, böylelikle alınan kararların cinsiyetler üzerindeki etkisinin, fiili sonucunun daha baştan karar süreçlerine entegre edilmekte olduğu söylenmiştir.

Toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılmasının amacı cinsiyetlerarası eşitliği sağlamak olan bir örgütlenme ilkesi olduğu, bu ilkenin yasama

sürecinin ilk aşamasından son aşamasına kadar usul kurallarıyla da güvence altına alınan bir ilke olması gerektiği vurgulanmıştır.

İsveç'te olduğu gibi, tamamen istatistiklere dayanan Cinsiyet Eşitliği Araştırma Raporu'nun (her 10 yılda bir tekrarlamakta) Türkiye için de hayati önem taşıdığı, Türkiye'de de Meral Tamer'in Milliyet Gazetesi'nde yer alan 9 Aralık 2011 tarihli haberine göre cinsiyete dayalı sosyal istatistiklerin bundan böyle aylık bazda, TÜİK tarafından toplanmaya başlanacağı aktarılıp, bu istatistikî verilerin, cinsiyetlerarası eşitliği gerçekleştirmeye çalışan örgütlerin de katkısıyla düzenli biçimde gözden geçirilmesi ve eksikliklerin tamamlanması gerektiği vurgulanmıştır.

Kotanın, kadınların, en başta siyaset olmak üzere, nüfusa oranla az temsil edildikleri alanlarda temsillerini sağlayan popüler tedbirlerden birisi olduğu, kota uygulamalarının pek çok çeşidi olduğu ve tedbirin başarısını belirleyen birçok farklı faktörün varlığı belirtilmiş ve kotaların tasnifi yapılmıştır.

Kota kurallarının kaynağına göre tasnif edildiğinde: Anayasal kota (Arjantin), Yasal kota (Fransa, İspanya, Kosta Rika), (İsteğe bağlı) Parti kotası (Almanya, İsveç) ile karşılaşıldığı, kotanın uygulanma biçimine bakıldığında ise: Aday listesi kotası (belli oranda kadın adayın gösterilmesi, ama listedeki yerlerinin belirtilmemiş olması) ve Seçilme kotasının (kadınların seçilme şanslarını esas alan kota türü, örneğin “fermuar sistemi”) başlıca uygulamalar olduğu beyan edilmiştir.

Literatürde; amaçlanan sonuca ulaşma başarısı bakımından güçlü, orta derecede güçlü ve zayıf kota rejimlerinden bahsedildiği, bu niteliklerin, kota rejiminin kapsadığı unsurlara bakılarak saptandığı ifade edilmiştir.

En güçlü kota rejimlerinin ise, somut hedeflerin bulunduğu, seçim listelerinde kadınların liste yeriyle ilgili bir kuralın mevcut olduğu, kotanın kurumsal bağlama entegre edildiği, bilgilendirmenin yapıldığı, tatmin edici bir uygulama pratiğinin var olduğu ve etkili kontrol ve yaptırım mekanizmalarının tesis edildiği rejimler olduğu ifade edilmiştir.

Kotanın etkili olabilmesi için, daha karar aşamasında belli başlı soruların yanıtlanmasının zorunlu olduğu belirtilmiş ve bu sorular şöyle sıralanmıştır;

1. Neden kota konmak istenmektedir? Amaç nedir?
2. Kotanın nerede güvence altına alınması istenmektedir?
3. Kotanın etkili biçimde uygulanması sağlanmakta mıdır?
4. Sonuçlar nasıl denetlenmektedir? Etkili yaptırım mekanizmaları öngörülmüş müdür?

Dünyada yaklaşık yüz ülkede değişik kademelerde kota uygulamalarına rastlandığı, kota uygulamalarının ampirik değerlendirmelerinde ortaya çıkan en önemli saptamanın, kotanın başarıya ulaşabilmesi, yani amacın gerçekleştirilmesi için, kota kurallarının açık ve somut olması, kadın adayların liste yerlerinin güvenceye alınması, kota kurallarının uygulanmaması halinde etkili bir denetim ve yaptırım mekanizması öngörülmüş olması gerektiği vurgulanmıştır.

Somut hedeflerin, kadınların temsili için minimum ya da maksimum kotaların belirlenebileceği, bu kadınların en az temsil etmesi gereken oranı belirleyebileceği gibi, cinsiyet-nötr bir ifadeyle her iki cinsin maksimum temsilini de düzenleyebileceği (örn. Kadınlar ve erkeklerin Türkiye Büyük Millet Meclisinde temsili, yüzde kırktan az olmayacak biçimde kanunla düzenlenir) belirtilmiştir.

Kotaların ya aday gösterilme ya da seçilme odaklı olabileceği, eğer kotalarda liste yeriyle ilgili özel bir düzenleme yoksa, kotaların kadınların temsiline katkıda bulunmayabileceği, nitekim Fransa'da sadece aday göstermede kota arandığından, kadınlar listede yer almakla beraber listenin alt sıralarına konduklarından, sonuca etkili olmayan bir kota söz konusu olduğu söylenmiştir.

Kotanın, siyasal sistemdeki seçim sistemine, parti kuralları ve kültürüne entegre edilmesi, kurumsal bir bağlama oturtulmasının gerekli olduğu vurgulanmış, kotayı uygulamakla görevli kurumların tatmin edici biçimde kotayı uygulamasının önemli olduğu, hedefe ulaşılabilmesi için tüm yetkili organların birlikte çalışmasının büyük önem taşıdığı anlatılmıştır.

Eğer kotanın uygulanıp uygulanmadığı denetlenmiyorsa ya da kota kurallarını uygulamamanın etkili bir yaptırımı yoksa, kotanın salt kağıt üstünde kalmaya mahkum olduğu, en etkili yaptırımın, kotanın uygulanmamış olması halinde aday listelerinin yetkili organ tarafından reddi olduğu ve mali yaptırımların daha ılımlı bir nitelik taşıdığı ifade edilmiştir.

Kotalara yönelik eleştiriler arasında en dikkat çekici olanının, kadınların salt sayısının artmasının, eşitlik sorunlarının siyaset gündemine daha fazla alınması sonucunu da doğuracak olup olmaması, yani kadınların, siyasal görüşlerini aşan bir dayanışma içine girip giremeyeceği sorusu olduğu söylenmiştir.

Bu sorunun deskriptif (biçimsel) temsil ile tözsel (substansive) temsil arasındaki ayrılıkla kavramsallaştırıldığı, biçimsel temsilde salt kadınların

parlamentodaki sayısı esas alınırken, tözsel temsilde kadınlar için politika üretilip üretilmediğinin, yani siyasetin içerik ve önceliklerine kadınlar tarafından yön verilip verilmediğinin önem taşıdığı, yapılan araştırmaların, süreç ve sonuç olmak üzere ikili bir ayırım yapmanın zorunlu olduğunu ortaya koyduğu; örneğin, sonuç odaklı kotanın ilk uygulandığı Latin Amerika ülkesi Arjantin’de kadınların %35 ilâ 40 oranında temsil olanağı bulunduğu ve kadına yönelik şiddet, kota, cinsel taciz, doğum kontrolü gibi birçok konuyu siyasal gündeme almış olmalarına rağmen, parlamenter siyasal bağlam ve siyasal parti kültürü değişmediği için, sonuçlarda etkili olamadıkları ifade edilmiştir.

Bunun da salt kotanın, hem de etkili bir kotanın bile, toplumsal cinsiyet eşitliğini siyaset gündemine almak için yeterli olamayacağı; bunun için köklü bir siyasal bağlam değişikliğinin gerektiğinin kanıtı olduğu vurgulanmıştır.

Doç. Dr. Ece Göztepe Yeni Anayasa için önerilerini şöyle sıralamıştır;

- Siyasette eksik temsili ortadan kaldırmak için anayasal kota konmalıdır.

Türkiye Barolar Birliği’nin 2007 Önerisi’nde de yer aldığı biçimiyle, bu kota şöyle formüle edilebilir:

Madde 11: Üyeleri, atama veya seçimle belirlenen tüm kamusal organların oluşturulmasında, ilgili kurumun niteliğine uygun düştüğü ölçüde, kadınlar ve erkeklerin eşit temsil ilkesi öncelikle gözetilir.

Madde 45/III: Siyasal partilerin genel merkez ve il örgütlerinin yönetim organlarında, kadınlar ve erkekler en az yüzde otuz oranında temsil edilir.

Madde 59/son: Kadınlar ve erkekler üye oldukları sendika ve üst kuruluşlarının yönetim organlarında kendi sayılarının en az üçte ikisi oranında temsil edilir.

Madde 92/II: Kadınlar ve erkeklerin Türkiye Büyük Millet Meclisinde temsili, yüzde kırktan az olmayacak biçimde kanunla düzenlenir.

Madde 139/III: Kadınlar ve erkekler il genel meclisi, il belediye meclisi ve büyükşehir belediye meclislerinde en az yüzde otuz oranında temsil edilir.

Madde 141/VI: Üniversitelerin yönetim organlarında kadınlar ve erkekler, söz konusu kurumlardaki sayılarının en az üçte ikisi oranında temsil edilir.

Madde 144/III: Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ile bunların üst kuruluşlarının yönetim organlarında kadınlar ve erkekler, söz konusu kurumlardaki sayılarının en az üçte ikisi oranında temsil edilir.

16. Doç. Dr. Gülriz UYGUR (Ankara Üniversitesi)

Anayasa’da toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması durumunun iki boyutu olduğu, toplumsal cinsiyet eşitliğinin hem Anayasa yapım sürecine hem de Anayasa’nın içeriğine nasıl yansıtılacağı sorularının ortaya çıktığı ifade edilmiştir.

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin Anayasa sürecinde yer almasının toplumsal cinsiyet eşitliğinin tam olarak kamusal anlamda müzakere ortamına yansması olduğu, gender mainstreaming denilen ana akımın kamusal aklın sınırlamaları olarak müzakere sürecinde yer alması ve bütün kurumları düzenlemesi gerektiği vurgulanmıştır.

Toplumsal cinsiyet eşitliği kavramının bizim için çok yeni bir kavram olduğu, ancak kavramın birçok anayasaya girmiş olduğu, henüz tam içselleştirilmemiş ve başlangıç evresinde olduğu, bizim CEDAW’ı kabul ederek zaten bu kavramı hukuk sistemimizin bir parçası haline getirdiğimiz ve bizim Anayasa’mızda, özellikle Başlangıç kısmında bu kavramın açıkça geçmesinin gerekli olduğu söylenmiştir.

Yeni Anayasa’nın insan hakları bilgisinin ışığında yapılması gerektiği, bizim insan haklarından, uluslararası insan hakları ile ilgili sözleşmeleri anladığımız, ancak bu sözleşmelerin kendilerinin bile insan haklarına aykırı hükümler içerebileceği; kadınlarla ilgili bakıldığında İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin toplumsal cinsiyet eşitliğine aykırı hükümlere sahip olduğu söylenmiştir.

Bu sözleşmeleri hazırlayan düşünce yapısının toplumsal cinsiyet eşitliğine yer vermeyen yapı olduğu, CEDAW’ın kadınların insan haklarının uluslararası hukuka girmesini sağlamış olduğu, Yeni Anayasa yapılırken göz önünde tutulacak uluslararası sözleşmenin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi değil, Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) olması gerektiğinin üzerinde durulmuştur.

Anayasalarda kullanılan dile bakılacak olursa, anayasaların genel ve soyut ilkelere yer verdiği ve ulaşılmak istenen hedefleri anlattığı, bu ilkelerin yorumlanmaya ihtiyaç duyduğu, yorumlama problemlerinin olmasının da uygulamada sorunlara yol açmakta olduğu, bu yüzden bazı

sorunların örneğın kota gibi geçici özel önlemlerin Anayasa’da açıkça yer almasının gerekliliğı vurgulanmıştır.

Anayasa’nın başlangıcında toplumsal cinsiyet eşitliğine yer verilmesinin gerekli olduğu, demokratik devlet, hukuk devleti ilkelerinin başlangıç ilkelerinde yer verilen kavramlar olduğu, demokratik devlet ve hukuk devleti kavramlarından hareket ettiğimizde bu iki devlet anlayışının belirli bir eşitlikle ilişkili olduğu, bunun da kanun önünde eşitlik olduğu, ancak bu kavramın bizi toplumsal cinsiyet eşitliğine götürmeyeceğı, kadın erkek eşitliğinden daha ziyade toplumsal cinsiyet eşitliğine Anayasa’nın, başlangıç ilkelerinde yer verilmesi gerektiğı belirtilmiştir.

Devletin temel amaç ve görevleri arasında toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayacak, kadın erkek eşitliğinin önündeki tüm engelleri kaldıracak düzenlemeler yapma zorunluluğı getirilmesi gerektiğı ifade edilmiştir.

Eşitlik ilkesinin çalışma yaşamında, ailede, siyasal yaşamda ve üreme haklarında uygulanması, üreme hakkının aile ile ilgili bölüme konulması gerektiğı belirtilmiştir.

Eşitlik ilkesinin kanun önünde eşitlik olarak anlaşılmasının artık yetersiz kaldığı, sonuçlarda, maddi anlamda eşitliğe yer verecek şekilde bir gerçeklik oluşturulması gerektiğı, devletin bu eşitliği hayata geçirmekle yükümlü olduğu, fakat bu uygulanmadığı için daha ayrıntılı bir biçimde ele alınmasının gerektiğı, pozitif ayrımcılığı, geçici özel önlemleri, kotayı uygulayacak şekilde 10. madde’nin 2. fıkrasının oluşturulmasının gerekliliğı üzerinde durulmuştur.

Vatandaşlık tanımının toplumsal cinsiyet eşitliğini göz önünde bulunduracak şekilde yapılması, sadece sivil ve siyasal vatandaşlık değil sosyal vatandaşlığı ve ekonomik vatandaşlığı da ele alacak biçimde bir vatandaşlık tanımı yapılması gerektiğı ifade edilmiştir.

90. maddeye dikkat edilmesi gerektiğı, uluslararası sözleşmelerin insan haklarını daha iyi koruyacağına varsayıldığı, ancak çıkartılacak yasaların bu konuda daha iyi olabileceğı, bu durumda bu ifadenin ‘insan haklarını en fazla koruyan’ şeklinde bir ifade olması gerektiğı anlatılmıştır.

Genel ahlak ile özgürlüklerin ve temel hakların sınırlanmasına son verilmesi gerektiğı, genel ahlak ile temel hak ve özgürlüklerinin sınırlandırılmasında en çok kadınların zarar gördüğü, ancak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde genel ahlakın olduğu, genel ahlaka göre sınırlanabileceğı ifade edilmiştir.

En önemli sorunlardan bir tanesinin de aile olduğu; Anayasa'da nötr bir aile anlayışı olmadığı, belirli bir toplumsal cinsiyet anlayışı, erkek egemen görüş olduğu, aile içerisinde eşler arasında hak eşitliği, eşit işbölümü, çocuklar ile ilgili eşit sorumluluk alınmasına yönelik hükümlerin yer almasının ve kadının sadece anne olduğundan dolayı korunmamasının lüzumu üzerinde durulmuştur.

Çocukların cinsel istismar başta olmak üzere her türlü şiddetten korunmasına yönelik tedbirlerin Anayasa'da yer alması gerektiği belirtilmiştir.

Kadına yönelik şiddete yönelik Anayasa'da ya başlangıç kısmında ya da aile ile ilgili kısımda devletin başta aile içi şiddet olmak üzere kadınlara yönelik şiddete müdahale etmesi gerektiği ve bu konuda pozitif bir ödevinin olduğunun ortaya konulmasının gerektiği belirtilmiştir.

Eğitimin ve çalışma yaşamının koşullarının toplumsal cinsiyet eşitliği açısından düzeltecek bir hüküm kullanılması, sadece kadınlar ve çocuklar korunacaktır şeklinde değil, her iki cinsin özelliklerine göre çalışma yaşamının düzenlenmesinin gerekli olduğu söylenmiştir.

Siyasal yaşamla ilgili ise yasama ve yürütmede hatta Anayasa Mahkemesinde kadınların ve erkeklerin eşit olarak temsil edilmelerine yönelik açık bir hükmün yer almasının gerekliliği ifade edilmiştir.

Hangi kurumun anayasal olduğunun özenle seçilmesi gerektiği, İnsan Hakları Kurumu çerçevesinde; Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Kurulu, Ayrımcılıkla Mücadele Kurulu gibi hak ihlallerini izleme ve önleme kurulları gibi alt kurulların bağımsız, sivil ve özerk kurumların sivil toplum örgütleriyle birlikte oluşturulabileceği ifade edilmiştir.

17. Prof. Dr. Serap YAZICI (Bilgi Üniversitesi)

Türkiye'de ciddi bir kadın hakları ihlali, kadın hakları sorunu olduğu, cinsiyet temelinde ayrımcılık uygulamalarının olduğu, dolayısıyla Yeni Anayasa çalışmalarında bu sorunu çözebilmek için özel bir çaba sarf edilmesinin de gerçekten çok anlamlı olduğu belirtilmiştir.

Kadın hakları problemini genel insan hakları probleminden bağımsız düşünmenin mümkün olmadığı, bu nedenle sadece cinsiyet odaklı bir yaklaşımın, cinsiyet temelinde ortaya çıkan problemlerin çözümüne doğrudan doğruya katkı sunabileceği kanısında olunmadığı, meselenin daha geniş bir ekseninde, insan hakları ekseninde ele alınması gerektiği vurgulanmıştır.

Nitekim Cumhuriyet tarihimize baktığımız zaman da özellikle Cumhuriyetin kuruluş yıllarındaki laiklik ekseninde geliştirilen modernleşme politikalarının aslında insan hakları odaklı olmadığı, oysa bu politikaların özel surette kadın haklarının güçlendirilmesine odaklandığı, teorik düzeyde bakıldığı zaman, aslında Türkiye'nin, kadınlara özellikle siyasi hakların tanınması konusunda Batı demokrasilerine kıyasla kronolojik bir üstünlüğe de sahip olduğu, ne var ki bu politikaların genel bir insan hakları ekseninden uzak olması ve -diğer faktörler de buna eklenince- aslında yürütülen kadın hakları odaklı çalışmaların ve yapılan reformların kendilerinden beklenen sonucu doğurmadığı ifade edilmiştir.

Bugün Türkiye Büyük Millet Meclisinde ve hükümet düzeyinde kadınların temsil oranına bakıldığında bu tabloyu görmemenin mümkün olmadığı, bu nedenle meselenin genel bir insan hakları eksenine oturtulması gerektiği belirtilmiştir.

Serap Yazıcı, Komisyonumuza yönelik önerilerini iki temelde şekillendirmeyi düşündüğünü, bunlardan birinin, genel insan hakları ekseninin Türkiye'de nasıl genişletilebileceği, insan haklarının nasıl daha güçlü koruma mekanizmalarına kavuşturulabileceği, ki bunlar başarıldığı takdirde bütün sübjektif hak kategorilerinin de bundan istifade edeceğini, dolayısıyla kadınların da daha güçlü bir pozisyona sahip olmasının mümkün hâle gelebileceğini, ikinci olarak, münhasıran kadınlarla ilgili Yeni Anayasa çalışmalarında neler yapılabileceği meselesini ele alacağını ve bu bağlamda bazı temel kurumlar yönünden çeşitli önerilerde bulunacağını ifade etmiştir.

Türkiye'nin uzun yıllardan beri süregelen anayasa ihtiyacının sadece 1982 Anayasası'ndan kaynaklanmadığı, aslında Cumhuriyetin de kuruluşundan bu yana süregelen anayasacılık hareketlerinin tümü bakımından yeterince özgürlükçü ve demokratik olmadığını söylemenin mümkün olduğu ama elbette bir mukayese yapıldığında özellikle 1961 Anayasası'nın görece 1982 Anayasası'ndan daha üstün olduğu, anayasal sorunların 1982 Anayasası'yla zirveye ulaşması ve hak ve özgürlük alanlarının da bundan nasibini almış olmasının normal olduğu belirtilmiştir.

Yeni Anayasa çalışması sürdürülürken özellikle bu Anayasa'nın temel felsefesinin ne olacağını belirlemenin önem taşıdığı, 1982 Anayasası'na bakıldığında, bu Anayasa'nın temel felsefesini ne yazık ki olumlu kavramlarla özetlemenin mümkün olmadığı, Anayasa'nın, otoriter bir ruha sahip, yasakçı, milliyetçi ve vesayetçi olduğu, bütün bu kavramların ise

genel olarak insan hakları alanında yeterli koruma mekanizmalarının geliştirilmesini önlediği ve zaten Anayasa'nın sahip olduğu bu ruh nedeniyle de temel hak ve hürriyetlerle ilgili düzenlemelerin, bu hakların alanını yeterince geniş tutamadığı ve bunlara etkin güvenceler sunamadığı beyan edilip, bu yüzden yeni anayasa çalışmalarının temel felsefesinin 1982 Anayasası'nın tam aksine odaklanması gerektiği; otoriterizmin yerini demokratik bir felsefenin, yasakçılığın yerini özgürlükçülüğün, milliyetçiliğin yerini etnik bakımdan tamamen bir tarafsızlığın ve nihayet vesayetçiliğin yerini de demokratik temsil mekanizmalarının güçlendirilmesinin alması gerektiği; eğer yeni anayasa böyle bir felsefeye oturtulacak olursa Türkiye'de hem insan haklarının hem demokrasinin standartlarının yükseleceği, bütün özel hak kategorileri ve tabii, kadın haklarının da bundan çok önemli yararlar sağlayabileceği anlatılmıştır.

Anayasaların temel felsefesinin en somut tezahür ettiği kısımlarından birinin başlangıç bölümleri olduğu, bir anayasada başlangıç bölümünün yer almasının zorunlu bir koşul olmadığı, nitekim dünya anayasalarına baktığımızda başlangıç bölümü olmayan anayasaların da mevcut olduğu, ancak Türkiye'deki geleneğin 1961 Anayasası'ndan bu yana, başlangıç bölümünün yer alması biçiminde olduğu belirtilmiştir.

Yeni Anayasa'nın başlangıç bölümünün de biraz önce ifade edilen felsefeye uygun bir biçimde kaleme alınması gerektiği, kısa ve öz bir metin olması ve bu bölümde bütün ifadelerin vurgusunun özgürlük ve demokrasi değerlerine, çoğulculuğa, hukuk devletine yöneltmesi ve temel felsefesinin her türlü ayrımcılığın reddi olduğunun mutlaka vurgulanması gerektiği belirtilmiştir. Din, mezhep, dil, kültür, etnik köken, cinsiyet, hatta cinsel tercih temelinde, her türlü ayrımcılığın reddedildiğinin mutlaka vurgulanması, ancak mevcut Anayasa'dan farklı olarak, bu bölümün metne dâhil olmadığına da hükme bağlanması, böylece yargı kuruluşlarının yerindelik denetimi yapmasının önlenmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Genel hükümler çerçevesinde ne tür yenilikler yapılacağı meselesine odaklanıldığında; mevcut Anayasa'mızda 5. maddede devletin temel amaç ve görevlerini düzenleyen maddenin yer aldığı, bu maddede de demokratik emsallerinden çok farklı bir içeriğin gözlemlendiği, devletin temel amaç ve görevleri arasında devletin bağımsızlığının, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün korunması ifade edildikten sonra, ancak kişinin maddi ve manevi gelişiminin önündeki engellerin kaldırılması biçiminde özgürlüklere yönelik çok zayıf bir vurgunun yer aldığı, hâlbuki devletin

kendi bağımsızlığını ve ülke bütünlüğünü korumasının zaten devlet olmanın icabı olduğu ve bir anayasada yer alsın ya da yer almasın, her devletin bu görevleri yerine getireceği, o yüzden demokratik bir anayasada bunların vurgulanmasına ihtiyaç olmadığı; tam aksine, demokratik bir anayasada devletin temel amaç ve görevleri arasında özellikle insan haklarına, demokrasi değerlerine, hukuk devleti mekanizmalarına yönelik vurguların yer almasının gerektiği belirtilmiştir.

Devletin asıl gayesinin insan onurunu, insan haklarını, hukuk devleti mekanizmalarını, temsil mekanizmalarını korumak olduğunun vurgulanması gerektiği, her tür ayrımcılığın reddedilmesinin devletin temel amaç ve görevleri arasında sıralanması ama özellikle cinsiyet temelindeki ayrımcılıkların da önlenmesinin devletin temel amaç ve görevleri arasında münhasıran zikredilmesinin lüzumu belirtilmiştir.

1982 Anayasası'nın eşitlik ilkesiyle ilgili düzenlemesinin demokratik emsallerinden uzak bir mahiyette olmadığı, demokratik dünyadaki örneklerde olduğu gibi bu ilke düzenlenirken negatif ayırım yasaklarına yer verildiği, üstelik 1961 Anayasası'ndan daha olumlu bir yaklaşımla bu negatif ayırım yasaklarının tadâdî olarak, tüketici olarak sayılmadığı; “ve benzeri” gibi ifadeler kullanılmak suretiyle bunların özellikle yargı kuruluşları tarafından takdir yetkisi kullanılmak suretiyle genişletilebileceği yönünde bir hukuki sonuca zemin yaratıldığı, o yüzden Yeni Anayasa'da da bu perspektifin korunmasında yarar olacağı vurgulanmıştır.

Dünyada insan hakları alanındaki gelişmelere bakıldığında, eşitlik ilkesinin sadece negatif ayırım yasaklarıyla düzenlenmediği, pozitif ayrımcılık kurallarına yer verildiğinin görüldüğü, Türkiye'nin de zaten buna paralel olarak 2004 yılında nispeten zayıf bir düzenlemeyi kabul ettiği, ancak 2010 yılında yapılan düzenlemenin hem cinsiyet temelinde hem de nispeten diğer zayıf gruplar bakımından da yeterli bir güvenceyi sağlayabileceği, bu yüzden Yeni Anayasa'da mevcut Anayasa'nın eşitlik ilkesiyle ilgili hükmünün muhafaza edilmesinin ihtiyaca cevap vereceği ifade edilmiştir.

Temel hak ve hürriyetlerle ilgili bu alanın standartlarını yükseltebilecek çok önemli genel bir düzenlemenin milletlerarası anlaşmaların hukukî statüsünü düzenleyen hükümde yer alabileceği, Anayasa'mızın orijinal metninin milletlerarası antlaşmaların hukuki statüsünü kanunlarla eş değer olarak düzenlediği, ancak 2004'te yapılan değişikliğin bu antlaşmaların hukuki statüsünü kanunların üzerine yükselttiği ve bunu emredici bir Anayasa kuralı olarak hükme bağlandığı, dolayısıyla bundan çıkan anlamın

yasama, yürütme ve yargı organlarının ve idari makamların Türkiye'nin taraf olduğu temel hak ve hürriyetlere ilişkin milletlerarası antlaşmaları kanunların üzerinde görmesi ve kendi yetkilerini bu çerçevede kullanması olduğu, yasama organının, yasama tasarruflarını bu ilke çerçevesinde belirlemesi ve mevzuat hükümlerini bu perspektifte değiştirmesi gerektiği, ama bugüne dek yasama organında 90. maddenin bu emredici hükmü karşısında sistematik bir çalışmanın yapılmadığının gözlemlendiği, dolayısıyla Yeni Anayasa döneminde bu ihmal edilen tutumun gerçekleştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

O yüzden, Yeni Anayasa'da 90. maddedeki bu formülü kabul etmenin yanında bunu güçlendirecek bir mekanizmanın eklenmesi gerektiği, Anayasa Mahkemesine kanunların Anayasa'ya uygunluk denetimi yanında kanunların temel hak ve hürriyetlere ilişkin milletlerarası antlaşmalara uygunluk denetimi yetkisinin de tanınması halinde böyle bir yetkinin hiç değilse yargı kuruluşlarımız bakımından yeknesaklığı sağlayacağı, kararları açısından ve aynı zamanda kanun koyucuya yönelik de ciddi bir müeyyide oluşturacağı, bunun bütün insan haklarına, dolayısıyla kadın haklarına da önemli bir güvence sağlayacağı söylenmiştir.

Bütün bu yeniliklerin yanında özellikle cinsiyet temelinde yeni Anayasa'da bazı düzenlemeler kaleme alınırken birtakım iyileştirmelerin yapılması gerektiği, Türkiye'nin Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana resmî bir ideolojiye sahip olduğu, bu ideolojinin bir ayağının dayatmacı bir laiklik anlayışı çerçevesinde cereyan ettiği, en azından genişçe bir çevrenin kabul ettiği bu gerçekliğin uygulamada önemli sorunlar yarattığı belirtilmiştir. Özellikle Türkiye'deki bu laiklik anlayışının türban üzerinden, kadınların bedeni üzerinden cereyan etmekte ve dindar Müslüman kadınların bazı anayasal haklarını Anayasa'da hiç yer almadığı bir biçimde kullanamamalarına yol açmakta olduğu, özellikle çalışma ve sözleşme hürriyeti, eğitim ve öğretim hürriyeti, kamu görevlerine getirilme hakkı ve seçilme hakkı yönünden konu değerlendirildiği zaman dindar Müslüman kadının bu hakları kullanmasının neredeyse imkânsız hâle geldiği, o yüzden, çalışma ve sözleşme hürriyeti düzenlenirken bu hürriyetin kadın ve erkeklere eşit olarak tanınması, dinî tercihleri sebebiyle kadınların bu hürriyetten mahrum bırakılamayacakları yolunda bir hükmün eklenmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Aynı tutumun eğitim hakkıyla ilgili olarak da sürdürülmesi gerektiği, belki bugün yükseköğretim kurumlarında türban yasağının artık pratikte

uygulamadan kalktığıının düşünölebileceği ama ölkö düzeyinde eşitlik temelinde bir uygulamanın sağlanması bakımından ve gelecekte davranış değişiklikleri, politika değişikliklerinin ortaya çıkmasını önlemek bakımından bu hakkı düzenleyen maddede özellikle yükseköğretim kurumlarındaki öğretim üyeleri ve öğrencilerin adı zikredilmek suretiyle bu kişiler yönünden dinî ve siyasî simgeler kullanmanın öğretim üyesi olma hakkını ve öğrenci olma hakkını engellemeyeceği yolunda bir hükmün ilave edilmesi gerektiği, burada yükseköğretim vurgusunun önemli olduğu, bu hakkın yükseköğretim kurumlarındaki öğretim üyelerine ve öğrencilerine tanınması gerektiği, ilk ve ortaöğretim kurumlarında dinî ve siyasî simgelerin kullanılmasının engellenmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Kamu görevlerine getirilme hakkı bakımından da aynı tutumun dikkate alınması gerektiği, maalesef Türkiye uygulamasında kamu görevlerine getirilme hakkının kadın ve erkek yönünden eşit olarak tezahür etmediği, aslında sadece kadın ve erkek yönünden değil, pek çok alt ayrımlar bakımından da; kişilerin dinî inancı, ki buna Müslöman olmayan azınlık gruplarının dâhil edilebileceği, mezhepleri, cinsiyetleri, cinsel tercihleri, etnik kökenlerinin bu haktan yararlanmayı sınırlayacak biçimde uygulandığı, bu sebeple, kamu görevlerine getirilme hakkı düzenlenirken bir kez her şeyden önce kadın ve erkek bakımından bu hakkın eşit olarak tanındığıının ve bu haktan yararlanırken din, mezhep, etnik köken, cinsiyet ve cinsel tercih yönünden hiçbir ayrımcılığın yapılmayacağıının vurgulanması gereğinin üzerinde durulmuştur.

Dinî ve siyasî simge taşımanın kamu görevlerine getirilmek bakımından engel teşkil etmemesi ama özelliği olan bazı kamu görevlerinin -adalet hizmetini dağıtanlar, hâkimler ve savcılar yönünden, güvenlik görevlileri yönünden, emniyet teşkilatı mensupları yönünden- böyle bir uygulamanın doğru olmayacağı, dolayısıyla bu görevleri sürdürenlerin dinî ve siyasî simgeler taşımalarına imkân tanınmaması gerektiği ifade edilmiştir.

Türkiye örneğinde önemli problemlerden birinin bu resmî ideoloji çerçevesinde seçme ve seçilme hakları yönünden ortaya çıktığı, Türkiye'nin kadına seçilme hakkını tanıyan ilk örneklerden birisi olduğu, oysa bugünkü tabloya bakıldığı zaman elbette seçilme hakkını engelleyen bazı sosyolojik faktörlerin olduğu ama bunun dışında yine dinî simge taşımanın kadının seçilme hakkı üzerinde önemli bir engel olduğu, hâlbuki Anayasa'mızın milletvekili seçilme yeterliliğini düzenleyen 76. maddesiyle Meclis İctüzüğü'nün kılık kıyafet yükümlölüğünü düzenleyen hükmünde buna

engel teşkil eden bir ifadenin yer almadığı, buna rağmen zihinlerdeki tabuların baş örtüsü kullanan kadının seçilme hakkı önünde önemli bir engel oluşturmakta olduğu, bu yüzden milletvekili seçilme yeterliliğini düzenleyen maddede seçilme hakkının kadın ve erkeğe eşit olarak tanındığı ve kadının dinî simge taşımasının bu hakkın kullanımını engellemeyeceğinin açıkça vurgulanması gerektiği, bunun tüm din gruplarına teşmil edecek biçimde ifade edilmesi gerektiği, sayıları az da olsa Türkiye’de azınlık gruplarının da yer aldığı, onların da dinî simgeleriyle seçilme hakkından istifade etmelerinin mümkün hâle gelmesi gerektiği belirtilmiştir.

Prof. Dr. Serap Yazıcı, bazı önemli organların kuruluşları açısından da cinsiyet eşitliğinin özendirilmesi gerektiğini, Anayasa’yla bir kota düzenlemesinin getirilmesini doğru bulmadığını, 2010’da yapılan Anayasa değişikliğinden sonra, yani pozitif ayrımcılık maddesinden sonra kanunlar düzeyinde zaten kanun koyucunun ihtiyaç nispetinde geçici önlemlere yönelik düzenlemeleri kabul etmesinin mümkün olduğu, öte yandan, bugünkü sistemde de siyasi partilerin kendi tüzüklerinde kotaya ilişkin birtakım hükümlere yer vermelerinin mümkün olduğunu ama Türkiye gerçeğini dikkate aldığımız zaman, konu birtakım makamların takdirlerine bırakıldığında, bu takdiri cinsiyet eşitliğini sağlayacak yönde kullanmadıkları düşünüldüğünde, hiç değilse bu organlarda üye tam sayısının üçte biri yönünden kadınların temsilinin güçlendirilmesi şeklinde düzenlemeler benimsenebileceğini, bunun uygulamada olumlu sonuçları olacağını belirtmiştir.

Öte yandan, ombudsmanlık kurumu, Anayasa Mahkemesi, HSYK gibi önemli organlarda da bazı düzenlemelerin kabul edilmesi gerektiği, kamu denetçiliği kurumunda kadınlara yönelik özel düzenlemelerin mutlaka yer alması gerektiği ifade edilmiştir.

Türkiye’de din, mezhep, etnik köken, cinsiyet, cinsel tercih temelinde çeşitli ayrımcılıkların olduğu, dolayısıyla kamu denetçiliğine ilişkin kanun düzenlenirken bu makamın çeşitli alt birimlerden oluşmasının sağlanabileceği, bu alt birimlere özgül birtakım ayrımcılık alanlarında uzmanlaşacak yetkiler tanınabileceği, mesela, bir birimin din ve mezhep temelinde, bir birimin etnik köken temelinde, bir birimin cinsiyet ve cinsel tercih temelinde, bir birimin de diğer alanlardaki ayrımcılıklarla mücadele etme konusunda görevlendirilebileceği ve belki gene cinsiyet ekseninde düşündüğümüzde kamu denetçisinin seçiminde de kadın-erkek eşitliğinin

dikkate alınması gerektiği, Türkiye Büyük Millet Meclisinin bu yetkiyi kullanırken münavebeli olarak yani bir dönem bir kadını, bir dönem bir erkeği bu göreve getirmesinin teşvik edilebileceği, bunun da iyileştirici bir sonucu olacağı ifade edilmiştir.

Anayasa Mahkemesi'nin 1961 Anayasası'ndan bu yana varlık gösteren bir kurul olduğu, 1962 yılında kurulduğu günden bugüne mahkemenin kompozisyonuna bakıldığında ne yazık ki kadınlar açısından çok vahim bir tablonun karşımıza çıktığı ve bu vahim tablonun özellikle kadımlarla ilgili kanunların Anayasa'ya uygunluk denetimi sırasında kendisini kuvvetle hissettirdiği, daha önceki TCK'nın ırza karşı işlenen suçlar konusunda iffetli ve iffetsiz bir kadın ayrımı yapmış olduğu ve Anayasa Mahkemesi'nin de Anayasa'ya apaçık aykırı olan bu hükmü Anayasa'ya uygun gördüğü ve bunda muhtemelen mahkemenin erkek üyelerinin çoğunlukta olmasının da etkili olduğu, bu yüzden Anayasa Mahkemesi'nin teşekkülünde de üyelerin en az üçte birinin kadın olmasını özendirecek bir formülün benimsenmesinde yarar olacağı vurgulanmıştır.

Benzer şekilde HSYK'da kadın ve erkeklerin eşit oranda temsil edilmedikleri, kadın temsiline çok zayıf bir oranda cereyan ettiğinin görüldüğü, HSYK'da da mutlaka kadın üyelere en az üye tam sayısının üçte biri oranında kontenjan ayrılması gerektiği, çünkü bu kurumun görevinin de fevkalade önemli olduğu, bütün yargı mensuplarının özlük hakları üzerinde karar verdiği ve geçtiğimiz yıllarda özellikle bazı kadın hukukçuların çeşitli mağduriyetler yaşadığı, bunları önlemek bakımından bu kurumda da kadın temsiline güçlendirilmesinde yarar olacağı ifade edilmiştir.

18. Yrd. Doç. Dr. Ayşen CANDAS (Boğaziçi Üniversitesi)

Anayasa'da eşit vatandaşlığın hayata geçmesi için bir şeylerin gerçekten yazması gerektiği, Türkiye'de kadınların durumuna, yoksulluk açısından kadınların gelir dağılımındaki durumuna, kadınların eğitimdeki durumuna, sosyal güvenlikle nasıl faydalanıp faydalanamadıklarına bakıldığı zaman, hayat beklentilerine ve hayatlarının genel kalitesine bakıldığı zaman çok kötü bir tablo çıktığı belirtilmiştir.

Bir toplumda, nüfusun yarısını oluşturan kadınların eşit olmaması, mağdur olması, tacize uğraması, başkalarına sağladıkları hizmetler üzerinden hayattaki işlevlerinin tanımlanıyor olması, kişi olarak değerleriyle değil de başkalarına faydaları, işlevleri açısından

tanımlanmalarının söz konusu olduğu, özlük haklarının tanınmadığı, bu durumun nüfusun yarısını etkilediği zaman aslında farkında olsalar da olmasalar da toplumu, bu kadınların çocukları olan küçükleri, gençleri, onların ebeveynlerini de birebir etkilediği ifade edilmiştir.

2009 yılında İngiltere’de bir kitap yayımlandığı ve son iki yılda bu kitabın en çok satan kitaplar listesinde olduğu, kitabın başlığının mealen “Neden daha eşit toplumlar daha mutlu?” olduğu ve yıllardır temel hakların bütünselliğini, toplumdaki bütün halk kesimlerinin özgürlüklerinin eşit olarak tanınmasının önemini değişik platformlarda, değişik konularda dile getirenlerin arayıp da bulamadığı bir fırsatı onların önüne sunduğu belirtilmiştir. Kitabın sadece gelişmişlik düzeyi itibarıyla birbirine denk, gelişmiş ülkelere, yani Kuzey Amerika ve Avrupa ülkelerine bakmış olduğu ve bunların içerisinde toplumda kişilerin gündelik hayatta birbirlerine duydukları güven, hayatın kalitesi, eğitimdeki başarı oranları, insanların o toplumda yaşamaktan mutluluk duyup duymaması gibi soyuttan somuta bir şekilde sayılara dökülebilen verilere bakıldığında iki tarz toplumun olduğu, gayrisafî millî hasıladan aldıkları oranlar, gelir düzeyleri itibarıyla bu toplumların birbirleriyle çok benzer olmalarına karşın bu iki tarz toplumda iki çeşit durum çıktığı; bir tanesinde kronik hastalıkların, intihar, depresyon oranlarının çok fazla olduğu, toplumda şiddetin, özellikle de mağdur kadın gibi, mülksüz gibi, LGBT birey gibi kesimlere yönelik şiddetin çok fazla oranlarda görüldüğü ve eğitim oranları gibi başka ölçülebilecek şeylerde gerçek bir başarı sağlanmadığı, yani bu başarının topluma yayılmış durumda olmadığı; tam karşısında duran toplumlarda ise yine gelişmişlik düzeyi olarak çok zengin ülkelerden söz ediyor olmamıza karşın çok farklı bir tablo olduğu, onlarda da bütün bu verilerin iyi olduğu anlatılmıştır.

Kitabın yazarlarının vardığı sonucun, bir toplumda ayrıcalıklı, varlıklı, nispeten iyi koşullarda yaşadığını düşünen kesimlerin bile o toplumdaki eşitsizlikten, farkında olsunlar olmasınlar, hayatlarının kalitesi itibarıyla, sağlık koşulları itibarıyla etkilenmekte olduğunu gösterdiği, toplumda gelir dağılımının az çok orantılı, en azından eşit vatandaşlığı mümkün kılacak hakların bir bütün olarak, yani siyasi, medeni, sosyal, ekonomik kültürel veçheleriyle icra edilebilir olmasının bütün topluma sağlanır hâle getirilmesinin çok önemli olduğu ve toplumda aslında mağdur olmadığını düşündüğümüz kesimlerin de hayat kalitesinin bu tarz sosyal ve ekonomik hakların hayata geçmesiyle kesin olarak pozitif şekilde etkilenmekte olduğu ifade edilmiştir.

Fırsat eşitliğinin bir toplumda önce kadın-erkek ilişkisine bakmadan, o toplumda kişilerin içlerine doğmuş oldukları ailelerin maddi durumu ne olursa olsun ve anne babaların okumuşluk düzeyleri ne olursa olsun, sadece kendi çaba, emek ve yetenekleriyle hayatlarını seçebilecekleri ve bu seçecekleri hayatların sadece onların emekleriyle ve istekleriyle belirleneceği manasına geldiği, ailenin ekonomik durumunun ve okumuşluk düzeyinin belirleyici olmaması gerektiği, çok farklı koşullarda iki farklı aileye doğmuş çocuklar eğer aynı yeteneğe sahiplerse, aynı isteğe ve motivasyona sahiplerse aynı şekilde başarılı olabilecekleri, yollarının, istedikleri hayatları seçme ve onları gerçekleştirme konusunda açık olması gerektiği, fırsat eşitliğinin sahada bu nevi bir denklik gerektirdiği söylenmiştir.

Kadın-erkek fırsat eşitliği dediğimiz zaman da bunun üstüne o toplumda kadın ya da erkek olarak doğmanın, o insanların hangi mesleklere girecekleri, ne kadar para kazanacakları, nasıl bir sosyal güvenliğe sahip olacakları, hangi sektörlerde çalışacakları, sağlık hizmetlerine, eğitime erişimlerinin, devamlılıklarının ne kadar olacağı, o toplumda “kadın-erkek fırsat eşitliği sağlandı” diyebileceğimiz noktada aslında kadın olarak doğmakla erkek olarak doğmanın fark etmeyeceği kadar sahada denkliği fiiliyata dökmemiz gerektiği, bunu Anayasa ve yasalar yoluyla somut birtakım önlemler olarak yapabileceğimiz belirtilmiştir.

TÜİK verilerine göre medyan gelirin yüzde 60’ı sınır alındığında Türkiye genelinde kadınların yüzde 21’inin, kırsal alanlarda ise yüzde 35’inin yoksul olduğu, kadın yoksulluğunun en yüksek olduğu bölgelerin Güneydoğu, Ortadoğu, Kuzeydoğu Anadolu bölgeleri olduğu, burada kadına, toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlik, adaletsizlik durumunun nasıl bir bölgesellikte arz ettiğinin ortaya çıktığı Komisyona anlatılmıştır.

Yalnız yaşayan kadınlardan oluşan tek kişilik hanelerin yüzde 43’ünün en düşük yüzde 25’lik gelir grubunda olduğu, bunun da yine genellikle boşanmalar, ayrılmalar sonrasında olduğu, Medeni Kanun’a göre düzenlenmiş bir nikâh olsun olmasın kadınların çocuklarına bakmayı devam ettirdiği ve bunun da kadınların çok kısa bir sürede çok fazla yoksullaşmasına sebep olduğu belirtilmiştir.

Toplumsal cinsiyet açısından gelir eşitsizliğini özellikle ölçen, dünya çapında çıkarılan endekslerde Türkiye’nin son rakamlara göre 115 ülke arasında 109’uncu olduğu, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İnsani Gelişmişlik Raporu’nda Türkiye’de kadınların kazandıkları gelirin

erkeklerin kazandıkları gelirin ortalama yüzde 26'sı olduğu, bütün bunların kadınların erkeklere inanılmaz bir şekilde bağımlı ekonomik hayatlar sürdürdüğünü gösterdiği ve sosyolojik olarak ekonomik bağımlılığın siyasi açıdan ve karar alma, otonomi kazanma açısından da çok fazla sonuçları olduğu ifade edilmiştir.

Erkeklere kıyasla kadınların uzun süreli işsizler arasındaki payının çok daha yüksek olduğu, iş bulma ümidini kaybeden, artık iş bakmayan 'gizli işsiz' dediğimiz kesimin işsiz kadınlara oranı yüzde 32 iken gizli işsiz erkeklerde yüzde 18 oranında seyrettiği, aradaki farka fırsat eşitliği açısından bakıldığında Türkiye'de erkek olmakla kadın olmanın sayılarla gösterilebilir somutlukta, ayrımcılığa dayalı bir farklılık yarattığının gözlemlendiği söylenmiştir.

Türkiye'nin ekonomisinin dünyanın 16'ncı büyük ekonomisi hâline gelmiş durumda olduğu, buna karşılık gelişmişlik düzeyiyle o ülkedeki hayat kalitesini ölçen ve insani gelişmişlik düzeyinde hayat kalitesinin bireylerde nasıl realize olduğunu gösteren endekslere bakıldığında 16'ncı büyük ekonominin 90'larda bir insan hayatı kalitesi sağlayabildiği ifade edilmiştir.

Bu açıklığın rahatlıkla kapatabileceği, bu konuda somut birtakım önlemler alınabileceği, dünyada pek çok ülkenin çok benzer badirelerden geçerek aşama kaydettiği, sosyal politikaların iradeleri ne yöne yönlendirse toplumda o yönde değişikliklere yol açtığı belirtilmiştir.

Kadın istihdamı konusunda Türkiye'de, son rakamlara göre, Nisan 2011 itibarıyla, kadınların iş gücüne katılım oranının yüzde 28,9 olduğu, bu rakamın 2008'de yüzde 21,6 ve 2009'da bunun üzerinde olduğu, Dünya Bankası'nın genellikle bütün ülkeleri bir arada inceleyen raporlar yayınlıyor olmasına rağmen, Türkiye'yi bir istisna olarak, kadınların iş gücüne katılım oranları konusunda bir raporla özel olarak ele aldığı ve raporda OECD ülkeleri arasında kadınların iş gücüne katılım oranının yüzde 63 seviyesinde olduğu, Avrupa ülkelerinin genelinde bunun yüzde 70'lere vurmuş olduğu, Türkiye'de bu oranın düşük olmasının, Müslüman ülke olduğu için denilebileceği, Müslüman ülkelerin -bu ülkelerin arasında İran ve Suudi Arabistan gibi ülkeler var- 2000 yılından itibaren çok daha düşük bir kadın istihdam oranı seviyesinden başlayıp ama OECD seviyesinde aynı ivmeyle kadınların iş gücüne katılım oranlarını artırdığının görüldüğü ifade edilmiştir. Aynı ivmeyle OECD ülkelerinde kadın istihdam oranları artarken Müslüman ülkelerde 2000 yılı sonrasında aynı ivmeyle bir artış

gözlemlenirken Türkiye’de 2000 yılından itibaren aynı ivmeyle bir düşüş söz konusu olduğu, bu sayının 1988’deki yüzde 34,3’lük bir seviyeden 2008 yılındaki 21,6’ya çok sert bir şekilde düştüğü ve Dünya Bankası’nın da bu sebeple bu raporu yayınladığı açıklanmıştır. Bunun sebeplerinden bir tanesinin Türkiye’de tarımın çözülmesi olduğu, diğer ülkelerde tarımın çözüldüğü yıllarda kadın istihdamına katılım oranlarında çok ciddi bir düşüş gözlemlendiği, fakat birkaç yıl içerisinde kente göçmüş o kadınların çalışmadıkları dönemi eğitimlerine yatırım yaparak geçirdikleri ve birkaç yıl sonra onların vasıflı işçi olarak, emekçi olarak bu sefer şehirlerde istihdama çok büyük bir ivmeyle katılırken görüldüğü belirtilmiştir. Kadınların eğitime pozitif ayrımcılık yapılması ve kadınların sosyal haklarının en fazla desteklenmesi gerektiği dönemden geçtiğimiz anlaşıldığı ifade edilmiştir.

Dünya Bankası raporunun son bölümünde Türkiye’de sahada çalışmayan kadınların niçin çalışmadığına ilişkin bir araştırma yapıldığı, kadınların yüzde 63’ünün çalışmak isteyip çalışmadıkları çünkü evde bakım hizmeti üstlenmekte olduklarını veya kadın sektörü olan, sosyal güvencesiz ve çok az maaş kazandıracak, para kazandıracak işlerde çalışırsa oradan alacakları paranın hepsi özel olan bakım hizmetlerine yetmeyeceği, yüzde 7’sinin ise çok açık bir şekilde evdeki bir erkeğin, ağabey olabilir, baba olabilir, eş olabilir, çalışmasına izin vermediği için çalışmadığını söylediği, Türkiye’de çalışmayan, istihdama katılmayan kadınların yüzde 73 kadarının aslında kamuda onlara sağlıklı ve onların ödeyebileceği tarzda bakım hizmetleri verilse, evdeki yaşlılarını, çocuklarını bırakabilecekleri, bu kadınların istihdama başka ülkelerde olduğu kadar katılabileceği ifade edilmiştir.

Türkiye’deki on beş-on dokuz yaş aralığındaki genç kızların yarısının ne eğitimde ne de istihdamda olduğu, çocuk işçiliğinin, evde çalıştırılan kız çocuklarının, hiçbir şekilde ücretli emek gibi algılanmayan, emek gibi de algılanmayan, evde aileye yardım eden, ücretsiz çalışan kız çocuklarının altı-on yedi yaş grubunda yüzde 53 olduğu, yani altı-on yedi yaş grubundaki toplam kız çocuğunun yüzde 53’ünün evde, ev işlerine yardım ettiği, aslında bunlara duyarlı bakılırsa bunun insan hakları evrensel standartlarında çocuk işçiliği demek olduğu, çocuk emeğinin sömürülmesi olduğu, çünkü kız çocuklarının aynı erkek çocuklar gibi altı-on yedi yaşlarında, kendi yaşlarına daha uygun aktivitelere yönlendirilebilecekleri ya da kendilerinin bir sürü şeye ekspoz olup onların arasından kendilerinin

bir şey seçebileceği bir ortamda hiçbir seçim şanslarının olmadığı, dolayısıyla fırsat eşitliğinden kastettiğimiz durumun oluşmadığı belirtilmiştir.

Bütün bu tablonun kader olmadığı, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde pek çok Avrupa ve Latin Amerika ülkesinin kadın-erkek eşitliği konusunun nüfusun yarısından fazlasını, farkında olsalar da olmasalar da kadınların dışındaki grupları da, fevkalade etkileyen bir mesele ve anayasal bir mesele olduğunu kavradıkları ve bu konunun üstüne gittikleri, dolayısıyla aslında dünyadaki birtakım tecrübeler Türkiye'ye uyarlansa pek de öyle bir şeyleri yeni baştan keşfetmemize gerek olmayacağı, anayasal planda kadın ve erkeklerin eşit olduğunun açıkça yazmasının çok önemli olduğu, ayrımcılıkla mücadele hedefini dile getiren, eşitlik maddesinde toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığın kabul edilemeyeceğinin açıkça yazması gerektiği ve devletin pozitif ayrımcılık yükümlülüklerinin dile getirilmesi gerektiği, bu pozitif ayrımcılık konusundaki yükümlülüklerin sadece siyasi temsil alanında tanımlanmasının çok yetersiz kalacağı, sosyal ve ekonomik adlarla da bunların arkasının doldurulmasının kadının toplumda güçlendirilmesi açısından çok büyük önem arz edeceği ifade edilmiştir.

Yasal planda eşitlik bakanlığının mutlaka kurulması gerektiği, bu bakanlık bünyesinde ama kendi bütçesi olan, özerk bir kurum olarak Kadın-Erkek Eşitliği Komisyonu olması, Anayasa'da söylenen şekilde, "kadın-erkek eşittir ve eşitlik mutlaka fiiliyata geçecektir." maddesi ile anayasal bir hedefi koruduğu için bu Komisyona ülkede bundan sonra çıkacak, dolaylı ya da dolaysız şekilde kadınları etkileme olasılığı bulunan bütün yasaların, mevzuatın, sosyal politikaların denetlenmesinde yer verilmesi gerektiği, buna 'ana akımlaştırma' denildiği, bütün yasaların bu ekip tarafından kadınlar ve toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılıkla mücadele gözlüğüyle de incelenip denetlenmesi ve bir yaptırım güçlerinin de olması gerektiği belirtilmiştir.

19. Bertil Emrah ODER (Koç Üniversitesi)

Anayasa hukuku bakımından 'ana akımlaştırılma', İngilizce 'main streaming' ile, özellikle cinsiyete dayalı ayrımcılığa bağlı sorunların hem hukukun hem de siyasetin ana teması hâline gelmesinin kastedildiği belirtilmiştir.

Karşılaştırmalı anayasa metinleri bakımından, özellikle 1945 sonrası anayasacılığı bakımından Kıta Avrupası anayasacılığında cinsiyet temasına

ilişkin normlara odaklanırken biraz dikkatli olmak gerekebileceği, 1945 ile 1980 arasındaki anayasacılık hareketlerinde cinsiyet temalı normların daha yalın, öznlü ve sınırlı sayıda olduğu, o yüzden özellikle 1980 sonrası anayasacılığına, özellikle de Afrika anayasacılığına odaklanarak bazı değerdendirmeler yapılmasının yerinde olduğu vurgulanmıştır.

Özellikle yakın dönem, süreç odaklı anayasacılık olarak tanımlanan açık müzakere teknikleriyle anayasa yapma ve İkinci Dünya Savaşı sonrası insan hakları alanındaki gelişmelerin somut sonuçlarını anayasa metnine yansıtma bakımından Güney Afrika'nın özel bir değerd taşıdığı, Güney Afrika anayasacılığı bakımından toplumsal cinsiyetin ayrı ve özel bir değeri olduğu ifade edilmiştir.

Normatif düzenleme teknikleri açısından 1945 sonrasına bakıldığında, aslında üç temel yönelim görüldüğü ve bu üç temel yöneliminin izlerinin, Türkiye'deki anayasacılıkta da, anayasa değışikliklerini de içerecek şekilde görmenin mümkün olduğu, bunların birincisinde teknik, cinsiyet açısından yansız normlar olduğu, yani cinsiyeti hiçbir şekilde dikkate almadan bazı normların düzenlendiği, daha çok temel hak ve özgürlükler alanında hak öznelerinin herkes olduğu normlarda bunun görülebileceği belirtilmiştir.

İkinci düzenleme tekniğinin, bizim Anayasa'mızda da özellikle 60 sonrası ifadesini bulan cinsiyeti dikkate alan anayasal normlar tasarlamak olduğu, 1961 Anayasası'nın bu açıdan aslında kendi dönemi ve bağlamına bakıldığında yoksul bir anayasa sayılmayacağı, 1982 Anayasasının da 1961 Anayasası'nın geleneğini bu anlamda izlediği, dolayısıyla bugünkü anayasal düzenin cinsiyet açısından sadece yansız anayasal normlara dayanmadığı, aynı zamanda cinsiyeti dikkate alan, cinsiyeti önemseyen bazı normlarla da karşımıza çıktığı, Anayasa'nın 10. maddesi dışında 41. maddesinde ya da 50. maddesinde ya da eğitim hakkına ilişkin maddesinde sözgelimi, kız ve erkek çocuklar, kadın, anne, analık, kadınlar gibi ifadelerle cinsiyete karşı duyarsız olmayan anayasal normlarla karşı karşıya kaldığımız vurgulanmış ve Türkiye'nin zaten Kadınlara Karşı Her Türölü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin en eski taraflarından da olduğu hatırlatılmıştır.

Üçüncü düzenleme tekniğinin, cinsiyete yansız olmayan normlar bakımından aslında bir alt düzenleme tekniği olarak da değerdendirileceği, bunun da daha çok kadınların anne konumuna veya aile içindeki konumuna odaklanan anayasal normlar olabileceği, daha çok korumacı normlar görüntüsü altında bu normların karşımıza çıktığı, Anayasa'nın 50.

maddesinin ikinci fıkrasında çalışma şartları bakımından kadınların korunmasına gönderme yapan normun, böyle bir norm olduğu, ailenin korunmasında ananın korunması, anne ve çocuğun korunması bakımından da böyle bir düzenleme olduğu söylenmiştir.

Öncelikle, Anayasanın 10. maddesine bakıldığında maddede genel olarak eşitlik ilkesi açısından tamamlanması gereken bir unsur olduğu, 10. maddenin birinci fıkrasının kanun önünde eşitliği tanımladığı ve ayrımcılık nedenlerini tek tek saptarken kanun önünde eşitlik ilkesini aslında somutlaştırdığı, kanun önünde eşitlik ilkesinin bizim öğretimizde ve yargı kararlarımızda ayrımcılık yasağını kapsayacak şekilde yorumlandığı, ama ayrımcılık yasağının ayrı bir kategori, kanun önünde eşitlik ilkesinin ayrı bir kategori olduğu, özellikle bu süreçte eğer ayrımcılık yasağı ayrı ve özgür olarak Anayasa’da düzenlenirse bunun daha yararlı ve teknik açıdan daha başarılı bir düzenleme olacağı ifade edilmiştir.

Bugünkü anayasal düzenimizde Anayasa’nın bağlayıcılığı ve üstünlüğü ilkesi gereği zaten kanun önünde eşitlik ilkesinin de yatay şekilde ve ayrımcılık yasağını içerecek şekilde uygulanmakta olduğu, Anayasa’nın 10. maddesinde ayrımcılık nedenlerinin tüketici şekilde sayılmadığı ‘ve benzeri sebepler’ ifadesinin bulunmasının olumlu olduğu ama özellikle Anayasa’nın bu süreçte siyasal bir mesajı güçlü bir şekilde verebilmesi açısından ‘ve benzeri sebepler’ ifadesinin korunmakla birlikte, özellikle cinsel yönelime ilişkin ayrımcılığın da yapılamayacağı konusunda bir ifadenin Anayasa’ya girmesinde fayda olabileceği belirtilmiştir.

Anayasa’nın başlangıcına hem siyasal hem de hukuksal ilke, aslında bir ilke olarak kadın-erkek eşitliğinin girmesi gerektiği, başlangıçtaki bu ifadenin veya bu güçlü vurgunun yanında Anayasa’nın 5. maddesinde, yani devletin temel amaç ve görevlerine ilişkin maddesinde devletin kadın-erkek eşitliğini sağlama yükümlülüğünün açık ve özgül bir şekilde vurgulanmasının hem yasa koyucu hem yargısal aktörler hem de idari ajanlar açısından daha berrak ve net bir hukuksal zemin sağlayabileceği vurgulanmıştır.

Bunun dışında, Anayasa’da kadın-erkek eşitliğine ilişkin vurgular yapılırken eylemli eşitlik veya sonuç eşitliğinin hedeflendiğine ilişkin vurgulara yer verilmesinin de büyük önem taşıdığı, bu vurguların hem kamuoyunda Anayasa algısının cinsiyetçi olmadığı hem de siyasal, yargısal ve idari aktörler bakımından cinsiyet eşitliğinin hem temel bir politika hedefi hem de hukuksal bir ilke olduğu konusundaki algıyı güçlendireceği söylenmiştir.

Türkiye’de en kritik ve en tartışmalı alanlardan bir tanesinin de pozitif ayrımcılığa ilişkin önlemlerle korumacı önlemler ile alt korumacı önlemler arasındaki ayrımın başarılı şekilde hukuken ve siyaseten yapılamaması olduğu, bu noktada tarafı olduğumuz Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’nin 5. maddesinde yer alan taraf devletlerin bir cinsiyetin aşağı veya üstünlüğüne ilişkin cinsiyete dayalı toplumsal ya da kültürel ön yargıları kaldırma yükümlülüğünü bir iç hukuk yükümlülüğü olarak Anayasa’mıza yansıtmakta yarar olduğu, çünkü Sözleşme’nin 5’inci maddesindeki bu cinsiyet rollerine veya kalıplaşmış tutumlara ilişkin değişiklikleri devletin yaşama geçirme yükümlülüğünü, korumacı önlemler ile pozitif ayrımcılığa dayalı önlemler arasındaki ayrımı hukuken ve siyaseten daha net yapmamızı sağlayabileceği belirtilmiştir.

Korumacı önlemler derken, bu korumacı önlemlerin biyolojik farklılıklarla sınırlı olmak üzere ve biyolojik farklılıkların minimum düzeyde haklı kıldığı ölçüde yapılması gereğini bize Sözleşme ve onun uygulayıcısı olan Komite’nin aslında bir anlamda buyurduğu, burada özellikle gebelik veya emzirme gibi cinsiyete bağlı özgül durumlardan kaynaklanan bazı düzenlemelerin korumacı olarak uygulanması gerektiği, ama bunun dışında; özellikle istihdam alanında, korumacı önlemlerin kabul edildiğini ancak bunların periyodik bir biçimde gözden geçirmeye tabi olduğu, dolayısıyla istihdam alanında korumacı önlemlerin sınırlı sayıda tutulması ve kadın istihdamını destekleyecek şekilde kullanılması, kadınların eve veya aileye ilişkin rollerini pekiştirecek ya da onları daha fazla eve veya aile içi rollere hapsedecek şekilde kullanılmamalarının asıl sayılması gerektiği ifade edilmiştir

Şiddet sorunu bakımından Anayasa normlarında özel düzenlemelerin yapılması konusunda, Anayasa’nın 17. maddesinin yaşam hakkı, kişinin maddi ve manevi varlığının korunması gibi aslında şiddetle yakından ilintili olan bazı özgül düzenlemeleri içermekte olduğu, dolayısıyla sadece Anayasa’nın 5. maddesine kadın-erkek eşitliğini koymakla kendimizi sınırlı tutmayabileceğimiz belirtilmiş, 17. maddede cinsiyete dayalı şiddeti önleme konusunda devletin pozitif yükümlülüğünü yaşama geçirecek normatif, pragmatik nitelik taşımayan bir düzenlemeyi Anayasa’ya kazandırabileceğimiz ifade edilmiştir. Bu noktanın, sadece Türkiye’ye ilişkin Opuz davasında değil, genel olarak şiddete ilişkin, devletin şiddete ilişkin pozitif yükümlülüğü bakımından, aslında birçok komite kararında veya raporda da karşımıza çıktığı, devletin önleme, soruşturma ve

cezalandırma yükümlülüğü olarak şiddet karşısındaki pozitif yükümlülüğünü, kadın-erkek eşitliğini sağlamada cinsiyete dayalı şiddet bakımından anayasaya sokmamızın Türkiye'yi karşılaştırmalı anayasacılık açısından da aslında örnek bir konuma sokabileceği ifade edilmiştir.

Bir başka noktanın, politika önlemleri açısından Türkiye'de daha önce hiç mi hiç tartışılmayan Anayasa'nın 166. maddesi ve 173. maddesi olduğu; 166. maddeye baktığımız zaman bu hükümde kalkınmaya ilişkin bazı düzenlemelerin olduğu, 173. maddede esnaf ve sanatkârların korunmasına ilişkin bir hükmün olduğu, 166. maddeye kadın ve erkek eşitliğine dayalı, ekonomik ve sosyal kalkınmaya ilişkin yalın ve özlü bir hükmü bir yan cümlecik olarak eklemekte yarar olduğu, çünkü kalkınmanın Birleşmiş Milletler Kalkınma Fonu'nun da bize sıkça hatırlattığı gibi kadın-erkek eşitliğinin de sağlanmasına ilişkin, yani insani unsuru da olan bir kavram olduğu belirtilmiştir.

Bunun dışında, aynı hükümde Ekonomik ve Sosyal Konseyin danışsal görevi tanımlanırken kadın-erkek eşitliğine dayalı ekonomik ve sosyal politikaların oluşturulmasında hükümete danışsal, yani istişari görüş bildirme ifadesine yer verilmesinin çok önemli olduğu, bütün kurumsal ve kurulsal yapılarda kadın-erkek eşitliğinin parite, yani denklik biçiminde anayasada yer alabileceği, tabii bunun liyakatle birlikte yer almasının bir anlam ifade edeceği, Ekonomik ve Sosyal Konsey'in de bunlardan bir tanesi olduğu ama bu Konseyin görevleri arasına böyle bir, eşitliğe ilişkin danışsal görüş bildirmenin eklenmesinin yararlı olacağı vurgulanmıştır.

Esnaf ve sanatkârların korunması bakımından, aslında kadın emeğine dayalı girişimciliğin korunmasına ilişkin bir vurgunun da değer taşıdığı, burada sözünü edilen korumacılığın, kadınları toplumsal, ekonomik yaşamdan dışlayan ya da dışlama olmasa bile onların toplumsal, ekonomik yaşamın dışına kaçmasını kolaylaştıracak bir korumacılık olmadığı; tam tersine, bu grubu ekonomik ve toplumsal yaşamın içine entegre edecek ya da teşvik edecek bir tür korumacılık olacağının altı çizilmiştir.

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin 4. maddesinde yer alan geçici ve özel önlemler biçiminde bir pozitif ayrımcılık hükmünün Anayasaya girmesinin tartışılabileceği, ampirik olarak bunun daha iyi olacağı konusunda bir veri olmadığı ama CEDAW'ın 4. maddesindeki geçici ve özel önlemlerin, yani pozitif ayrımcılığa ilişkin önlemlerin dahi geçici ve özel olarak uygulanmasına ilişkin bir hükmün anayasada yer alabileceği ifade edilmiştir.

Siyasal yaşamda kota veya imtiyazlı önlemler biçiminde karşımıza çıkan, kadınları destekleyici önlemler konusunun Türkiye’de bir süredir tartışıldığı, bazı partilerimizin tüzüklerinde de bunun yer aldığı, kota konusunda bazı anayasa taslaklarında da özel düzenlemelerin karşımıza çıktığı, yüzde 30 veya yüzde 40 şeklindeki dondurucu uygulamaların orta veya uzun vadede “cam tavan” dediğimiz bir uygulamaya neden olacağı, yani görünmez birtakım sınırlar yaratacağı ve engelleyici sonuçlar doğurabileceği, o yüzden de tıpkı Fransız Anayasası’nda olduğu gibi, aslında parite ilkesi veya denklik ilkesi denilen bir ilkenin, özellikle siyasal yaşam açısından, ama bütün kurumsal ve kurulsal mekanizmalarımız açısından anayasaya girmesinin çok yararlı olacağı ifade edilmiştir.

Siyasi temsilde önce çıkan unsurun liyakat değil, temsil olduğu, o yüzden de bir kişinin eğitim düzeyi veya başka faktörlerin; eşitlikçi bir demokrasi bakımından söz gelimi siyasi temsil açısından öncelik taşımadığı, oy verme açısından da taşımadığı, aslında aday olma açısından da taşımadığı, ama siyaset dışındaki alanlarda bazı değerler veya mesleki bilgi önem taşıdığı için liyakatin çok önemli olduğu, yani kurulsal ve kurumsal yapılanmalarda eğer temsil unsuru ağır basmıyorsa, liyakat ağır basıyorsa -yargı bunlardan bir tanesidir- liyakatle birlikte paritenin vurgulanmasının yerinde olacağı belirtilmiştir.

Kota, imtiyazlı uygulamalar veya parite olsun, bu tarz önlemlerin veya düzenlemelerin uygulanmasının seçim sistemleriyle bire bir bağlantılı olduğu ve bunun ampirik olarak da kanıtlandığı, bugün farklı seçim sistemlerine baktığımızda kota, imtiyazlı uygulama veya başka türlü önlemlerin en başarılı şekilde nispi temsilde uygulandığı, dolayısıyla dar bölge çoğunluk sisteminin tek turlu veya iki turlu olsun -yani ister İngiliz uygulaması ister Fransız uygulaması olsun- kadınların siyasal yaşama katılımını zorlaştırdığı, bunun en somut örneğinin deneysel olarak Fransa olduğu, Fransa’nın Anayasası’na siyasal temsil açısından parite ilkesini koymuş olan bir örnek olduğu, ama Fransız Parlamentosuna bakıldığında tam da bu dar bölge iki turlu çoğunluk olgusundan ötürü pariteden sonra istenen artışın olmadığı, ama çok ilginç bir şekilde yerel seçimlerde paritenin istenen başarıyı sağladığı, yüzde 48’lik bir sıçrama olduğu belirtilmiştir.

Genel olarak kota uygulamasını veya imtiyazlı uygulamaları başarıyla uygulayan modellerin nispi temsil modelleri olduğu, Türkiye’ye baktığımızda karma bir seçim sistemi uyguladığımızı, nispi temsil ve yüzde

10'luk baraj nedeniyle bir tür çoğunluk, o yüzden karma olduğu, dolayısıyla barajın aşığı çekilmesinin Türkiye'de kadınların siyasal temsili açısından daha başarılı sonuçlar doğurabileceği vurgulanmıştır.

Eğer anayasada bir parite ilkesi ya da denklik ilkesi yer alırsa o zaman siyasi partilerin bu ilkenin gerisine düşmemek için bazı önlemler alması gereğinin kanunlara yansması gerektiği, çünkü aksi takdirde siyasi partilerin bu konuda girişken davranmayabileceği, bu noktada da bazı düzenlemelerin, aday listelerinde belirli sayıda kadın aday bulundurmaman veya kadınları seçilecek yerlere koymayan ya da seçim listesinin üçte birinde kadın adaylara yer vermeyen veya fermuar sistemi veya zebra sistemi dediğimiz bir kadın, bir erkek aday listelerine katmayan modeller karşısında birtakım para cezaları ya da orta vadede veya hemen seçimden men cezaları gibi -genellikle seçim kurullarının uyguladığı- cezaların olabileceği ifade edilmiştir.

Parti tüzükleri açısından bugün Türkiye'de başarılı kota uygulamaları olduğu, başarısız olan örneklerin de söz konusu olduğu, örneğin bugün Parlamentoda temsil edilmeyen ÖDP'nin başarılı esneyebilen bir kota uygulamasının söz konusu olduğu, kota uygulamasına yer vermeyen partilerimizde de kadın adayları seçilebilecek yerlerden koyma veya sayılarını artırma konusundaki son seçimlerdeki pratiğin olumlu olduğunu düşünmek gerektiği vurgulanmıştır.

Cinsiyete dayalı ayrımcılığın engellenmesi konusunda siyaseten ve hukuken nasıl bir ana akım yaratılabilir? sorusunun iç tüzük değişikliğiyle mümkün olabileceği, eğer özellikle sosyal politika alanını veya kadın-erkek eşitliğini ilgilendiren herhangi bir alanda -bu bir uluslararası anlaşma da olabilir, çok sıradan bir kanun da olabilir- bütün bu alanlarda bu değerli Komisyona aslında bir filtreleme işlevi verilirse ve bu zorunlu hâle getirilirse, kadın-erkek eşitliğinin bir tür ana akımlaştırılması modelini Türkiye'nin sergileyebileceği, bugün Avrupa Birliği hukukuna baktığımızda, Amsterdam Anlaşması sonrasında ve hâlen Lizbon Anlaşması çerçevesinde, yani AB'nin anayasal nitelikli belgesinde bütün AB politikalarının kadın-erkek eşitliğine uygun olmak zorunda olduğu ve Avrupa Parlamentosunda özel bir filtreleme mekanizmasının bu konuda görev yapmakta olduğu vurgulanmıştır.

Eğitim hakkı, eğitim politikası, düşünce özgürlüğü bakımından da cinsiyete dayalı ayrımcılık konusunda bazı referans normların tartışılabilceği, Güney Afrika anayasacılığında, düşünceyi açıklama

özgürlüğünün sınırlarında cinsiyet temelli nefret veya cinsiyet nefret söylemi, nefret suçları, hate crimes'ı önleyebilmek amacıyla örneğin, böyle bir sınırın getirildiği, Türkiye'de eğitim hakkının ve eğitim politikalarının kadın-erkek eşitliğine dayalı demokratik bir anlayışla pekişmesi açısından da özel ve özgür bir normun yararlı olabileceği ifade edilmiştir.

20. Eray KARINCA (Emekli Aile Mahkemesi Hâkimi)

Aile Mahkemesi Emekli Hakimi olan Eray Karınca bu alanda yaşadığı tecrübeleri Komisyonumuz ile paylaşmıştır.

Toplumumuzdaki birçok sorunda daha çok asayiş odaklı olarak her şeyin planlandığı, ancak sosyal politikaların pek gündeme gelmediği, bu durumla 4320 sayılı Ailenin Korunması Hakkındaki Kanun'da uygulanmasında çok karşılaşıldığı, her şeyin polisle, savcıyla, hâkimle çözülmek istendiği, bu zihniyetin değişmesi gerektiği, bu çözüm yolunun bataklığın kurutulması yerine sivrisineklerle uğraşma sonucunu getirdiği ifade edilmiştir.

Aile kavramının önemli olduğu, özellikle çocuklar açısından bunun çok önemli olduğu ama burada "Hangi aile?" sorusunun sorulması gerektiği, ensestin olduğu, şiddetin olduğu bir aileyi neden koruyacağımız sorusu sorulup, aile tanımına tekrar bakılması gerektiği belirtilmiştir.

Tarihsel olarak kadına yönelik ayrımcılık ya da şiddetin temelinde eşitsiz güç ilişkisi olduğu, Roma hukukunda bir karşılığı olan baba egemenliği (Patria potestas) kavramına baktığımızda, baba egemenliğinin Roma'nın klasik döneminde evin reisi olan erkeğe kadını ve çocukları satabilmek, öldürebilmek, organlarını kesebilmek gibi haklar da bahşeden bir kavramın bugünkü ataerkil toplumun hukuksal temelini oluşturduğu, bu kavramın, tabii, zaman içerisinde yumuşadığı ancak onu temel alan diğer hukuk sistemlerinde izleri olduğu, hatta şimdiki Medeni Kanun'muz da bile bu izlerin, örneğin soyadı konusunda, gözlenebildiği söylenmiştir.

Kadına yönelik ayrımcılığın tarihsel süreçte Fransız İhtilali dâhil hiç kimsenin aklına gelmediği, kadının özellikle aile içerisinde uğradığı şiddet, ev içerisinde uğradığı şiddet ve ayrımcılığın kadın evden çıkıp iş hayatına, çalışma hayatına başladığı andan itibaren kadının cinsiyeti nedeniyle farklılığı olduğu algısının gündeme geldiği ve büyük Sanayi Devrimi'nde bunun patlama yaptığı, Birinci ve İkinci Dünya Savaşı'nda kadının iş gücüne duyulan ihtiyaçla beraber iyice somutlaştığı anlatılmıştır.

Komisyunun kanunları kadın-erkek fırsat eşitliği bakışı ile filtrelemesinin çok önemli olduğu, çünkü bunun bir benzeri, 1950’li yılların başında Birleşmiş Milletlerde kadına yönelik ayrımcılığın önlenmesi konusunda bir komite kurulduğu, bugün bizim bunları konuşmamızda bu komitenin yaptığı özgün çalışmaların da çok etkisi olduğu, bu komitenin çalışmaları sonucunda CEDAW’nin -kadın haklarının anayasası diyeceğimiz- o sözleşmenin ortaya çıkmasını sağladığı, Türkiye’nin CEDAW’i hemen imzaladığı ve bu konuda gereken çalışmalara hızla katıldığı, 1993’te kadına yönelik şiddetin tasfiyesine ilişkin bildirgeyi de Türkiye’nin hemen imzaladığı ve ardından 4320 sayılı Kanun’un 1998’in Ocak ayında çıkarıldığı, bunun kadının yerine ailenin korunması hakkında kanun olması konusunda ise bu kanunun erkek egemen Meclisten geçemeyeceğinden ötürü, Ailenin Korunması Hakkındaki Kanun ismini aldığı belirtilmiştir.

Son Avrupa Konseyi kapsamındaki İstanbul Sözleşmesi’nde Türkiye’nin her anlamda başta olduğu, gereken her şeyi yaptığı ama çeviriye bakıldığında orada “domestic violence” sözcüğünün “ev içi” değil de “aile içi şiddet” olarak çevrildiği, oysa İngilizce, Fransızca ve diğer metinlerde orada vurgulanın ev içi şiddet olduğu, eğer bu bilerek, istenerek çevrilmişse, Türkçe çeviride “aile içi şiddet” diye hâlâ varsa bu direncin sorgulanması ve mahkum edilmesi gereği ifade edilmiştir.

Kadının şiddete tahammül etmesinin temelinde ekonomik güçsüzlük olduğu, aile konutu şerhinin konulmasının kadını güçlendiren bir şey olduğu, Danıştay’ın bir yönetmelikteki maddeyi iptal ettiği, şimdi kadının tapu idaresine giderek doğrudan doğruya aile konutu şerhinin konulmasını isteyemediği, istese de reddedildiği, ancak Medeni Kanun’da çok açık hüküm olduğu, bunun için mutlaka mahkemeye gitmenin şart olmadığı, mahkeme masraflarını karşılama noktasında kadının ekonomik güçsüzlük içerisinde olduğundan zorlanabileceği vurgulanmıştır.

Anayasa’da aile değil, kadının ön planda tutulması gerektiği, asayiş toplumundansa sosyal politikaları önemseyen, kadına yönelik şiddette sosyal çalışmacıları devreye sokan bir anlayış olması gerektiği ifade edilmiştir.

Anayasa’nın 50/2. maddesinde “Küçükler ve kadınlar ile bedenî ve ruhi yetersizliği olanlar...” denildiği, kadınların küçüklerle bedenî ve ruhi yetersizliği olanların arasında sayılmasının incitici olduğu, 10. maddede “bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak

yorumlanamaz.” ifadesinin çok doğru olduğu ancak sonraki fıkrada “Özürölüler, çocuklar ve kadınlar...” diye söylendiği, buradaki maksadın yanlış olmadığı ama kadınların özürölüler ile çocuklar arasında, orada sayılmaması gerektiği belirtilmiştir.

67. maddenin ikinci fıkrasında “göre” sözcüğünün arkasına “her bir cinsin eşit oranda temsil ve katılımını sağlayacak şekilde özel önlemler alınarak” ifadesinin konulmasının olumlu olacağı, kadınların siyasi katılımının çok önemli olduğu, bunun kotayla değil eşit olarak hayata geçmesi gerektiğinin altı çizilmiştir.

21. Prof. Dr. Meltem Dikmen CANIKLIOĞLU **(İzmir Ekonomi Üniversitesi)**

Kadının şiddete uğraması olgusunun sadece Türkiye’ye özgü bir olgu olmadığı, dünyada kadının genel olarak güçsüz ve kadın sorunlarının dünyanın her yerinde aşağı yukarı aynı derecede yaşanan sorunlar olduğu, örneğın, İngiltere, Almanya, İtalya, Fransa gibi ülkelerde de kadınların çok fazla fiziksel şiddete maruz kaldığı, hatta Almanya’da yılda 300 kadının kocası tarafından öldürüldüğü, her yıl yaklaşık 45 bin kadının çocuklarını da alıp sığınma evlerine kaçtığı, İngiltere’de her 3 günde 1 kadının dövölerek öldürüldüğü, tüm şiddet suçlarının dörtte birinin ev içi şiddet vakalarından oluştuğu, İtalyan kadınların yüzde 64’ünün evlerinde öldürüldüğü, Hollanda’da 5 kadından 1’inin erkek arkadaşının şiddetine uğradığı, Fransa’da 4 günde 1 kadının eşi veya erkek arkadaşı tarafından öldürülmekte ve her yıl 25 bin kadının da tecavüze maruz kaldığı, 4 milyon kadının fuhuş batağında olduğu ve 200 milyon kadının da hâlâ kayıp olduğu, Amerika Birleşik Devletlerinde her yıl 4 bin kadının dövölerek hayatını kaybettiği ve yılda 4 milyon kadının da eşinden dayak yediği Komisyon’a anlatılmıştır.

Sorunun kadın sorunu olduğu, kadın sorununun da ötesinde güçsüze yönelik bir şiddet sorunu olduğu, bir ötekileştirme, marjinalleştirme, aşağılama, ikinci dereceye itme sorunu olduğu, kadınların bu sorunun merkezinde olduğu gerçeğinin öncelikle kabul edilmesi gerektiği ve ondan sonra da “Türkiye’de bu sorun nasıl çözülebilir?” konusunda makul, mantıklı ve çözüme elverişli birtakım formüller üretilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Zengin ve eğitimli kadınların da şiddete maruz kaldığı ve genellikle kadına yönelik şiddetten en fazla mağdur olanların da zengin ve eğitimli

kadınlar olduğu, aile içinde kocasından daha fazla maaş alan ve daha eğitilmiş olan kadınların eş şiddetine daha fazla uğradığı ve dünyada kadının durumuyla ilgili birtakım olgulara bakıldığında, 54 ülkede kadınlara yönelik ayrımcı yasaların hâlâ devam ettiği ve namus savunması şeklindeki bir savunmanın Peru, Bangladeş, Arjantin, Ekvador, Mısır, Guatemala, İran, İsrail, Ürdün, Suriye, Lübnan ve Venezuela'nın ceza yasalarında yer aldığı söylenmiştir.

Meltem Dikmen Caniklioğlu; yıllar önce Anayasa hukuku profesörü Prof. Dr. Zafer Gören'in Ernst Hirsch ile yazmış olduğu mektuplarla ilgili editörlük yaptığını, Zafer Gören'in İsviçre'de bir üniversitede ceza hukuku kürsüsünde öğretim görevlisi olarak kalmak istediğini ve hocasından bu konuda kendisine danışmanlık yapmasını rica ettiğini ve Ernst Hirsch'in Gören'e: "Türksün, Müslümansın ve her şeyden önce kadınsın. Bu nedenle İsviçre'de bir ceza hukuku kürsüsünde sana görev verilmesinin ihtimali bile yok." dediğini; Ernst Hirsch'in bunu onayladığı için değil, İsviçre'nin bu konudaki eğilimini gördüğü için bunu öğrencisine ifade ettiğini anlatmıştır.

Kadınlara karşı ayrımcılığın, kadının ötekileştirilmesiyle ilgili sorunun dünyanın yaşadığı bir sorun olduğu ve bunun aşılabilmesi konusunda; Türkiye'nin 1985'te CEDAW'ı, 2000 yılında Ek İhtiyari Protokolü imzalaması ve 2003 yılında yürürlüğe koyması, Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin de aynı tarihlerde yürürlüğe girmesi ve CEDAW imzalanırken koymuş olduğu çekinceleri 1999'da geri çekmesi, Türk Medeni Kanunu'nun 2000 yılında kabul edilmesi ve Medeni Kanun'daki kadın-erkek eşitliğine dair ilkeleri bozan bazı hükümlerin ayıklanmasının çok önemli olduğu fakat buna rağmen hâlâ bazı sorunların var olduğu belirtilmiştir.

Anayasaların sadece bir ülkenin hukuk düzeninin normatif çatısı olmadığı, aynı zamanda geleceğe yönelik hedefler belirleyen, program hükümler içeren ve o ülkenin siyasi, toplumsal, kültürel anlamda nasıl bir rejim, nasıl yönetsel ilkelere yöneldiğini gösteren yol haritası niteliğindeki belgeler olduğu, bu belgelere kadın-erkek eşitliği, kadın ve erkek fırsat eşitliği konusunda, kadınların insan onuruna yaraşır bir yaşam düzeyine ulaşabilmesi için elverişli, çağdaş, modern ilkeler konulmasının çok önemli olduğu, bunların yapılabilir olduğu ama tek başına anayasaların bu nitelikteki hükümler, ilkeler içermesinin kadın sorununu çözmeyeceği, bunun için Anayasa'daki bu ilkelere uygun, caydırıcılık niteliği yüksek,

yaptırım gücü olan, etkili, işlevsel yasaların konulmasının gerekliliği vurgulanmıştır.

Fakat sorunun çözümünün bununla da hallolmadığı, çünkü New York'ta bir kriminologun yazmış olduğu bir makalede: "New York eyaletinde kadına karşı şiddet suçunu işleyen mahkûmların yüzde 70'i ve genel olarak da çeşitli suçlardan içeride olan mahkûmların daha büyük bir orandaki çoğunluğu sekiz belli başlı bölgeden gelmektedir. Bu bölgeler marjinalleştirilmiş, ötekileştirilmiş, yoksul, ümitsiz kesimlerin iskân edildiği, ikamet ettiği bölgelerdir. Dolayısıyla suçun önlenmesi için daha işlevsel ceza yasalarının yapılması, cezaevlerinin kapasitelerinin genişletilmesi tek başına yetmez; ayrıca bu etkin bir tedbir de değildir, daha sert yasalar daha korkunç suçları da beraberinde getiriyor. Suçun işlenmesine yönelik saiki ortadan kaldırmak yani insanı ötekileştiren, marjinalleştiren, ümitsizliğe sevk eden, yoksullaştıran toplumsal koşulları ortadan kaldırmak önemlidir." ifadesinin geçtiği, dolayısıyla, psikolojik ve sosyolojik boyutun da en az hukuki boyut kadar bu sorunların çözümünde önemli olduğu ifade edilmiştir.

Uluslararası sözleşme metinlerine ve bu metinlerden ilham alarak son dönemdeki anayasalarda kadın-erkek eşitliği ve kadınların ailedeki ve toplumdaki konumlarına ilişkin yeni düzenlemelere bakıldığında zaman devlete bazı yükümlülükler getirildiği ve uzun vadeli program niteliğinde görevler verildiği, sadece bu ilkelerin Anayasa'ya konulmasının sorunu çözmediği, bu ilkelerin hayata geçirilmesi konusunda neler yapılabileceği, etkin yasama faaliyetlerinin neler olabileceği, sosyal, psikolojik, kültürel, ekonomik alanda neler yapılabileceği konusunda bu Anayasa ilkelerinin yol gösterici nitelikteki hükümler olduğu belirtilmiştir.

Bütün bu bildirgelerde kadınların insan haklarından eşit olarak istifade etmesi konusunda kesin ve genel hükümler olduğu gibi kadının sahip olduğu insan haklarının neler olduğu konusunda da ayrıntılı bir kategori verildiği vurgulanmıştır. Yaşam hakkı, kadının sağlıklı fiziki ve ruhsal koşullara sahip olma, bunları talep etme hakkı, kadının her türlü şiddete karşı korunma hakkı, hukuki eşitlikten istifade etme hakkı, iş bulma ve eşit ücret konusunda sahip olduğu haklar, hamilelik ve sair durumlarda, işe girme veya ücrette kadınların ayrımcı bir muameleye uğratılmaması gibi konularda da açık ve ayrıntılı bir şekilde bu hükümlerin kendini gösterdiği ve bu hükümler paralelinde anayasaların bunları hayata geçirmeye çalıştığı belirtilmiştir.

Evlendikten sonra sadece kendi kızlık soyadını kullanabilmesiyle ilgili bir hakkın kadının kimliğine, kişiliğine doğrudan doğruya bağlı olan bir hak olması nedeniyle korunması ve kadının eşinden bağımsız olarak toplumda bir konuma, bir değere sahip olmak istediği; CEDAW'ın bu imkânı, aile adını seçmenin kadın ve erkek arasında eşit şekilde, yani eşit tercihlerle belirleneceğinin ifade edildiği 16/1-g maddesinde verdiği, Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin de bu yönde düzenleme içerdiği; nitekim bu konuda Ankara 8. Aile Mahkemesi'nin bir somut norm denetimi yoluyla açtığı davada Anayasa Mahkemesi'nin 2011 tarihinde, kadının aile içinde kendi soyadını kullanmasının mümkün olmadığı ve Medeni Kanun'un 187. maddesindeki bu konudaki düzenlemenin eşitlik ilkesine aykırı olmadığı ve Anayasaya uygun olduğu yolunda karar verdiği ifade edilmiştir.

Anayasa Mahkemesi'nin yine 1997 yılında eski Medeni Kanun'un 153. maddesiyle ilgili olarak aynı nitelikte bir karar verdiği, fakat 11. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin Sürmene'den intikal eden bir davada kadının kendi soyadını kullanmasıyla ilgili yeni bir karar verdiği, mevzuatta bir çelişki olduğu vurgulanmıştır.

Genellikle namus cinayetlerinin, kadına karşı yönelen şiddetin en temel sebepleri arasında olduğu, erkeğin boşandığı eşini bile sokak ortasında takip edebildiği, yaralayabildiği, öldürebildiği ve burada da “Benim soyadımı taşıdın, benim soyadımı kullanıyorsun.” ifadesini kullandığı, “Benim soyadımı taşıyorsun, benim aile adımı taşıyorsun, dolayısıyla benim aileme karşı borcun var” şeklindeki geleneksel bakış açısının töre cinayetlerini namus cinayetlerini kadına karşı bu yöndeki bir şiddeti kışkırtıyorsa eğer, en azından erkeğin elindeki bu savunma silahının elinden alınması açısından bu uluslararası sözleşme hükümlerine riayet edilerek bu konuda yasada bir değişiklik yapılabileceği önerisinde bulunulmuştur.

Türkiye’de kadın sorununun çözümüne yönelik sonuçlar üretebilmesi için biraz daha kapsamlı tanımlara ulaşılması ve koruma önlemlerinin geliştirilmesi gerektiği, Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Yasa Tasarısı'nın kabul edildiği, bu tasarının 1. maddesinin gerekçesinde, “Kadınların, tüm çocukların, aile bireyleri ve tek taraflı ısrarlı takip mağdurlarının kanun hükümlerine göre korunması” ifadesinin yer aldığı, burada, “kadına ve çocuğa karşı şiddetin önlenmesi” şeklinde daha geniş bir başlığın olması gerektiği, çünkü Yasa'nın bütün maddelerinde çocuğun da ayrıca korunduğu, kadınla birlikte getirilen

çocuklar için ayrı barınma evlerinin temin edilmesi, ayrı bir gelirin kadına sağlanması konusunda hükümler olduğu ama kadının birlikte getirdiği çocukları için de Yasa’da bir hüküm olduğu belirtilip, kadının getiremediği, bir şekilde evden can havliyle kaçarken evinde bıraktığı çocuğun ne şekilde korunacağı sorusu sorulmuştur. Her dönemde güçsüze yönelik şiddetin “aileye karışılmaz” düşüncesiyle geleneksel ahlakın yönlendirdiği bir kamu görevi anlayışıyla karşılandığı ve bu anlayış nedeniyle mağdur edilen kadınların ve çocukların çok fazla olduğu vurgulanmıştır.

Anayasa’da kadın-erkek eşitliği ve kadın-erkek fırsat eşitliği konusunda hangi ilke getirilirse getirilsin, bu sorunun çözülmesi için bu ilkeleri hayata geçirebilecek etkin, işlevsel yasalar yapılmıyorsa, bu durumda, bu iyi niyetin ve Anayasa’daki bu ilkelerin hiçbir anlamının kalmayacağı çünkü kanunların anayasal ilkelerin uygulanabilmesi, somutlaşabilmesi için yapılması gereken düzenleyici hükümler olduğu ve kanunların doğrudan doğruya uygulama kabiliyetini haiz olan yazılı kurallar olduğu, Anayasa’nın kendiliğinden, doğrudan uygulama kabiliyeti olmadığı ve genel ilkeleri ve uygulama ilkelerini yansıttıkları, bu uygulama ilkelerinin yasalarla somutlaştığı ve anlam bulduğu ifade edilmiştir.

En ileri düzenlemelerin Ruanda Anayasası, Uganda Anayasası, Güney Afrika Anayasası’nda olduğu, söz konusu anayasaların 1998-2000’li yıllarda yapıldığı, iç savaştan çıkılıp otoriter ve totaliter rejimlerden demokratik rejimlere evrildikten sonra yapılmış olan anayasalar olduğu ve artık kadın ve erkekleri ayrı olarak vurguladıkları belirtilmiştir. Fakat bunların, toplumsal hayata ne kadar yansıdığı sorunlu bir alan olduğu, çünkü “Social Watch” adında bir uluslararası sivil toplum kuruluşunun “Kadın- erkek fırsat eşitliği, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı” konusundaki raporuna göre, incelemeye alınan 154 ülkeden hiçbirinin toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusunda istenilen bir ara modeli, dengeyi yaratamadığı, bunların içinde anayasalarında en ileri şekilde kadın-erkek eşitliğini vurgulayan ülkelerin de bulunduğu ifade edilmiştir.

Cinsiyet eşitliğinin hakikaten pek çok alanda kabul edilemeyecek bir şey olarak düşünülebileceği, çünkü kadın ve erkeğin farklı cinslere mensup olmasından kaynaklanan fiziksel, ruhsal özellikleri olduğu ve bu özellikler nedeniyle kadın ve erkeğin her alanda mutlak olarak eşit kılınamayacağı, ama “toplumsal cinsiyet” denilen kavramda kadın ve erkeğin toplum içinde, kamusal yaşamda bürünmüş oldukları roller ve bu rolleri etkileyen geleneksel, kalıplaşmış davranış modellerinin olduğu, bu nedenle kadın-

erkek eşitliğinin kadın ve erkeğin toplumsal yaşama katılmak isterken kendilerine sunulan fırsatları nasıl değerlendirdikleri, nasıl değerlendirmek istedikleri konusunda kadın ve erkek arasında eşitlik yaratılması şeklinde düşünüldüğü ifade edilmiştir.

Bu eşitliğin, eğitimde kadının bir erkek gibi, beklenen amaçları sağlamış olması, yani zihinsel donanımının yerinde olması, bilgisi, tecrübesi, birikimi, yetenekleri, her şeyiyle bir mesleği icra edebilecek kapasiteye ulaştırılmış olması ve bu konuda kadının önündeki bütün engellerin kaldırılmış olması, devletin, kadın-erkek fırsat eşitliği alanında böyle bir görevle yükümlendirilmiş olması gerektiği, bu görevin devlette olması ve devletin bu konuda mutlak bir fırsat eşitliği yaratması gerektiği, ama o noktadan sonra, bu niteliklere sahip olan bir kadın eğer evinde oturmak istiyorsa, eğer çocuklarının ve ailesinin içinde kendine bir yaşam alanı seçmek istiyorsa kamusal hizmet konusunda borçlu kılınmaması gerektiği vurgulanmıştır.

1936 tarihli Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Anayasası'nda, kadın konusunda son derece ileri hükümler olduğu ama: 'Çalışmayan yemez.' ilkesine uygun olarak, 'kadın ve erkek çalışmalıdır. Emegine göre, herkesin emegine göre ve herkes emegine göre ilkesi gereği de kadına bu haklar verilmelidir.' dediği, ancak bunun da çok makineleşmiş bir topluma sebep olacağı belirtilmiştir.

Maddi durumu iyi, eğitim imkânlarına sahip olmuş ve elini uzattığı anda yasalar önünde, anayasayla istediği her şeyi elde edebilecek birikime, beceriye, özgürlüğe, hakka sahip, kanunlar önünde eşit kılınmış bir kadının bundan sonrasının kendi tercihinin bırakılması gerektiği ifade edilmiştir.

Yasalar önünde mutlak eşitliğin çok önemli olduğu, kadın ve erkeğin eşit kılınması gereken alanlarda bu eşitliğin yaratılması gerektiği, ama kadın ve erkeğin eşit kılınması gereken alanların doğru bir şekilde tespit edilmesi gerektiği, çünkü psikolojik ve sosyolojik tartışma alanlarının doğrudan doğruya hukukun alanına sokulduğu, ancak bunun insanların kendi aralarında anlaşarak, toplumsal bilinç düzeyinin zaman içinde yükselmesiyle veya farklılaşmasıyla gerçekleşecek şeyler olduğu, uzun dönemde çağdaş, modern bir eğitimin bütün imkânlarından kadına ve erkeğe fırsatlar sunarak, kadının ve erkeğin belki bu bilinç düzeyine yükseltilmesi gerektiği, bu anlamda bir kadın erkek eşitliğinin tabii ki, anayasada vurgulanması gerektiğinin altı çizilmiştir.

22. Doç. Dr. İpek İLKKARACAN (İstanbul Teknik Üniversitesi)

Doç. Dr. İpek İlkkaracan kendisinin Anayasa Kadın Platformunun çalışmalarına da sadece bir akademisyen olarak değil, daha çok sivil toplumcu olarak destek verdiğini, Anayasa Kadın Platformu'nun pek çok sivil toplum kuruluşundan oluşan, bu anayasa sürecinde eşitlik adına katkıda bulunmayı hedefleyen bir platform olduğu, fiilî eşitliğin sağlanmasının devletin temel görevi sayıldığı, yaşamın tüm alanlarında fırsat eşitliğinin yanı sıra uygulama eşitliğinin de olduğu bir anayasanın öneminin ortada olduğunu ifade etmiştir.

Ekonomik alanda toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri denildiğinde, bunun genelde üç-dört başlık altında toplandığı; istihdam oranları, istihdamda olan erkekler ve kadınlar arasındaki eşitsizlikler, kazanç, ücret eşitsizliği, seçilen meslekler ve sektörlerde kadınlar ve erkekler arasında ayrıştırma, 'cam tavan' denilen kadın ve erkeklerin benzer eğitim ve deneyim seviyelerine sahip olmalarına rağmen erkeklerin çok daha yüksek oranlarda yönetici ya da üst kademelere gelmesinin anlaşılacağı, ekonomide toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri dediğimiz bütün bunların, her ne kadar işte ücret eşitsizliği, yönetici pozisyonuna gelme, istihdama katılma gibi farklı alanlarda da olsa bu eşitsizlikleri besleyen ortak bir kaynağı olduğu, bu ortak kaynağın da iş, çalışma, emek, üretim dediğimiz süreçlerin piyasa ekonomilerinin gelişme süreci içinde iki alana ayrılması olduğu ifade edilmiştir.

Bu alanların piyasa alanı denilen kamusal alan, yani ev dışında ücret, gelir karşılığında yapılan işler ve ev içinde ücretsiz yapılan işler olduğu, yani hane ve hane halkının yaşamını sağlıklı bir şekilde götürülebilmesi için; her sabah o hane bireylerinin uyanıp, hijyenleri ve beslenmeleri sağlanmış bir şekilde üretken kişiler olarak tekrar işbaşı yapabilmeleri için, yeni nesil iş gücünün yani çocukların yetiştirilmesine, aynı zamanda, ailenin yaşlı, engelli, hasta gibi bakıma muhtaç bireylerinin bakılabilmesine yönelik ücretsiz işler olduğu belirtilmiştir.

Piyasa ekonomisinin öncesindeki dönemlere bakıldığında, aslında bu iki alanın, ev içi üretim ve ev dışı üretimin birbiriyle çok beraber olduğu, çünkü ekonominin ana kaynağını, üretimin ana kaynağını tarımın oluşturduğu, tarımın da daha çok ücretsiz aile işçiliği ve küçük aile çiftçiliği çerçevesinde şekillendiği, onun için, üretimin ciddi bir kısmının yeniden üretimle, yani ev içi işlerle yan yana olduğu, küçük atölyelerde de aynı şekilde; atölyelerle evlerin birleşik olduğu, yani kadın ve erkeğin aslında yan yana ev ve iş yerinin çok ayrılmadığı ortamlarda çalışmakta oldukları aktarılmıştır.

Piyasa ekonomilerinin gelişmesi, sanayi devrimi sonrası kentleşme, işte, büyük çapta üretime geçilmesi, fabrikalaşma ile ev içi ve iş yerinin birbirinden ayrıldığı, ev içi ve iş yerinin birbirinden ayrılmasıyla bir çeşit bir uzmanlaşma, yani aile içindeki iş bölümü ihtiyacının giderek daha kesif bir hâle geldiği ve bu çerçevede aslında pek çok ülkede, piyasa ekonomisinin erken evrelerinde ev içi alanın kadınların sorumluluğu, ev dışı alanın erkeklerin sorumluluğu olarak belirlendiği söylenmiştir.

Piyasa ekonomilerinin daha olgunlaştığı dönemde Avrupa, Amerika, Kanada gibi gelişmiş AB ve OECD ülkelerinde farklı bir gelişme görüldüğü, çok güçlü bir büyüme ivmesi olduğu, o dönemde, örneğin, İngiltere’de kadın iş gücü absorbe edilmesinin daha çok tekstil sektörü üzerinden olduğu, bu yüksek ivmeli büyümenin hâliyle çok yüksek istihdam talebini de beraberinde getirdiği ve Avrupa’da, Amerika’da, Kanada’da, kuzey ülkelerinde istihdam talebinin bir sonucu olarak kadınların iş gücüne çekilmek zorunda kaldığı ve giderek bu iki alan arasındaki yani kamusal piyasa, üretim alanıyla ev içi alan arasındaki ayırımın kadınlar için yavaş yavaş giderek daha az bir engel teşkil etmeye başladığı, işverenin kadın iş gücüne ihtiyacı olduğu için kadınlar absorbe edildikçe, okul öncesi eğitim, kreş, yaşlı bakım hizmeti, destek hizmetleri gibi kurumsal gelişmelerin meydana geldiği, annelik izni, babalık izni gibi yasal reformların yapıldığı, böylece, iş gücü piyasası ve ev içerisindeki bakım hizmetlerinin giderek ev içi işlerle ev dışı işleri uzlaştırmaya olanak sağlayacak bir şekilde geliştiği ifade edilmiştir.

Diğer ülkelerde durumun böyle olmadığı, daha çok ataerkil, tek erkek kazanan hanelerin domine ettiği bir üretim alanı olan Güney Kore, Meksika gibi gelişmekte olan OECD ülkelerine baktığımızda ise, daha çok 1970 petrol krizi sonrasında ihracata dayalı büyüme modeline geçişle orada da büyüme hızlarının arttığı ve bunun sonucunda ihraç sektörlerinde ucuz kadın iş gücüne olan talepten dolayı kadınların iş gücüne çekildiği ve buralarda da benzer uzlaştırma mekanizmalarının yavaş yavaş gelişmeye başladığı ifade edilmiştir.

Türkiye’nin ise bu iki alanın birbirinden en keskin şekilde ayrıldığı dünyadaki birkaç ülkeden bir tanesi olarak kalmaya devam ettiği, kadının iş gücüne katılım oranı açısından, kadın istihdam oranı açısından Türkiye’nin dünyadaki 200 küsür ülke arasında en altta yer alan 10 ülkeden 1 tanesi olduğu, ekonomik gelişmişlik düzeyimiz ve kişi başına düşen millî gelirimizden kopuk bir kadın iş gücüne katılım oranının söz konusu olduğu,

erkek iş gücüne katılım oranımızın yüzde 70'lerle; OECD ortalamasında olduğu ve AB ortalamasına çok yakın olduğu, yani erkek iş gücüne katılımında Türkiye'nin bir sorunu olmadığı ama kadınlardaki katılımın çok düşük olduğu için bizim genel iş gücüne katılım oranımızı da yüzde 40'lara kadar geri çektiği, genel iş gücüne katılım oranımızın da düşük ve AB'yle üyelik müzakerelerinde bütün ilerleme raporlarında sık sık önümüze getirilen, ilerleme kaydetmemiz gereken alanlardan biri olduğu, iş gücüne katılım oranımızı yüzde 50'nin altındaki bu seviyeden AB ortalamasına doğru çekmemiz gerektiği ifade edilmiştir.

Türkiye'de kadının büyük oranda iş gücü piyasasında olmadığı, kamusal alanda olmadığı, erkeklerin de ev içindeki işlerde olmadığı, bunların aslında birbiriyle karşılıklı etkileşim içerisinde olduğu, 2006'da Türkiye'de ilk kez zaman kullanımı anketi yapıldığı, bu anketlerin sonuçlarına göre Türkiye'de ortalama olarak kadınların ev içi çalışmaya 5 saat 17 dakika; erkeklerin ise takriben 45-50 dakika arası ayırdığı, kadınların ev dışında çalışmaya ayırdığı zamanın 1 saat 17 dakika, erkeklerin ev dışında çalışmaya ayırdığı zamanın ise takriben günde 4,5 saat olduğu; evlilere bakıldığında, evli kadın ve erkekleri karşılaştırdığımızda bu ayrımın çok daha kesit olduğu, yani evli bir kadının ev içi ücretsiz emek saatlerinin ortalama, evli erkeğinkinin 6,5 katı kadar olduğu, ev içi ve ev dışı çalışma saatlerini topladığımızda kadınların çalışma saatlerinin erkeklerinkinden takriben -evlileri karşılaştırdığımızda- yüzde 25 daha fazla olduğu, yani 100 saat çalışan her evli erkeğe karşılık her evli kadının 125 saat aslında emek sürecinden geçtiği ama bunun ağırlıklı kısmının ev içinde olduğu için karşılığında bir gelir ya da sosyal güvence gibi bir hakkı doğmadığı ifade edilmiştir.

Bunun sonucunda Türkiye'deki temel hane halkı modelinin, domine eden hane halkı modelinin, tek kazananlı, "ataerkil aile modeli" dediğimiz, tek erkek kazananlı aile modeli olduğu, piyasa ekonomilerinde bu durumun sorunlu olduğu çünkü her şeyden önce gelir kazanmanın temel yolu iş gücü piyasası olduğu için kadının iş gücü piyasasından soyutlanmasının bir ekonomik bağımlılığı ve seçme özgürlüklerinin kısıtlanmasını da beraberinde getirdiği ve ekonomik bağımlılığın aslında aile içindeki cinsiyete dayalı hiyerarşiyi besleyen ve özellikle şiddet durumlarında örneğin, bu şiddet sarmalını kırmayı güçleştiren faktörlerden bir tanesi olduğu belirtilmiştir.

Kadının daha çok ev içindeki sorumlulukları üstlendiği bir ortamda kamusal alanların mecburen erkek egemen alanlar olarak şekillenmekte

olduğu ve kadınların üst pozisyonlara, karar verme kademelerine ulaşmalarının çok daha az olanaklı olduğu, hâliyle, iş gücünde çok az kadın olunca siyasette de çok az kadın olması ya da ücretli istihdam edilen az kadın olunca bunların arasında girişimci kadınların da sayısının azaldığı belirtilmiştir.

Bunların bir zincir şeklinde birbirini tetiklediği, kadının ev içerisindeki işlerden, temel olarak ücretsiz bütün o yükten sorumlu tutulmaya devam edildikçe iş gücüne giremediği, iş gücüne giremeyince siyaset, girişimcilik, sendikalar, meslek odaları, kamu kurum ve kuruluşlarında kadın oranlarının çok daha düşük kaldığı, karar verme mekanizmalarına ulaşamadığı, hâliyle, bu alanlar erkek egemen alanlar olarak belirlendikçe, aslında bir çeşit, doğası gereği, oluşturulan gündemler, politikalar, bütçe öncelikleri, harcama önceliklerinin de erkeklerin önceliklerine göre şekillendiği, yani örneğin, toplu taşıma araçları yerine otobana –erkekler daha yüksek oranda araba kullandığı için ve kamusal alanda olduğu için- yapılan harcamaların okul öncesi eğitime yapılan harcamalardan çok daha öncelikli hâle gelebildiği, bunun böyle olmasının da bir çeşit kısır döngüye yol açtığı, yani kadınların sorunlarının, kadınlara engel teşkil eden sorunların gündeme giremediği, gündeme girince çözülmediği, çözülmedikçe o engeller kalkmadığı için kadınların iş gücüne girişinin, karar mekanizmalarında temsiliyeti, temsiliyetin de gündemin belirlenmesini, gündemin belirlenmesinin öncelikleri, önceliklerin de hangi sorunların çözülüp hangilerinin çözülmediğini belirlediği ifade edilmiştir.

Kadınların iş gücüne katıldıkları durumlarda bu çifte mesai yükü altında, mümkün mertebe iş ve aileyi uzlaştırmaya olanak veren, çalışma saatleri daha kısıtlı, daha esnek olan mesleklere, işlere, sektörlerle yönlendiği, bu böyle olunca, hâliyle, meslekler ve sektörlerin giderek “kadın işi-erkek işi” diye ayrıştırılmaya başlandığı, bunun da gençlerin meslek seçimlerinde aslında bir çeşit rol modelleri oluşturduğu, “kadın işi-erkek işi” diye ayrıştırılmasına yol açtığı anlatılmıştır.

Çifte mesai yükü altında kadınların performansının daha düşük olabileceği, daha düşük olduğu düzeyde, çalışma saatlerinin daha kısıtlı olduğu düzeyde ister istemez, piyasada eşit eğitim seviyesine sahip olsalar bile, sadece piyasaya odaklanabilen, performansını bu yönde ayarlayabilen erkek çalışanlara oranla daha az gelir kazanabildiği belirtilmiştir.

Aslında, tek erkek kazanan hane modelinin domine ettiği ekonomilerde ekonomik krizler ve artan işsizlik karşısında ailelerin işsizliğe ve

yoksulluğa karşı kırılganlığının çok daha yüksek olduğu, hâlbuki çifte kazananlı hanelerin yani hem kadının hem erkeğin iş gücüne entegre bir şekilde çalıştığı aile modelinin yaygın olduğu toplumlarda bir taraf işini kaybederse, çalışmaya devam eden, eve gelir getirmeye devam eden bir taraf olabileceği, o yüzden, örneğin Meksika’da aileye tek elden gelir gelmesi özellikle ekonomik krizler sonrasında yoksulluğun artmasında temel kaynaklardan bir tanesi olarak saptandıktan sonra Meksika Devletinin, Hükümetinin bu konuya yaklaşımını değiştirerek kadınların da iş gücüne katılımını desteklediği, bu desteğin Meksika’da aslında bir çeşit yoksullukla mücadele stratejisi olarak ortaya çıktığı beyan edilmiştir.

Aynı zamanda çocukların evde bakılmasının yani kreş desteğinin, sübvansiyonların olmamasının çocuklar arası eşitsizlikleri de artıran bir faktör olarak ortaya çıktığı, daha düşük satın alma gücü olan, annenin evde oturduğu, daha yüksek çocuk sayısının olduğu hanelerde çocukların ilkökul çağına gelene kadar daha çok evde olduğu ve herhangi bir eğitime tabi tutulmadan okula başladığı ve bunun da başarı düzeylerini de olumsuz etkileyen önemli faktörlerden bir tanesi olduğu ifade edilmiştir.

Yetişkin iş gücünün yarısının, yani kadınların istihdama katılmadığı bir ekonominin sürdürülebilir büyümenin de giderek olanaksızlaştığı bir ekonomi olmaya mahkûm olduğu söylenmiştir.

Bugüne kadar yapılan çözüm önerilerinin çoğunluğunun aslında kadınların da önceliklerini erkeklerle benzeştirme üzerine kurulu olduğu, yani kadının da kendini daha piyasaya döndürmesi, piyasaya odaklanması üzerine kurulu olduğu ama o zaman özel yaşamın, aile yaşamının ne olacağı sorusunun ortaya çıktığı, bugün Türkiye’de çalışma saatlerinin yasal 45 saat olduğu ama devletin resmî verilerine baktığımızda çalışanların en az üçte birinin 60 saat ve üstünde çalıştığı, OECD ülkeleri içerisindeki en yüksek çalışma saatlerine sahip ülkelerden birinin Türkiye olduğu ifade edilmiştir.

Kadınlar da erkekler gibi eşit başarıyı elde etmek için piyasaya ayak uydurmak zorundalarsa ve kadın, erkek gidip altmış saat piyasada çalışmaya başlarsa özel yaşamın ne olacağı, çocukların ve bakıma muhtaç yaşlıların ne olacağı sorunu olduğu ve bunun yaşandığı ülkelerde demografik krizin ortaya çıktığı, bunun üzerine kadınların da çocuk sayısını azaltmaya, hatta çocuk sahibi olmamaya başladığı, bunun günümüzde Batı’da pek çok yerde, aynı zamanda Doğu’da da görüldüğü, örneğin Güney Kore’nin bu demografik krizin en güçlü yaşandığı ülkelerden bir tanesi olduğu belirtilmiştir.

Güney Kore'nin hem ekonomik krizi hem de demografik krizi ortadan kaldırmak için "Güney Kore Hükümeti olarak çocuk bakımı ve yaşlı bakımı hizmetlerine olan sübvansiyonları artıracacağız." dedikleri, bununla bir taşla birkaç kuş birden vurmaya hedefledikleri; çocuk bakımı, okul öncesi eğitim ve yaşlı bakımı, engellilere yönelik hizmetlerin emek yoğun sektörler, hizmet sektörleri olduğu, bu hizmet sektörünü ev içinden ev dışına taşıyarak istihdam yaratma ve ekonomiyi canlandırma, bu sayede ev içerisindeki bu ücretsiz işler konusunda destek aldığını hisseden ailelerin o zaman doğurganlıklarını artıracakları, böylelikle demografik krizi de atlatma hedefi koydukları ve bunun eşitlikçi bir aile modelini de beraberinde getireceği, yani hem sürdürülebilir büyüme hem de eşitlikçi bir büyüme modeli uygulandığı, aynı zamanda insan kaynağı kalitesini arttırmayı da hedefledikleri anlatılmıştır.

Bir ülkede okul öncesi eğitim ne kadar erken başlarsa o ülkedeki insan kalitesinin de o kadar yüksek olacağı kanıtlandığından Güney Kore'de, aynı zamanda, okul öncesi eğitime ve kreşlere yatırım yaparak da çocukların kalitesini yani zihinsel gelişimlerini destekleyerek insan kaynağı kalitesini artıracaktır diye böyle bir yeni strateji belirledikleri ve bunu uygulamaya başladıkları ifade edilmiştir.

İş ve aileyi uzlaştırmayı sağlayan kurumsal mekanizmaların yanında yasal mekanizmaların önemli olduğu, mesela annelik izninin yanı sıra ebeveyn izni ve babalık izninin çalışma yaşamında öngörülmesinin bunun bir örneği olduğu, mesela İspanya'da 1998-99'da "İş ve Aile Yaşamını Uzlaştırma Yasası" diye çok kapsamlı bir yasa çıkarıldığı, yasanın çocuk bakımının ötesinde, özellikle yaşlı bakımına -ki Türkiye için de çok önemli çünkü Türkiye de yaşlanan bir toplum, önümüzdeki yirmi otuz yıl içerisinde yaşlı bakımı çok ciddi bir sorunsal olarak bizim önümüze gelecek- ve ailenin muhtaç diğer bireylerinin bakım ihtiyaçlarını sağlamaya yönelik, çalışma yaşamından alınabilecek yasal izinler ve bunun için gerekli sigorta fonlarının oluşturulmasına yönelik bir yasa olduğu ifade edilmiştir.

Ev içi işlerin, bakım emeğinin kadın-erkek arasında eşit paylaşımı konusunu kamusal alana, piyasaya taşısak da sonuçta yaşlımıza, çocuğumuza günün yirmi dört saati, yedi günü dışarıda baktırmanın istenilen bir durum olmadığı, o zaman bu işin önemli bir kısmının ev içerisinde kalmaya devam edeceği, bu kısmın ne kadarının erkek ve kadın tarafından eşit olarak bölüşüleceği konusunun önemli sorunsallardan biri olduğu, diğer ülkelerdeki verilerin, örneğin, babalık izni gibi bir müessesenin devreye girmesiyle ev içerisindeki iş bölümünün zaman

kullanımı anketlerinde giderek daha dengeli bir şekle dönüştüğünü gösterdiği belirtilmiştir.

Uzlaştırma mekanizmaları açısından Türkiye'nin aslında tam anlamıyla bir yokluklar ülkesi olduğu, üç yaş altı için kreş olmadığı, zaten eğitim fakültelerinde bile üç yaş altı için pedagojik eğitim dahi olmadığı yani Türkiye bugün kreşleri açmaya kalksa, o eğitimi verecek, istihdam edilecek öğretmenimiz olmadığı vurgulanmıştır. Okul öncesi eğitim oranlarımızın üç ve beş yaş arası için çok kısıtlı; üç yaş için yüzde 4, dört yaş için yüzde 16, beş yaş için, son düzenlemelerin devreye girmesiyle çok hızlı bir ivmeyle yüzde 61'e çıktığı ama gene de Türkiye'nin OECD ülkeleri arasında açık farkla en düşük oranlara sahip olduğu, keza, yaşlı bakımı, engelli bakımı, hasta bakımı için aslında büyük eksikliklerin söz konusu olduğu söylenmiştir.

Bakım izinleri açısından annelik izninin olduğu fakat babalık izni ve ebeveyn izninin olmadığı, hâlâ tasarı hâlindeki ebeveyn izninin ücretsiz izni ve anneyle baba arasında birbirine aktarılabilen bir izin müessesesini öngördüğü, fakat bu durumda, ebeveyn izni "İster kadın ister erkek kullanılabilir." şeklinde yasalaştığında erkeklerin kullanma oranının çok düşük olacağı, belirli AB ülkelerinin ebeveyn izninin birkaç ayını sadece babalara verilecek şekilde yasayı reforme ettikleri, ancak o zaman erkeklerin ebeveyn iznini gerçekten kullandıkları Komisyona anlatılmıştır.

Yirmi-kırk dört yaş arasındaki kadın ve erkeklerin eğitim durumuna ve medeni durumuna göre iş gücüne katılım oranlarının nasıl farklılaştığına bakıldığında ister ilköğretim mezunu ister lise mezunu ister üniversite mezunu olsun erkeklerin işgücüne katılım oranının neredeyse yüzde 100'e yakın olduğu, kadınların ilköğretim düzeyinde eğitimliyse yüzde 15 civarında, lise mezunuysa yüzde 25 civarında, üniversite mezunuysa yüzde 70 oranında istihdamda olduğu, yani eğitimle birlikte kadının iş gücüne katılımının arttığı, kadın istihdamının eğitime karşı aşırı bir hassasiyet içerisinde olduğu, erkeklerde böyle bir hassasiyetin olmadığı belirtilmiştir.

İş gücüne katılım katılmamanın bir fayda-maliyet analizi olduğu, kadınların üzerine yüklenen maliyetin çocuğu kreşe göndermek ya da ev içinde çocuğa bakacak birini işe almak olduğu, devletin ve işverenin bu konuda hiçbir sorumluluk almadığı durumlarda bunların maliyetli olduğu, ilköğretim ya da lise düzeyinde kazanılan ücretin bu maliyeti karşılamadığı, karşılamadığında da ilköğretim ve lise düzeyinde kadınların iş gücüne katılımının çok kısıtlı kaldığı ifade edilmiştir.

İlköğretim düzeyinde kadınların büyük çoğunluğunun evli olduğu ve iş gücüne katılıyorlarsa büyük oranda ekonomik krizin tetiklediği hane halkı reisinin işsiz kalması durumunda ya da eve gelen gelirin düşmesiyle zorunluluk sonucu, kısa dönemli katıldıkları, ilköğretim ve lise düzeyindeki kadınlar için istihdamın önemli bir kısmının kayıt dışında olduğu, kayıt dışında olunca hâliyle hamilelik ya da doğum durumunda İş Yasamızın öngördüğü izinlerden faydalanma şanslarının olmadığı, o yüzden de tek çarelerinin, evlilik ve hamilelik ya da doğumda iş gücünden çıkmak olduğu anlatılmıştır.

İlköğretim mezunu, bekâr, hiç evlenmemiş kadınların iş gücüne katılım oranının yüzde 40'ın üstünde olduğu, ilköğretim mezunu olmanın, kadının önünde iş gücüne katılımında çok da büyük bir engel olmadığı, evlilikle birlikte ilköğretim mezunlarında yüzde 40'ın üstünde olan iş gücüne katılım oranının yüzde 15'e düştüğü, lisede evlilik öncesi yüzde 50'nin de üstünde, evlilikle birlikte yüzde 25'lere düştüğü, kadın ve erkek arasında eşitliğin yakalandığı tek noktanın evlilik öncesi üniversite mezunu kadın ve erkeklerin işgücüne katılımlarının yüzde 85 düzeyinde olduğu, evlilikle birlikte erkeklerin iş gücüne katılımının üniversite mezunlarında yüzde 100, kadınlarınkinin yüzde 70 oranında olduğu, yani üniversite mezunlarında dahi evlilikle birlikte takriben 30 puanlık bir farkın ortaya çıktığı, bunun aynı zamanda bu uzlaştırma mekanizmalarının eksikliği ve ev içerisindeki iş yükünün aslında kadınlar arası eşitsizlikleri de ne kadar pekiştirdiğinin net bir göstergesi olduğu vurgulanmıştır.

Fiilî eşitliğin sağlanmasının aslında hiç de kolay olmadığı çünkü çok derinlere giden bir sistematik olduğu, yani ev içi ücretsiz iş yükünün, bununla ilgili kadınların yüklendiği sorumlulukların azaltılmasında aslında yasal ve kurumsal mekanizmaların desteğinin giderek önem kazanmakta olduğu vurgulanarak iş gücü piyasasında eşitliği sağlamak açısından ve ev içi bakım hizmetleri sorunsalında devletin, iş verenin ve erkeklerin sorumlulukları paylaştığı bir toplum ve aile yapısını vizyon olarak ortaya koyan ve buna yönelik alt başlıkları açıkça ifade eden bir Anayasa'ya duyulan lüzumun altı çizilmiştir. Örneğin, eğitim hakkının tanımlandığı maddede okul öncesi eğitimin bir temel hak olarak ve devlet açısından da sorumluluk olarak ifade edildiği, ayrıca yaşlı, engelli bakımına yönelik yaygın, erişilebilir, kaliteli hizmetlere ulaşımın temel bir hak, "yaşlı hakkı" olarak ifade edildiği ve gelişmiş ekonomilerde gördüğümüz gibi devletin, işverenin ve ailelerin birbiriyle üçlü bir yapı içerisinde sorumlulukları ve

maliyetleri paylaştığı, yani tüm sorumluluğun devletin üzerine yıkıldığı değil ama bu üçlü yapı içerisinde sorumlulukların ve maliyetlerin paylaşıldığı bir modelin gerekliliği ifade edilmiştir.

Anayasa'nın çalışma hakkına ilişkin olarak, çalışma yaşamının ev içerisine, özel yaşama bırakacağı zamanlara ilişkin hakları ifade etmesi gerektiği, örneğin, ebeveyn ve babalık izninin göz önünde tutulduğu, çalışma saatlerinin insana yaraşır iş kriterleri paralelinde belirlendiği ve uzlaştırmayı olanaklı kılan, yaşam döngüsü içerisinde, yani çocuk sahibi olma döneminde şekillenen, güvenceli, esnek çalışma uygulamalarını öngören bir Anayasa olması gerektiği vurgulanmıştır.

Ailenin eşitlikçi olabilmesi için, aile içindeki iş yükünün kadın ve erkek arasında eşit paylaşımının da temel alındığı bir model olması gerektiği ve bunun ötesinde de yani devletin fiilî eşitliği sağlama yolunda geçici özel önlemler alınmasını eşitliğe giden yolda önemli bir araç olarak kabul ettiği bir eşitlik maddesi olmasının yararlı olacağı, bu konuların Anayasa'da belirli şekillerde ifade edilmesinin, diğer yasalarda -Eğitim Kanunu'nda, Medeni Kanun'da, İş Kanunu'nda vs.- yapılacak reformları da beraberinde tetikleyeceği Komisyon'a ifade edilmiştir.

23. Doç. Dr. Şule ÖZSOY (Galatasaray Üniversitesi)

Temel sorunumuzun, anayasal hakların kullanılmasında cinsiyetler arasında eşitliğin sağlanması olduğu, kadının siyasal haklar bakımından eşit şekilde vatandaşlık haklarından yararlanabilmesi, karar organlarına katılımda kota meselesinin, bir önemli mesele olarak Anayasa'ya dâhil edilmesinin düşünülmesi, kadınların bireysel haklarını kullanmaları önündeki engel ve sorunların kaldırılması gerektiği ifade edilmiştir.

Bu bakımdan, kota uygulamasının, kadınların seçimle ya da atamayla oluşan karar organlarında eşit şekilde ya da en azından belli bir yüzdenin altına düşmeyecek şekilde temsilini sağlamak amacıyla kullanılan yöntemlerin ortak adı olduğu, kadınların siyasete katılımında kota uygulamasının yanında atamayla oluşan karar organlarında da belli yüzdelerle temsil edilmelerini sağlamak için kullanıldığı, bugün Avrupa'da siyasi bakımdan kota uygulamayan ama yasama organı dışındaki birtakım temsil organlarına kadınlar için kota uygulayan Danimarka, Finlandiya gibi ülkelerin olduğu, yani siyasal bakımdan kota uygulama ihtiyacı kalmasa da ülkelerin temsil organları bakımından kota tercih edebilecekleri vurgulanmıştır.

Kota yöntemlerine bakıldığında bu konuda üç temel yöntemin öne çıktığı, ilk yöntemin - Ürdün, Uganda, Ruanda gibi ülkelerde - seçilecek kadın sayısının Anayasa ve/veya yasa eliyle belirlendiği (sabitlendiği) ve bu yöntemin seçimle gelinen organlar bakımından da kullanılabilirdiği, Ruanda’da kadın temsiline, dünyanın en yüksek kadın temsil oranı olduğu, bu şekilde uygulanan bir kotayla kadın temsiline çok yüksek bir şekilde artış gözlemlendiği belirtilmiştir.

İkinci yöntemin seçilecek kadın sayısının anayasayla ya da yasayla sabitleme yöntemi değil, aday listelerinde kadınlar için minimum bir oranı anayasa veya yasa eliyle belirleme yöntemi olduğu ifade edilmiştir.

Kotanın, esasen adaylık süreci üzerinde etkili olan bir yöntem olduğu için adaylık sürecinde kadın yüzdesinin bu yöntemle belirlenmesine yönelindiği, gösterilen adayların belli oranının kadın olması, yüzde 40, yüzde 30, hatta günümüzde yüzde 50, fermuar sistemiyle yüzde 50-50 gibi, aday listelerinde kadın ya da cins eşitliği şeklinde belirlediği ya da cinsiyetler arasındaki farkın belli bir yüzdeyi aşamayacağı, yani hiçbir cinsiyetin yüzde 40’ın altına inemeyeceği veya yüzde 60’ın üstüne çıkamayacağına da kotada bir diğer yöntem olduğu söylenmiştir.

Aslında, bu ikinci yöntemin, “kadın kotası” ya da “kadın” kelimesi kullanılmadan cinsler arasındaki eşitliği amaçlayan anayasal düzenlemelerin daha çok tercih edildiği, belli bir kadın yüzdesi ifade etmeden, sadece hiçbir cinsin yüzde 40’ın altında veya yüzde 60’ın üzerinde temsil edilemeyeceğinin vurgulandığı, bunun aslında en uygun yasa dili olduğu çünkü cinslerden birini özel bir ayrımcılığa tabi tutuyormuş, yani erkekler burada ayrımcılığa tabii tutuluyormuş da kadınlar kayırlıyormuş hissi vermeden eşitlik vurgusu üzerinden bir yasa dilinin uygun bir yöntem olabileceği ifade edilmiştir.

Tam eşitlik hedeflendiği zaman tabii 1 erkek, 1 kadın şeklinde aday listelerine girildiği ya da, mesela Belçika’da olduğu gibi “Aday listelerinin ilk iki sırası aynı cinsten oluşamaz.” denilmesi halinde seçilme şansı olan ilk iki sırayı kadın ya da erkeğe açmış olunacağı, bu yöntemin, tam yüzde 50-yüzde 50 temsili getirmediği ama kadınların-en azından bazı kadınların-seçilebilecek yerlerde aday gösterilerek meclise ya da yasama organlarına gelebilmelerini sağlayan bir yöntem olduğu vurgulanmıştır.

Seçim yasasına “En az yüzde 30 kadın aday göstermek zorundadır.” ifadesinin konulduğu durumlarda, kadınların seçilme şansları olmayan alt

sıralarda aday gösterildiği, seçilme şansı yüksek sıralarda ise erkek adayların belirlendiği ve aynı zamanda, bazen, anayasada hüküm yoksa anayasa mahkemelerinin bunları ayrımcı düzenlemeler olarak görebildiği, İtalyan Anayasa Mahkemesi'nin 1995'te, Fransa'da 80'lerde, hatta İtalya'da bu tip yasaların erkeklere ayrımcılık getirdiği gerekçesiyle 2 kere iptal edildiği anlatılmıştır.

O bakımdan da cinsler arası eşitliği sağlamada bir anayasal dayanağa ihtiyaç olduğu, bizim 10. maddemize 2010'da eklenen düzenlemenin bunu destekleyecek yeterlilikte olduğu ama kotayı getirme zorunluluğu da getirmediği, yasama meclisine yine bir tercih olarak bıraktığı ifade edilmiştir.

Üçüncü bir yöntemin, aday listelerinde kadınlar için belli bir oranı siyasi partilerin kendi istekleriyle tüzüklerine yerleştirmesi olduğu, Avrupa'da en yaygın yöntemin bu olduğu, aslında temsil oranının çok yüksek olduğu kuzey ülkelerinde, İskandinav ülkelerinde yasal bir kota zorunluluğu olmadığı, burada partilerin kotayı kendilerinin koymuş olduğu ifade edilmiştir.

Genelde, hâkim parti sisteminin yani siyasi partilerden birinin siyasi hayata egemen olduğu ve seçimi kazanma şansının büyük oranda bu tek parti üzerinde yoğunlaştığı sistemlerde bu hâkim partinin seçim kotasını başlattığı zaman diğerlerinin takip ettiği ve böylece siyasal yapının dönüştüğü belirtilmiştir.

Üçüncü yöntemin, kadınların eğitim ve iş gücüne katılım düzeyinin çok yüksek olduğu ülkelerde daha çok başarıya ulaştığı, buna “evrimci sistem” denildiği, yani toplumun evrildiği, eğitim düzeyinin yükseldiği, partilerin kendiliğinden “Böyle olması gerekiyor.” dediği, kotayı içselleştirdikleri ve uygulandığı ama birçok ülkede bu kadar uzun seksen, doksan yıllık bir gelişim sürecini bekleme sabrı olmadığı, o bakımdan da Türkiye gibi ülkelerde ikinci yöntemin daha belirgin şekilde tercih edildiği vurgulanmıştır.

Kotayı olumsuzlayan argümanlar ise şöyle sıralanmıştır;

- Fırsat eşitliğine aykırıdır, erkeklere karşı ayrımcılık teşkil eder.
- Anti-demokratiktir, seçmen belirleyiciliğini eritir.
- Kadın siyasetçilerin nitelikleri sebebiyle değil, cinsiyetleri yüzünden seçildiği izlenimini yaratır.
- Birçok kadın sadece kadın oldukları için bir yere tercih edilmek istemez.

- Kota parti içinde adaylık sürecinde sıkıntı yaratabilir.
- Liberal demokrasi sonuç eşitliğini gerektirmez.
- Kota kadınlar için camdan bir duvara dönüşebilmektedir.

Kotayı olumlayan argümanlar ise şöyle sıralanmıştır;

- Kota ayrımcılık getirmez, kadınların önünde gerçek hayatta var olan engelleri kaldırarak eşit şartlarda yarışmalarına yardımcı olur.
- Kota adaylık süreciyle ilgili bir konudur ve bu süreçte seçmenler zaten çoğunlukla etkili değildir. Belirleyici olan parti kadrolarıdır. Bu sebeple seçmenin seçiciliği kota ile erimez.
- Seçilen kadınların nitelikleri erkek adaylarından daha az olarak belirlenmiş değildir. Seçilen erkeklerden daha niteliksiz değildir.
- Kadınların deneyimlerinin yansıtılmasına ve meclislerde bulunmalarına birçok bakımdan ihtiyaç vardır.
- Kotaya adaptasyon süreci sonunda parti içi sıkıntılar aşılmaktadır.
- Kota adaylık sürecini daha saydam, daha katılımcı yaparak demokrasiye katkı yapmaktadır.
- Kadınların temsil oranı vatandaşlık haklarından eşit şekilde faydalanabildiklerinin göstergesidir.
- Kadınlar eğitim süreçlerinde, siyasi parti taban faaliyetlerinde yüksek oranda yer alsalar da iş karar organlarında temsile gelince dışlanmaktadır. Kota dışlamayı engelleyerek özgürlüklerden faydalanma yolunu açar.

Dünyada 74 ülkede kota düzenlemesinin mevcut olduğu, gittikçe artan oranda ülkelerin kota düzenlemelerini tercih ettiği, dünyada yüzde 18 kadın temsiline olduğu, Kuzey Avrupa’da bu oranın yüzde 39,7 olduğu, Kuzey Avrupa’da zorunlu kota olmadığı, partilerin parti tüzükleriyle belirledikleri bir kota uygulaması olduğu ifade edilmiştir.

Bu konuda can alıcı noktanın, kadınların seçilme şansı olan liste düzenleri içinde yer almaları ve yasa ihlal edildiğinde etkili bir yaptırım uygulanabilmesi olduğu, Fransa’da anayasada, yasada düzenleme olduğu ama yaptırım çok ciddi olmadığı için partilerin bunu ihlal ettiği, onun için yaptırımın da çok önemli olduğu, sadece bunu Anayasa’ya ya da Siyasi Partiler Yasası’na koymanın yeterli olmayacağı ifade edilmiştir.

Nispi temsil sistemlerinin kota uygulaması için en uygun sistemler olduğu, listelerin seçilebilecek ilk iki ya da üç sırasında cinsiyet temsil oranının belirlenebileceği, ilk üç sırada ya da ilk iki sırada yüzde 40-60 dengesinin etkili bir yöntem olarak ortaya çıktığı söylenmiştir.

Çoğunluk sisteminin bizim ülkemizde olmadığı ama dar bölge çoğunluk sistemini uygulayan ülkelerde -İngiltere gibi- partilerin kendi istekleriyle kotaya geçiş yapmak istedikleri, sadece kadın adayların olduğu listeler sunmaları gerektiği, bunun da çok sıkıntıya neden olduğu ve İngiltere’de birtakım mahkemelerin erkek adayların açtıkları davalarda onları haklı bulduğu, coğrafi olarak kadınlara bölge verilmesi gerektiği, mahkemelerin zaten buna izin vermediği ama kendilerine göre İngiltere’de de kadın adayların oran olarak artırılması yönünde partilerin özellikle İşçi Partisinin, Liberal Partinin birtakım çabaları olduğu ifade edilmiştir.

Yaptırımların, seçim yardımından yoksun kalma olabileceği; Fransa’da kadın aday ne kadar çoksa o kadar yardım aldığı ama o oranın çok ciddi bir oran olmadığı, bizde devlet yardımının çok ciddi bir oran olduğu ve devlet yardımından yoksun kalma yaptırımının parti kapatmada verilen bir yaptırım olduğu belirtilmiştir.

Anayasa’nın 10. maddesinin ikinci fıkrasını devlete sonuç eşitliğini yaratma yükümlülüğünü erkek de olsa getiren bir madde olduğu, ancak bunun karar organlarının kompozisyonuna yansımaları, yasa koyucuyu zorlama yönünden özellikle belirtilmesi gereken bir konu olduğu, seçimle ve atamayla oluşan yasama, yürütme ve yargıya ait karar organlarına ve görevlere gelmede cinsiyetler arasında yüzde 10’dan fazla temsil farkı oluşmamasının hedeflenmesi gerektiği, kadın için “kota” ifadesi yerine cinsler arasında nötr bir dil ve nötr bir oran belirlenmesi ve muhakkak yaptırım getirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Belçika’da ‘seçime bağlı görevlerde aday listelerinde hiçbir zaman üçte iki oranında aynı cinsin hâkimiyeti olamaz.’ denildiği, aday listelerinde de ilk iki sıranın aynı cinsten oluşmadığı, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin, yüksek yargının, ilk derece mahkemelerindeki hâkim sayısının, Bakanlar Kurulu ve yüksek bürokrasinin hedef alanlar olması gerektiği çünkü bunların karar organları olduğu söylenmiştir.

Bireysel haklar bakımından özel hayatın korunması hakkının koruma alanına giren kadının kendi soyadını kullanma hakkını, Ünal Tekeli davasından bu yana Türkiye’nin ihlal ettiği ve bu durumun Avrupa İnsan

Hakları Mahkemesi kararlarıyla tespit edilmiş olduğu, evli kadınların istedikleri takdirde yalnızca kendi soyadlarını kullanabilmeleri ve evlenme hakkının yine özel hayat alanına girdiği, bizde ayrı bir evlenme hakkı düzenlemesi olmadığı ama Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde olduğu, çocuk yaşta evlendirilme, eşini seçme hakkından yoksun kalmanın sorunlu alanlar olduğu, bunların daha ziyade Medeni Kanun düzenlemeleriyle giderilebilecek şeyler olduğu hemen hemen bütün sorunlarla ilgili Meclis'in bir şeyler yapmış ya da yapma aşamasında olduğu ifade edilmiştir.

Kadının yaşama hakkı ve kişinin maddi-manevi bütünlüğünün korunması bakımından şiddetin bir sorun olduğu, yaşama hakkıyla ilgili maddeye cinsiyeti sebebiyle şiddete uğrama ifadesinin eklenebileceği, sosyal ve ekonomik hakların kullanımı bakımından 42. maddenin eğitim, 49. maddenin çalışma hakkı ve 50. maddenin çalışma şartları ve dinlenme hakları bakımından özel bir önem arzettiği; yasalar ve Anayasa'nın dilinin kullanımında ve dili üreten algı bakımından kadınların, toplumsal alanda karşılaştıkları güçlükleri gidermede aile birliği içinde anne rolüne endekslenmesinin, eşit ve özgür bireyler olarak algılanmalarını engellediği, yani kadın denildiği zaman anneyle özdeş ve aileyle ilgili madde akla gelmemesi gerektiği, çocuğun anneye ait bir varlık olarak algılanmaması gerektiği; ailenin, kadın ve erkeğin sevgi ve rızaya dayalı birlikteliğinin bir ürünü olarak algılanması ve bu şekilde Anayasa'ya aktarılması, bu bakımdan da ne kadının ne de erkeğin mağdur edilmeden çocuklara ilişkin sorumluluk ve karar süreçlerine eşit katılımının hedeflenmesi üzerinde durulmuştur.

Çocuğu kadının sorumluluk alanı olarak gören bakışın -çocuk bakımında kreş sorununu kadın çalışana endeksleme gibi- yasalara ve Anayasa'ya yansımalarının gözden geçirilmesi gerektiği, bu bakımdan, devlete, kadınların ve kız çocuklarının eğitimden eşit şekilde faydalanma ve istihdama artar oranda katılmalarının önündeki engelleri kaldırma yükümlülüğünün yüklenebileceği, örneğin Portekiz Anayasası'nda, aileyle ilgili maddeden ayrı olarak 68. maddenin 'Annelik ve Babalık' başlığını taşıdığı ve bu maddede, kadının hamileliği boyunca ve ertesinde özel bir korumadan faydalanacağı, yeterli bir süre için ve herhangi bir hak kaybına uğramadan doğum iznine çıkacağı düzenlendiği, hemen takip eden maddede de 'çocuğun menfaatleri ve aile birliğini gözeterek anne ve babaya yeterli izin hakkı verilir.' denildiği, dolayısıyla aile birliğinin gerektirdiği durumlarda annenin yanı sıra babanın da izin hakkını kullanabileceği açıklanmıştır.

Çalışma hakkı bakımından Portekiz Anayasası'nın 58. maddesinin devletin ödevleri arasında “İş ve meslek seçiminde fırsat eşitliğini sağlama ve herhangi bir pozisyona ya da mesleki kategoriye dâhil olmada cinsiyete dayalı engel ve sınırları ortadan kaldırmak için devlet gerekli şartları sağlar.” dediği, iş ve meslek seçiminde bu engelleri devlet kaldırır demek suretiyle yasama organına yasa çıkarma, yürütmeyi bunları icra etme yönünde bir ödev yüklendiği ifade edilmiştir.

“Hukuk önünde kadınlar ve erkekler eşittir, devlet kadın-erkek eşitliğini sağlamak için gerekeni yapar”, insan haysiyetine, onuruna yaraşır çalışma şartları, yaşama şartları gibi hükümlerin Avrupa'nın hemen hemen birçok anayasasında yer aldığı, Fransız Anayasası'nda seçimle ve atamayla oluşan yasama, yürütme -orada yasama, yürütme yargı demediği, kurullar dediği ve karar organlarına ve görevlere gelmede bir eşitlik formülü getirdiği, herhangi bir temsil yüzdesi, bir oran koymadığı, sadece ‘seçimle ve atamayla oluşan kurullarda cinsler arasındaki eşitliği devlet sağlamakla yükümlüdür.’ dediği ama bunun uygulamaya yansımadağı, o bakımdan Belçikalıların yaptığı gibi bir oran koymak, örneğin yüzde 10'dan fazla oluşamaz. demek gerektiği ve bunun sadece yasama meclisi için değil, bütün yüksek bürokrasi ve karar organları için söylemek gerektiği ifade edilmiştir.

24. Doç. Dr. Osman CAN (Marmara Üniversitesi)

1876 tarihli Kanun-i Esasi ile başlayan anayasalarımızda kadın-erkek eşitliğine yönelik herhangi bir değerlendirme olmadığı, kişi bazlı bir değerlendirme ya da Osmanlı tabiiyeti tarzı bir değerlendirme olduğu, 1909 değişikliklerinde Anayasada bireysel özgürlükler konusunda daha ileri düzeyde adımlar atıldığı; örneğin basın özgürlüğü konusunda sansür yasağının çok açık ve net olarak Anayasa'ya konmuş durumda olduğu, cemiyet kurma özgürlüklerinin 1909 değişiklikleriyle sağlanmış olduğu, 1921 Anayasası'nın çok farklı bir yeri olduğu, 1924 Anayasası'nda “Türklerin özgürlükleri”, “Türklerin kamu hakları” şeklinde ifadeler bulunduğu, 1961 ve 82 anayasalarına da bireysel özgürlük açısından süreçlere bakıldığı, kadın-erkek eşitliği açısından Anayasa'ya yansımış çok fazla bir şey olmadığı beyan edilmiştir.

Sosyal devlet ilkesinin anayasal sistemimize girmesiyle birlikte kadın-erkek eşitliği meselesinin bir sosyal devlet sorunu olarak algılandığı, “sosyal devlet sorunu” dediğimiz zaman, kadın, sakatlar, ihtiyarlar, yaşlılar,

çocuklar, vesaire yani bu şekilde, sonradan kazanılmış ya da doğuştan kazanılmış bazı arazlar, bazı eksiklikler ya da engeller nedeniyle diğer insanlar gibi yaşamını sürdüremeyenler kategorisinde daha çok değerlendirildiği, ancak 2004 Anayasa değişikliği ile birlikte anayasal sistemimize ilk defa kadın-erkek eşitliği konusunda bir ifade eklendiği ve 2004'te ilk defa kadın-erkek eşitliğinin Anayasa'ya girdiği, sadece eşitliği değil, aynı zamanda bu eşitliğin hayata geçirilmesi konusunda devlete bir ödev yüklendiği, 2010 Anayasa değişikliğinde aslında getirilen yeni bir şey olmadığı, sadece “kadın-erkek eşitliği konusunda alınacak olan tedbirler eşitlik ilkesine aykırı şekilde yorumlanamaz” hükmünün getirilmesinin çok da gerekli olmadığı çünkü zaten Anayasada kadın-erkek eşitliği kabul ediliyorsa ve anayasal düzen, devleti de bu eşitliği hayata geçirmekle yetkilendiriyorsa, yapılacak olan yorumların Anayasa'ya aykırı olamayacağına da baştan kabul edilmiş olduğu ifade edilmiştir.

Kadın-erkek eşitliği konusunda böyle bir anayasal gelişim çizgisi olduğu ama bir de Türkiye'de bir anayasal gelenek bulunduğu; 1876 Anayasası'nın toplamı 28 kişi, bunların içerisinde 10 ulema, 18 bürokrat ve bu bürokratlar içerisinde de askerler olan bürokrasi tarafından hazırlanmış olduğu, bu Anayasa'nın hazırlanmasında temel hak ve özgürlük konusunda bir mücadelenin çok fazla kurucu bir etkisi olmadığı belirtilmiştir.

1909 yılında yapılan değişikliklerin de İttihat ve Terakki Partisinin Sultan Abdülhamid'i zorlamasıyla ve 31 Mart Vakası'nın bastırılmasından sonra gerçekleşen bir anayasa değişikliği olduğu, temel hak ve özgürlükler konusunda büyük iyileştirmeler sağlama yönünde bir toplumsal dinamikten beslenen değişiklikler olmadığı, daha çok üst yapıda, iktidarın el değiştirmesi ya da yeniden dağıtılması çerçevesinde ortaya çıkmış olan anayasa değişiklikleri olduğu söylenmiştir.

1924 Anayasası'na baktığımız zaman da aslında durumun çok fazla değişmediği, toplumsal katılımın olmadığı, kadın katılımı-erkek katılımı şeklinde bir ulusal irade katılımının da olmadığı belirtilmiştir.

Kadın ile erkek eğer anayasal düzenin kurucu unsuruyorsa, eğer ulusal iradenin taşıyıcısı “ulus” olarak nitelendiriyorsa ulusun yüzde 50'sinin kadınlardan oluştuğu, yüzde 50'sinin erkeklerden oluştuğu, dolayısıyla bu iradenin tam anlamıyla tecelli edebilmesi için kadınların da bu irade kullanımına, bu iradenin oluşumu sürecine ve bunun hukuki çerçevesinin ortaya çıkma sürecine ciddi bir şekilde katılması gerektiği, fakat bu konuda fiziki, hukuki ya da sosyal engellerin olduğu, bu sosyal engellerin yine

devlet tarafından, sosyal ve siyasal politikalarla giderilmesi gerektiği ve anayasa yapım sürecine kadınların çok aktif olarak katılması gerektiği vurgulanmıştır. Bir anayasal düzenin inşa edilmesi sırasında kadınların nerede duracağı, yani sadece durum bir fırsat eşitliği çerçevesinde rekabete dayandırıldığında kadın-erkek eşitliği konusunda çözemediğimiz sorunların çözümsüz bir şekilde devamı noktasında bazı sonuçların ortaya çıkabileceği ifade edilmiştir.

Kadın-erkek eşitliği konusunda anayasal düzlemde bir şeylerin yapılması gerektiği, 2004 yılında, 2010 yılında yapılan Anayasa değişikliklerinin bizi bir noktaya getirdiği, ama kadın-erkek eşitliğinin bir de sosyal ve ekonomik nedenleri olduğu, bu eşitsizliğin gerekçeleri olduğu, Avrupa Birliği çerçevesinde hazırlanmış olan raporlara bakıldığında İrlanda, İzlanda, İskandinav ülkelerinde eşitsizliğin yüzde 80'in üzerinde çözümlendiği ve artık belli bir dengenin sağlandığı ama Türkiye'ye baktığımız zaman 130. sırada ve eşitsizlik açısından yüzde 50'nin altında bir yerde durduğu, bu realiteyi göz ardı ettiğimiz zaman Türkiye'de ulusal irade kullanımı konusunda ciddi sorunların olduğunun da göz ardı edilmiş olacağı belirtilmiştir.

Bu noktada kadın-erkek eşitliğini yeni anayasanın hem yapım sürecinde hem de yeni anayasanın, yeni anayasal düzenin, devlet teşkilatının oluşum biçiminde de göz önünde bulundurmamız gerektiği, yasaların hep somut düzenlemeleri içerdiği ama anayasaların bir çerçeve olduğu, Anayasaya her bir normu eklemek suretiyle sosyal hayatın düzenlendiği farzedildiği oysa biraz serap görme gibi bir durumun da ortaya çıkabileceği çünkü devlet teşkilatının kurallarla düzenlenebileceği; örneğin Anayasa Mahkemesinin oluşum biçimi yeniden tanzim edilebileceği, bununla devlet kültüründe değişiklik meydana getirebileceği fakat sosyal sorunların ve sosyal süreçlerin kanunlarla düzenlenip düzenlenmeyeceği sorusu Komisyon'a sorulmuştur.

Sosyal süreçlerin kendilerine ait dinamikleri olduğu, Türkiye'de özellikle yasacı ya da legalist gelenekten hareketle kanunlarda düzenlemeler yapılması suretiyle sorunun çözülebileceğinin düşünüldüğü ki bu anayasa tartışmalarında en problemlili tarafın da bu olduğu vurgulanmıştır. Yeni anayasada kadın-erkek eşitsizliğini Türkiye'de giderebilmek için anayasaya "Devlet şunu yapsın ya da bunu yapsın" şeklinde normlar koymak suretiyle sorunların çözülebileceği konusunda ciddi kuşkular olduğu ifade edilmiştir.

Modern anayasalarda iki tür norm olduğu, bu normlardan bir kısmının sisteme ait olan normlar olduğu, bir kısmının ise değerler ifade eden normlar olduğu, özgürlük normlarının bunların başında geldiği, özgürlük normlarının anlam ifade edebilmesi için sistemin düzenlenmiş olması gerektiği söylenmiştir. Almanya'nın tarihî tecrübesine de baktığımız zaman 1919 tarihli Almanya Anayasası'nda da temel hak ve özgürlüklerin olduğu ama anayasal teşkilat doğru bir şekilde inşa edilmediğinden dolayı, oradaki temel hak ve özgürlükleri hayata geçirebilme şansı olmadığı belirtilmiştir.

Eğer anayasal düzen özgürlüklere tehdit olmayacak bir noktaya getirilirse özgürlüklerin garanti altına alınmış olacağı ama anayasal düzenin anayasaya yüz-yüz elli tane özgürlük maddesi, kadın-erkek eşitliği ya da diğer sosyal sorunların çözümüne ilişkin pek çok madde koyularak oluşturulması halinde dahi hiçbir sonuç elde edilemeyeceği, 1961 Anayasası ile birlikte, 82 Anayasası da buna dâhil olmak üzere, Türkiye'nin Avrupa Birliği çerçevesinde temel haklar konusunda şampiyon bir ülke olduğu, Anayasa'sında en fazla temel haklara yer veren anayasanın Türkiye Anayasası olduğu, memuriyete girme hakkı ya da memurken disipline uğramama, oradan yargısal süreçlere müracaat hakkı da katıldığında yetmişin üzerinde temel hak maddesi olduğu vurgulanmıştır.

Anayasaya kadın-erkek eşitliği konusunda bir ifadeyi koymanın sembolik bir değeri olacağı çünkü eğer devletin temel teşkilatlanması buradaki ifadeyi, değer yargısını hayata geçirebilecek nitelikte bir teşkilatlanma değilse, tam tersine zarar dahi verebileceği, çünkü bir yandan devletin güler yüzlü bir maske taktığı ama bir yandan da işkence yapabileceği, dolayısıyla o güler yüzlülüğün daha çok negatif bir etki yaratabileceği yani zihniyet meselesinin normlarla düzenlenemeyeceği ama toplumun özgürlük alanı açıldığı zaman -iletişim özgürlüğünden tutun örgütlenme özgürlüğüne, oradan ekonomik girişim özgürlüklerine, yatırım özgürlüklerine, bütün bunların hepsi birbiriyle bağlantılı- toplumsal dinamiğin çalışmaya başlayacağı, toplumsal dinamik çalışmaya başladığı zaman, toplumsal mobilizasyonun başlayacağı, etkileşimlerin artacağı, kültürler arası, bölgeler arası, kasabalar, köyler arası, inançlar arası etkileşimlerin artmaya başlayacağı, farklı yaşam tarzlarının karşı karşıya geleceği ve bu farklı yaşam tarzlarının ardından kadın-erkek eşitliği konusunda bir kültür ve zihniyetin yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlayacağı ifade edilmiştir.

Devlet teşkilatlanmasının bu etkileşime ve bu dinamizmin üretilmesine engel oluşturmaması gerektiği aksi halde devlet teşkilatlanmasının zihniyet

üretmeyeceği vurgulanmıştır. Fransız Anayasası'nda tek bir tane temel hak maddesi olmadığı, temel hakların Anayasanın başlangıç kısmında 1945 Anayasası'na gönderme yaptığı, 1945 Anayasası'nın ise 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'ne gönderme yaptığı, orada da “kadın-erkek eşitliği” diye bir şey olmadığı ama Fransa'nın kadın-erkek eşitliği konusunda Türkiye'nin önemli ölçülerde ilerisinde olduğu, devletin teşkilatlanma biçiminin, toplum karşısında bu eşitliğe engel olmamasının bu durumu sağladığı belirtilmiştir.

Devlet teşkilatlanmasının kadın-erkek eşitliği ve özgürlükler konusunda negatif unsurlardan arındırması gerektiği ama sadece onun yetmeyeceği, aynı zamanda toplumun önünü açacak, topluma değer yargısı dayatmayacak, topluma ideoloji dayatmayacak, ideolojik endoktrinasyonu özellikle eğitim alanından çok ciddi bir şekilde dışarı çıkaracak, toplumun kendi bütün dinamiklerini meşru olarak kabul edecek bir süreç içerisinde kadın-erkek eşitliği konusu başta olmak üzere onun dışındaki toplumsal sorunlar konusunda bir kültürün ortaya çıkacağı ve bu kültürle çok şeyi çözebileceğimiz ifade edilmiştir. Norm koymak suretiyle devlet teşkilatına ilişkin sorunların hızlı bir şekilde çözülebileceği, ama kültüre ait sorunların sadece normlar koymak suretiyle çözülemeyeceği beyan edilmiştir.

Türkiye'deki katı merkezîyetçi yapının özellikle Osmanlı'nın son dönemlerinde ortaya çıktığı bunun beklenenin aksine parçalanmayı hızlandırdığı çünkü “merkezleşme” demenin, aynı zamanda “toplumsal mühendislik imkânı” demek olduğu, bu durumda erkek dünyası tarafından biçimlendirilmiş bir ideolojinin ortaya çıkmaya başladığı ve toplumun, toplum tasavvurlarının, ideolojilerin, programların, vesaire bu ideolojiye göre biçimlendirilmeye başlandığı, Türkiye'nin temel sorunlarının, sadece kadın-erkek eşitliği konusunda olmadığı, diğer temel sorunların da bu merkezîyetçilikle alakalı olduğu beyan edilmiştir.

1921 Anayasası'nın Türkiye anayasal geleneğinin tamamen dışında yer alan bir anayasa olduğu, 1921 Anayasası'nda etnik hiçbir referans olmadığı, toplumun bütün farklılıklarıyla kurucu olarak kabul edildiği bir anayasa olduğu, 1921 Anayasası dışındaki hiçbir anayasada yani ne 24 ne 61 ne 82'de, hiçbirisinde toplumun kurucu olarak kabul edilmediği, toplumsal farklılıkların anayasal düzen açısından ya da merkez açısından tehdit kabul edildiği, nitekim 1924 Anayasası döneminde, kadın hareketlerine yönelik dernekler ve faaliyetlerin yasaklandığı, yani merkez, tehdidi nasıl algılıyorsa o tehdiye göre toplumu biçimlendireceği, anayasal düzeni ona

göre inşa edeceği ve politikanın kültürün buna göre zaman içerisinde gelişeceği ya da gelişiminin engellenmiş olacağı vurgulanmıştır. 1921 Anayasası'nın Türkiye'deki ademi merkezîyetçi tek anayasa olduğu, merkezde Meclis'in olduğu, merkezde bir meclis dahi olsa bu meclisin bir şekilde dengelenmesi gerektiği; yasama, yürütme, yargı ayrımı olmadığı o dönemde erkler birliğinin daha çok tercih edilen bir yaklaşım olduğu, bu durumun dönemin şartları içerisinde değerlendirilebileceği ama siyasetin birbirini dengelemesinin, vilayetlerin özerkliğinin tanınması yönünde gerçekleştiği, merkezin yetkilerinin sıralandığı, onun dışındaki yetkilerin vilayetlere bırakıldığı ifade edilmiştir. Vilayetlerin özerk olduğu, eğitimden tutun üniversite eğitimine kadar tarım, ziraat, hatta açıkça ifade edilmiş olmasa dahi polis teşkilatına kadar bütün bu yetkilerin yerele (vilayetlere) bırakılmış durumda olduğu, merkezin yapacağı tek şeyin parlamentoda kanunlar çıkarmak ve bu kanunlar çerçevesinde yerelin parlamentodaki siyasi iradesini dengelemek olduğu Komisyon'a anlatılmıştır.

1921 Anayasası'nda özgürlüklere ilişkin tek bir tane madde olmadığı, ama 1921 Anayasası'nın bu topraklarda insanların kendi tercihleriyle, savaş şartları hariç, bağımsız ve özgür yaşayabildiği tek bir anayasal dönem olduğu, çünkü devletin merkezî bir toplum tasavvuru olmadığı, bir birey tasavvuru olmadığı, dolayısıyla merkezin toplumu ve bireyi biçimlendirme, ideolojik olarak biçimlendirme, formatlama gibi bir yetkisi olmadığı dile getirilmiştir.

1921 Anayasasının en kısa Anayasa'mız, yirmi dört maddelik bir anayasa olduğu, aynı yaklaşımın 1787 Amerikan Anayasası'nda da geçerli olduğu, orada da toplamda yirmi dört madde olduğu, Amerikan Anayasası'nda da ilk yedi maddelik o konsept içerisinde özgürlük olmadığı, değer yargıları olmadığı, devletin bireylerin tercihleri üzerinde söz sahibi olma hakkının bulunmadığı vurgulanmıştır. Bunun tarihî öneme sahip olduğu, devlete o alanın yasaklandığı, ondan sonra temel hak maddelerinin Anayasa'ya eklendiği, birinci değişikliğin Kongre'nin bir dini resmî din olarak kabul etme, insanların özgürlükleri, inançları, basın özgürlüğü, düşünce özgürlüğü üzerinde tasarrufta bulunabilecek ya da onlara müdahale anlamına gelebilecek tek bir tane kanun çıkaramayacağı yani temel haklara ilişkin bir düzenlemenin devlete bir yasaklama getirdiği ifade edilmiştir. 1787 Anayasası ile 1921 Anayasasının paralel olduğu, her ikisinin de "Temel hak ve özgürlükler konusunda tasarruf hakkım yoktur." dediği ve her ikisinin de en fazla özgürlükçü ya da en fazla özgürlüklere imkân

tanıyan anayasa olarak bizim karşımıza çıktığı, devletin merkezîyetçiliğiyle kadın-erkek eşitliği konusu ve diğer sosyal sorunlar arasında ciddi bir bağlantı olduğu Komisyon'a anlatılmıştır.

Anayasaya, anayasanın devlet teşkilatlanmasını göz önünde bulundurmaksızın, onu çoğulcılaştırmaksızın yani kadın-erkek ya da farklı kültür, etnisite, inanç gruplarının ideolojik bir filtreye uğramaksızın devlet teşkilatının içerisine girmesi ve devlet aygıtını bu konularda frenlemesi söz konusu olmaksızın anayasaya koyacağımız temel hak ve özgürlüklerin, kadın-erkek eşitliği konusunda karşılık bulamayacağı, 2004 yılında kadın-erkek eşitliğinin Anayasa'ya girdiği, 2004 yılından beri Anayasa Mahkemesi'nin eşitlik konusunda kararlar verdiği üstelik kadının söz konusu olduğu konularda da kararlar verdiği 10. maddedeki bu değişikliğin o kararlara yansıdığına ilişkin bir tek örnek gösteremeyeceği, son dönemlerde, kadının soyadını kullanmasıyla ilgili Anayasa Mahkemesi'nin iptal kararı verdiği, onun dışında son döneme ait bir iki karar dışında böyle bir karar bulunamayacağı belirtilmiştir.

Kota uygulamasının anayasaya koyulmasında belki yarar olabileceği ama kota meselesini de bir geçiş fenomeni olarak düşünmekte yarar olduğu, bu yüzden kota oranının belirlenmesini de siyasal dinamiklere bırakmak gerektiği, bir kota konulabileceği ama çok hızlı bir gelişimin ardından kotaya çok fazla ihtiyaç duyulmayabileceği ama kotaya ihtiyaç duyulmadığı hâlde kotanın Anayasa'da olacağı, dolayısıyla bir anayasal sorunla karşı karşıya kalılabileceği, uluslararası araştırmalara bakıldığında Türkiye'nin kadın-erkek eşitliği konusunda önemli ölçülerde sıçrama yapan bir ülke olduğu, bunun da kadınların gittikçe özellikle ekonominin, refahın gelişmesiyle birlikte, iş dünyasında ortaya çıkan imkânlarla birlikte kadın-erkek eşitliği konusunda önemli bir noktaya geldiği, iyileşmeler sağlandığı, ama sanki bu iyileşmeler sağlanmamış gibi, sanki bunların tamamen dışında Anayasa'nın yüzde 30 ya da yüzde 50 kotayı dayatmasının zaman içinde anayasal sorun hâline gelebileceği vurgulanmıştır.

Bir kota konabileceği ama bu kotanın içeriğinin, oranının yasa koyucunun takdirine bırakılabileceği, örneğin, bir iktidarın belli bir noktada "Ben şöyle siyasi bir politika, ekonomi politikası ya da sosyal politika uygulayacağım, bu nedenle kotayı çok yükseltmeme gerek yoktur." diyebileceği, başka bir hükûmetin "Hayır, ben şöyle bir politika uygulayacağım, bu nedenle bunu tamamlamak amacıyla ben kotayı şöyle bir miktar daha yukarı çıkarabilirim." diyebileceği bir sistemin olması

gerektiği, bunun yine sosyal ve siyasal süreçlere bırakılmasının yararlı olabileceği beyan edilmiştir.

Anayasa'nın 67. ve 68. maddesinde bu konuda düzenlemelerin yapılabilmesi, "Kadın-erkek eşitliğinin özellikle hayata geçmesi, kadınların önündeki siyasal, hukuki, ekonomik engellerin ortadan kaldırılması konusunda devlet faaliyetlerine katılma ve egemenliğin kullanıldığı alanlarda kota uygular." diye bir ifade yer alabileceği ifade edilmiştir.

Bu düzenlemeleri yasalarla getirmenin en doğrusu olduğu çünkü bu kadar uzun bir mücadelenin ardından bir anayasa yapıp bu anayasayı ardından, beş sene sonra yeniden tartışmalı hâle getirmenin de Türkiye'nin enerjisini boşa harcamak anlamına geleceği, en ufak bir konuda Anayasa değişikliği meselesinde çok ciddi sorunların olabileceği, Anayasa yapılırken işaretleri veren, anayasal düzeni oğulcuılaştırılan yani hiç kimsenin ya da belli kesimlerin ya da belli bir grubun değil bütün toplumun orada temsil edildiği, kendisini bulabildiği bir yapı hâline getiren, birbirini dengeleyen bir toplumsal sözleşme olduğu zaman da artık anayasa meselesinin tartışma dışına çıkacağı açıklanmıştır.

Alman Anayasa Mahkemesi'nde iş hayatıyla ilgili önemli bir yaklaşım olduğu, kadın ile erkek eşit özellikler gösterdiğinde, sınav sonunda kadının değil erkek adayın tercih edilmesi halinde ilgili kurum veya kişinin kadını neden tercih etmediğini kanıtlamak, açıklamak zorunda olduğu, bunun ayrımcılık nedeniyle olmadığını kanıtlamak zorunda olduğu Komisyon'a anlatılmıştır.

Bireysel başvurunun temel hak ve özgürlüklerin hayata geçmesi açısından önemli bir uygulama olabileceği ama Anayasa Mahkemesi'nin bugünkü yapısı itibarıyla bunları tam anlamıyla karşılamaktan uzak olduğu yani daha pozitif bir noktada, kadın-erkek eşitliği konusunda daha duyarlı bir hâle geldiği ama yeterli olmadığı, çünkü bütün toplumsal farklılıkların orada temsil edilmediği, kadın ye sayısının şu an 2 kişi olduğu, iki sene sonra tek kişiye ineceği, bu yüzden kota uygulamasının, özellikle bu karar verici mekanizmalarda kadınların temsil edilmesi açısından önemli olabileceği, ama Anayasa'yı detaylarla boğmanın da Türkiye'nin enerjisini belli ölçülerde boşa çıkartabileceği fakat yasalarla, yani özellikle kota ve kadın-erkek eşitliğine ilişkin ilkesel ifadenin siyasete bir mesaj olması, bir bakış açısı vermesi sağlanabileceği ve detayların yasalara bırakılabileceği Komisyon'a nerilmıştir.

C. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ GÖRÜŞLERİ

Toplumsal Cinsiyet Açısından Anayasa Konulu Alt Komisyon çalışmaları esnasında sivil toplum kuruluşları, meslek örgütleri ve sendikaların görüşlerinin de bu sürece dahil olması için 60 kuruluştan yazılı olarak görüş istemiş ve yazılı görüş veren kuruluşları Komisyona davet ederek 13 Mart 2012 tarihinde gerçekleştirdiği 8. toplantısında bu kuruluşlardan gelen katılımcıların görüşlerini dinlemiştir.

1. Anayasa Kadın Platformu

Yeni Anayasa için, toplumsal meşruiyeti olan katılımcı, geniş bir tartışma ortamı sağlanması, daha sonra, toplumsal farklılıkları da en az siyasi farklılıklar kadar hesaba katan, toplumsal ve siyasi temsil gücü yüksek bir Anayasa Meclisinin, parlamento içi ve dışı siyasi partileri ve sivil toplum örgütlerini kapsayacak bir anlayışla oluşturulması, bu Mecliste %50 kadın temsiline toplumun her kesiminden kadınlara yer verilerek sağlanması gerektiği ifade edilmiştir.

Anayasa'nın temel ilke ve değerleri konusunda, Yeni Anayasa'nın birey temelli; devleti, milleti, aileyi değil, bireyi temel alan; devleti bireyin hak ve özgürlüklerini garanti etmek, eşitliğini ve refahını sağlamakla görevlendiren; kadını aileden bağımsız eşit ve özgür birey olarak gören; insan ve kadın haklarına dayalı olması gerektiği belirtilmiştir.

Kapsayıcı, çoğulcu ve çoğullukçu bir anlayışla, hiçbir toplumsal grubu (inanç, mezhep, dil, kültür, ırk, renk, etnik köken ve sosyal köken, cinsiyet, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği, felsefi inanç, medeni hal, servet, yaş ve engellilik) ve siyasi görüşü dışlamayan, ötekileştirmeyen, onlar karşısında eşit mesafede duran bir devlet anlayışına dayalı; doğal ve tercihe dayalı, bireysel, grupsal, toplumsal, kültürel ve siyasi farklılıkları zenginlik olarak kabul eden, saygı duyan, onlara "herkese eşit temel haklar" ilkesiyle yaklaşan bir anayasa olması gerektiği vurgulanmıştır.

Anayasal vatandaşlığı temel alan; ayrımcılığı yasaklayan, farklılıklar arasındaki mevcut eşitsizlikleri gidermek için pozitif önlemleri zorunlu gören; vatandaşlara ve sivil toplum örgütlerine temsil ettikleri topluluk üyeleri ve toplum kesimi ile ilgili yasa teklifi verme; yasama, yürütme, denetim ve yönetime doğrudan katılma; anayasaya aykırılık başvurusunda bulunma ve davacı / davalı olabilme ve davalara katılma hakkını da içeren taraf ehliyeti yollarının açıldığı; siyasi partilere; demokrasi, saydamlık ve tüm karar organlarının oluşumunda cinsiyetler arası eşit temsil ve katılım

ilkesine bağılı olma zorunluluğu getiren ve partilerin, şiddeti savunmaları ve şiddeti anayasal dzenini devirme amacıyla bir yntem olarak kullanmaları, şiddet eylemlerine katılmaları dışında kapatılmalarını engelleyen; devletin sivil toplum örgütlerini, çeşitli vergi ve sigorta dzenlemeleri yoluyla destekleme görevinin belirtildiği; diğerlerine üstünlük iddiası içeren milliyetçiliğe, gücün silahlanmasına dayanan ve erkek egemenliğini yeniden üreten militarizme prim vermeyen, sınırlayan; insan, yaşam ve doğa güvenliğini temel alan bir anlayışa sahip; kapsayıcılıkla, çoğulculukla, bireysel seçme ve karar verme özgürlüğüyle bağdaşmayan, milliyetçiliğe ve militarizme prim veren zorunlu din ve milli güvenlik derslerine yer vermeyen, “milli” değil, demokratik, özgürlükçü, başta kadın-erkek eşitliği olmak üzere her alanda eşitlikten yana, farklılıklara ve doğaya saygılı bir eğitim sistemini öngören bir anayasadan yana oldukları ifade edilmiştir.

Anayasa’da temel hak ve özgürlükleri sınırlamayan, genişleten; temel hak ve özgürlükleri ırkçılık, ayrımcılık, nefret suçları, yaşam ve doğa haklarını korumak dışında, “genel ahlak”, “milli güvenlik”, “kamu dzenini”, “genel sağlık” gibi soyut ve keyfiliğe açık nedenlerle sınırlamayan, bu hak ve özgürlüklerin pazarlık ve referandum konusu yapılamayacağını kabul eden; temel hak ve özgürlükler alanında, sadece Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi değil, Avrupa Sosyal Şartı, Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) ve eki tavsiye kararları gibi Türkiye’nin taraf olduğu tüm ilgili sözleşme, direktif ve anlaşmalar referans alınarak hazırlanan; uluslararası sözleşme ve belgelerin getirdiği yeni hak ve özgürlüklere açık; vicdani ret hakkını din ve vicdan özgürlüğü kapsamına alan dzenlemelerin yer alması gerektiği belirtilmiştir.

Yeni Anayasa ile güç yoğunlaşması ve merkezileşmesini, hiyerarşiyi azaltan siyasi, hukuki ve idari bir yapı kurularak erkek egemenliğine olduğu kadar, herhangi bir toplumsal grubun veya ekonomik, siyasi ve ideolojik görüşün egemenliğine ve vesayetine fırsat vermeyen, insanın doğa üzerindeki egemenliği ile mücadele eden, demokratik, laik, sosyal, insan haklarına dayanan bir hukuk devleti olan bir Cumhuriyeti benimseyen; seçimle ve atamayla gelinen tüm siyasi, idari ve hukuki karar organlarında kadınların eşit temsilini sağlayan, diğer toplumsal grupların nüfusa oranlı temsiline olanak sağlayan bir siyasi, idari ve hukuki yapıya sahip; yasama, yürütme ve yargı güçleri arasında dengeyi ve karşılıklı denetimi, temsilde adaleti sağlayan, sivil denetime açık, çok partili, demokratik parlamenter

rejime dayalı; yargı organları, Sayıştay, Anayasa Mahkemesi, Üniversiteler ve diğer özerk kurumların oluşumunda, üyelerini kuvvetler arası denge ve karşılıklı denetim gözetilerek demokratik yollarla ve cinsiyet eşitliği ilkesini gözeterek seçmesinin temel alındığı; siyasi ve idari gücün merkezde yoğunlaşmasını, bunun getirdiği hiyerarşik yapıyı sınırlayacak, kadınların ve çoğulcu toplumsal yapının temsil ve katılımını güçlendirecek, ekolojik dengeyi gözetmeyi kolaylaştıracak, adem-i merkeziyetçi bir siyasi ve idari yapıya olanak sağlanması gerektiği vurgulanmıştır.

Anayasanın doğaya saygılı, adil bir sosyal devlet anlayışıyla hazırlanarak çalışma yaşamını insan haklarını temel alarak emekçilerden yana düzenleyen; özel sektör işyerlerinde ve kamu kurumlarında uygulanan her türlü ayrımcılık, cinsel taciz ve mobbing'e karşı önlemler alan; devletin kadınlara karşı, aile içi de dahil olmak üzere, her türlü şiddeti önlemekle yükümlü kılındığı; kadın ve erkekler arası işbölümünün, aile içi işbölümü de dahil olmak üzere eşitlikçi bir yapıya kavuşmasını desteklemekle yükümlü kılındığı; vatandaşlık kavramını, sivil ve siyasi vatandaşlığa ek olarak, (çalışma ve sosyal güvenlik hakkına sahip) sosyal vatandaşlık, (adil çalışma saatleri, ücret kadar ücretsiz sağlanan bakım emeğinin de temel alındığı) ekonomik vatandaşlık ve (hakları ve görevleriyle) ekolojik vatandaşlığı da içerecek şekilde düzenleyen; kamu yararının, doğanın dengelerini gözeterek yeniden tanımlandığı, doğal dengeyi gözetilen adil bir sosyal devlet anlayışı getiren bir anayasanın hayata geçirilmesi önerilmiştir.

2. Başkent Kadın Platformu Derneği

Belli ideolojilere sahip Anayasa'nın özgürlükçü ve eşitlikçi yaklaşımlara kapalı kalmasının son derece normal olduğu, öncelikle ideolojik kalıplardan kurtulan bir Anayasa'ya ihtiyaç olduğu, kadın erkek fırsat eşitliği açısından düşündüğümüzde mevcut Anayasa'nın ideolojik kalıp yargıları içerisinde öncelikle kadınlara tanınmış olan toplumsal cinsiyet rolü gelmekte olduğu fakat kalıp yargılarla cinsiyet rolleri üretenin sadece gelenek olmadığı, aynı zamanda devlet ideolojisinin de aynı şekilde kalıp yargılarla cinsiyet rolü üretmekte olduğu ifade edilmiştir.

Başlangıçtan itibaren devletimizin 1930'lu yıllarda şekillenmesiyle birlikte karşımıza çıkan bir kalıp yargının kadınları ikiye ayırdığı, bir kısmını kamusal alana uygun gördüğü diğer bir kısmını ev içi geleneksel rollere mahkûm ettiği belirtilmiştir. Kamu kurumlarında terfilerde, karar mekanizmalarına giren kadınların sayısının azlığı sorununun temelinde

kadınların bir kısmının törpülenmiş, zaten en baştan dışlanmış olmasının yattığı, dolayısıyla, ideolojik kalıp yargıları kırarak kadınlara belli cinsiyet rolleri tanımlayan veya kadınları belli işleri yapar, belli işleri yapamaz şekilde tanımlayan yargıları yıkmak için Anayasa'mızda özgürlükler bahsinde daha geniş bir özgürlük tadadına ihtiyacımız olduğu, özgürlüklerin sayısının artırılarak geniş bir şekilde ifade edilmesi gerektiği, giyim ve hayat tarzı özgürlüğü ifadesinin bütün mevcut Anayasa'da yazılı olan dil, din, ırk, etnik köken şeklinde başlayıp devam eden özgürlüklerin arasına yerleştirilmesi gerektiği beyan edilmiştir. Kadın kıyafetini iktidar aracı olarak kullanan siyasetin önüne geçmenin böylelikle mümkün olacağı, aynı zamanda bu, toplumda başörtüsü yasaklarının kalkmasını sağlayacağı gibi örtülü olanın açık olana, açık olanın örtülü olana karışmaması gibi bir toplumsal eşitlik ve özgürlük anlayışının yerleşmesine yardımcı olacağı ifade edilmiştir.

Anayasa'nın mutlaka bir siyasi partiler seçim sistemi önermesi, belli kriterlere sahip siyasi partiler, sendikalar ve anayasal kurumlar belirtilmesi gerektiği, mesela kadın kollarının siyasi partilerde veya sendikalarda kadın komitelerinin veya belediyelerde kent konseylerinde kadın meclislerinin kadını genel siyasi çalışmalar içerisinde ayrı bir alana bir nevi arka bahçeye hapseden kurumlar olarak görüldüğü, bu komitelerin, kadın kolları ve kadın meclislerinin kaldırılması ve kadınların eşit şansla eşit haklara sahip olarak belediye meclislerinde, siyasi partilerin tabandan tavana tüm teşkilat ve kadrolarında ve sendikaların aynı şekilde tüm teşkilat ve yönetimlerinde hak sahibi olabilmesinin gerektiği, bunu sağlamak için de üye kayıtlarından başlayarak Anayasanın hem siyasi partileri hem sendikaları hem belediyeleri fırsat eşitliği veya toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesini gerçekleştirmeye sevk edecek amir hükmü içermesi gerektiği, üye kayıtlarından başlayarak ve tüm kurumların aynı zamanda kamu kurumlarının da gene Anayasa'nın yönlendirmesiyle karar mekanizmalarında toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışına yer vermek zorunda bırakılması gerektiği, kotaların sadece ehvenişer olmak bakımından icat edilmiş fikirler olduğu, Anayasa'da hedefin eşitlik olmak zorunda olduğu vurgulanmıştır.

Toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışını yerleştirmek için en çok çalışması gereken kurumların insan hakları ve ayrımcılık kurulları olduğu, insan hakları kurulu ve ayrımcılık izleme kurulu gerçekleştirilmesi ve tüm kamu kurumları ile özel sektör kurumlarını, siyasi partileri, sendikaları,

üniversiteleri bu kurulların bir de cinsiyet eşitliği anlayışı açısından süzgeçten geçirip incelemeye tabi tutmakla yükümlü kılınması gerektiği ifade edilmiştir.

Yeni anayasa ile toplumun huzur ve refahını sağlamakla yükümlü; insan hak ve özgürlüklerine bağlı; bireyi ve insanın mutluluğunu önceleyen; çevreci, gelecek nesillere yaşanabilir bir dünya bırakmayı amaçlayan; toplumun, ailenin ve bireyin, devlet, devlet organları ve görevlileri karşısında korunmasını; insan haysiyetinin yüceltilmesini; temel görevi kabul eden bir devlet düzeni oluşturulması gerektiği, bu çerçevede yeni anayasanın tüm toplum kesimlerinin aidiyet ve bağlılık duygusu ihtiyacına cevap verebilecek ve her kesimin gelecek tahayyülünü ihtiva edecek şekilde yazılması gerektiği belirtilmiştir.

Belirtilen devlet görevlerinin gerçekleştirilebilmesinin temel şartlarından biri olarak yeni anayasanın cinsiyet ayrımcılığından kaçınmak zorunda olduğu, toplum hayatının her alanında kadın-erkek ve diğer cinsiyet ayrımı alışkanlıklarının bertaraf edilmesi; eşit bireyler olarak eşit haklara sahip kişilere eşit fırsat tanınması için de özel önlemler içermesi gerektiği, yerleşik otoriter ve cinsiyetçi eğilimlerle mücadele edecek mekanizmaları kurmak, bireyi, hak ihlallerinden koruyacak bir devlet düzeni teşkil etmenin de yeni anayasa ile düzenlenmesi gereken konular arasında olduğu beyan edilmiştir.

Anayasada kadın, çocuk, eğitim gibi bazı toplumsal alanların, Alevi talepleri, Kürt sorunu, azınlık hakları, özürliülerin önündeki engellerin kaldırılması, yaşlı ve hasta hakları gibi insani konuların ve çevre sorunlarının, partiler üstü kabul edilmesine imkan verecek bir mekanizma oluşturulmasını ve böylelikle halkın haklı taleplerinin, siyasi rekabet ve çatışma alanı olmaktan kurtarılmasını mümkün kılacak, kamu düzeninin ve toplum hayatının her alanında cinsiyet ayrımcılığından uzak, eşit temsili zorunlu kılacak geçici özel önlemler alınması gerektiği ifade edilmiştir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışının toplum hayatında uygulanabilen gerçekçi politikalara dönüşebilmesinin önemli olduğu, bu nedenle Yeni Anayasa'nın siyasi partiler bünyesindeki kadın kollarının bir ayrımcılık odağı olarak tescili ve kaldırılmasını; her reşit vatandaşın, siyasi parti organlarında kadın, erkek ve sair cinsiyet farkı gözetilmeden ve genç, yaşlı ayrımı yapılmaksızın eşit temsil şartı ile çalışma hakkına sahip olmasını; yerleşik ayrımcı zihniyetle mücadele edebilmek için toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışını temel şart kabul etmesini; azınlıkların, temsil haklarını

kullanabilmesi maksadıyla nüfusa oranlı kota şartı getirilmesini mecbur tutacak bir Siyasi Partiler Kanunu ve Seçim Kanuna dayanak olması gerektiği vurgulanmıştır.

Eşit temsili gerçekleştirebilmek için siyasi partilere, üye kayıtlarından başlayarak tabandan tavana tüm teşkilat kademelerinde ve yönetim birimlerinde eşit temsil zorunluluğu getirecek; yerel ve ulusal seçimler için hazırlanan aday listelerinde ve seçilmişler arasında da cinsiyet eşitliğini sağlamaya dönük, fermuar sistemi veya benzer bir tedbiri zorunlu kılacak bir anayasal düzenleme yapılmasının önemli olduğu belirtilmiştir.

Sendikalar ve Meslek Teşekkülleri, Odalar ve Borsaların da yeniden şekillendirilerek kadınları üyeliğe özendirerek teşvik tedbirleri almak; yönetim kademelerinde, karar mekanizmalarında eşit cinsiyet temsili gerçekleştirilmek; kadın sorunlarına duyarlı, kadının çalışma şartlarını kolaylaştırıcı düzenlemeler geliştirmek mecburiyeti ile yükümlü kılınmaları, kamu kurumlarına işe almada cinsiyet ayrımcılığına kesin olarak son verecek tedbirler; tayin ve terfilerde kadın çalışanların önüne çıkan engellerin bertaraf edilmesini sağlayacak düzenlemeler; üst düzey kamu personeli arasında da cinsiyet eşitliğini gerçekleştirecek özel önlemler alınabilmesi için tüm devlet teşkilatı kapsamında cinsiyet eşitliği anlayışını zorunlu kılan, özel sektör çalışanları ve iş çevrelerinde de eşit temsili teşvik eden bir anayasal düzenleme yapılması gerektiği beyan edilmiştir.

Kadın hakları alanında çalışan STK'na kamu yararı statüsü tanınmasının, hak temelli sivil toplum örgütlerinin kamu oyu nezdinde itibarı yükseltilmesinin, hak savunucularının kamu görevlileri ve kolluk kuvvetleri karşısında güçlendirilmesinin önemli olduğu, devletin denge ve denetim sistemlerinde sivil toplum kuruluşlarına ve özellikle hak temelli sivil toplum örgütlerine yer vermesi, Ayrımcılığı İzleme Komisyonu, İnsan Hakları ve İhlaller Komisyonunun kamu görevlilerinden değil sivil toplum temsilcilerinden oluşması gerektiği üzerinde durulmuştur.

Devletin hak ve özgürlükler rejimi bağlamında, yazılacak yeni anayasanın, hak ve özgürlükleri, özgürlükçü bakış açısıyla dile getiren tanımlar yapması, özgürlüklerin kısıtlanmasını zorlaştıran hükümler getirmesi; anayasanın ve kanunların izin verdiği kısıtlamalara karşı da yargı denetiminin yanı sıra bireysel denetimi de mümkün kılan hükümler içermesi; muhtemel kısıtlama uygulamalarını gerçekleştirme konumundaki kamu kurum ve görevlilerine yönelik denetim ve muhakeme imkanını kolaylaştırması gerektiği belirtilmiştir.

Kamu görevi almada ve karar mekanizmalarında tüm toplum kesimlerinin ve bireylerin, eşit haklara sahip olduğunun tescil edilmesi gerektiği, bu çerçevede kamu ve özel sektörde her türlü ayrımcılığın titizlikle incelenip personel rejiminin soruşturulması, çalışanların aidiyet skalasının incelenmesi ve cinsiyet / kıyafet / etnik / dini / kültürel / felsefi homojenlik tespit edilen kuruma, hak ihlali / ayrımcılık prosedürü uygulanması amacıyla Yeni Anayasanın hak ihlalleri ve ayrımcılıkla mücadele edecek bir toplumsal yapı oluşturulmasını mümkün kılacak düzenlemeler içermesi gerektiği vurgulanmıştır.

Hak ihlallerinin ve ayrımcılığın önüne geçilmesi için nefret söyleminin evrensel ölçekli geniş bir tanımla anayasada yer alması gerektiği, diğer özgürlük alanlarına yönelik hassasiyetlerle birlikte başörtüsü yasaklarının da hak ihlali ve kadına yönelik ayrımcılıklardan biri olarak tanımlanması ve nefret suçları arasında sayılıp engellenmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Engelli bireyin, sağlıklı bireyle eşit şansa sahip olacağı bir toplumsal düzen oluşturmak, engelleri kaldırmak ve engellilerin toplumsal ve kamusal hayatın her alanına eşit bireyler olarak katılımını mümkün kılacak özel önlemler alınmasının anayasal ilke olarak kabul edilmesi, çocukların hakları ve korunmalarının evrensel ilkeler, uluslararası sözleşmeler ve insani değerler çerçevesinde devletin temel görevlerinden biri olarak titizlikle korunması gerektiği belirtilmiştir.

Ailenin korunması ve güçlendirilmesinin devletin temel görevlerinden biri olduğu, dengeli, huzurlu ve mutlu aile yaşamını kolaylaştıracak önlemler alınması; kadınların ve erkeklerin sağlıklı aile yapısı oluşturabilmesi amacıyla evlenecek tüm bireylere toplumsal cinsiyet eğitimi verilmesini amir hükümlerin anayasada yer almasının yararlı olacağı; erkeklerin aileye ilişkin sorumluluklarının para kazanmaktan ibaret olduğu yönündeki yaygın ve yanlış cinsiyet anlayışıyla mücadele edilmesi için gerekli böyle bir eğitim çalışmasının çocukların, yaşlıların, engelli ve hastaların ilk ve en önemli bakım kurumu olan ailenin korunmasını olduğu kadar kadınların da güçlendirilmesini sağlaması açısından önemli olduğu vurgulanmıştır.

Kadına yapılan yatırımın aynı zamanda aileye yapılan yatırım olduğu, güçlü kadının, sağlıklı ve dengeli bir aile yapısının kurulmasını mümkün kıldığı, bu nedenle devletin aileye ilişkin sorumlulukları tespit edilirken eşlerin eşit yükümlülükleri de ifade edilerek sadece kadın değil erkeğin de aileden sorumlu tutulması gerektiği, Anayasa hazırlanırken ailenin

korunmasına ilişkin maddelerin yazımı aşamasında toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışını yerleştirecek bir dil kullanılması gerektiği belirtilmiştir.

Devletin topluma, aileye, bireye ilişkin sorumlulukları bağlamında etnik, dini, kültürel kavramlardan uzak bir vatandaşlık bağı terminolojisi kurmak gerektiği, ancak böyle bir dilin, etnik, dini, kültürel farklılıkları görmezden gelmek ve/veya yok saymak anlamını içermemesi gerektiği ifade edilmiştir.

Anayasa'nın cinsiyet ayrımcılığını engelleme yönünde, yürütme erkini, uluslararası sözleşmelerden doğan yükümlülükleri yerine getirmeye sevk eden hükümler, cinsiyet ayrımcılığına ilişkin yeni yasal düzenlemelerin de hayata geçirilmesini mümkün kılacak yönetmelik ve yönergelerin gecikmeden hazırlanmasını icbar edecek hükümler; yasama ile icra arasındaki takvim boşluklarına izin vermeyen hükümler içermesi gerektiği, bunların genel prensipler biçiminde anayasada yer almasının uygun olacağı belirtilmiştir.

Toplum huzurunun tesisi için gerekli, temel şartlardan olan kadının güçlendirilmesi için Anayasa'nın, kadının gerek ebeveyn ve yakın akrabalarına gerekse eşi/hayat arkadaşı ve bu yakınlıktan doğan akrabalarına karşı konumunu güçlendirecek; kadının birey olarak özgür iradesini serbestçe ortaya koymasını mümkün kılacak denli demokratik koruma tedbirlerini almaya yürütme erkini icbar etmesi, yasama ve yargı erklerinin de Anayasa'nın lafız ve ruhuyla mütenasip bakışa sahip olmak mecburiyetinde bırakılması, Anayasa'nın getireceği amir hükümler doğrultusunda kadının özgür iradesini engelleyecek hiçbir geleneksel / kamusal / bireysel baskıya / icraata göz yumulmaması gereğinin üzerinde durulmuştur.

Kadının, devlet / kamu karşısında güçlendirilip desteklenmesinin de anayasanın temel konularından olduğu, yeni anayasal düzenlemenin kadının, kıyafeti nedeniyle ayrımcılığa maruz bırakılmasına izin vermemesi ve kadının kıyafetini, din ve inanç hürriyetinin yanı sıra, kadının, bireysel tercihini ve hür iradesini yansıtan özel alanı kabul etmesi, kadının kıyafet tercihindeki özgürlüğünü temel insan hakları kapsamında ele alması gerektiği ifade edilmiştir.

Temel hakların, anayasal güvence altına alınması demek olan özgürlüklerin tadadının, kadın kıyafetini de içermesi, böylece kurumsal / kişisel / sektörel ayrımcılıkla mücadele edilmesine imkan

sunulması gerektiği; kadın kıyafet özgürlüğünün temel haklar bahsinde ismen zikredilmesinin en önemli gerekçesinin yaygın yasakçı zihniyetle mücadele ederek başörtülü kadınların haklarını kullanabilir olmasını sağlarken diğer taraftan istemeyen kadınlara muhtemel bir başörtüsü dayatması ile karşılaşılmasını da önlemek olduğu vurgulanmıştır.

Yeni Anayasa ile bireyin dini, etnik, kültürel, felsefi, siyasi, ideolojik kimlik tanımlarını kullanmasını engellemek ve/veya kimlik tanımlarını kullanmaya zorlamak yönünde baskıya maruz kalmayacağı bir toplum düzeni oluşturulması, kişilerin özel ve kamusal alanda anılan kimlik tanımlarını kullanmaktan men edilmesi ve/veya kullanmaya icbar edilmesi kabul edilemeyeceği gibi aynı nedenlerle kamu görevinden mahrum edilemeyeceği gerçeğinin de yeni anayasa ile düzenlenmesi gerektiği belirtilmiştir.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği anlayışının anayasadan başlayarak tüm hukuki düzenlemelerde amir hüküm olması doğrultusunda erkler arası ilişki, denge ve denetim sistemleri başta olmak üzere, kamu kurumları, siyasi partiler, meslek örgütleri, sendikalar ve özel sektörü cinsiyet ayrımından uzak tutacak hükümlerin anayasada genel prensipler ve zorunlu politikalar olarak yer almasının temel şart olduğu vurgulanmıştır.

Kadına yönelik ayrımcılıklardan birisi olan başörtüsü yasaklarının da toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışının gerçekleştirilmesi önündeki engellerden biri olarak bertaraf edilmesi, kamusal alandan dışlamanın kabul edilemez bir hak ihlali olarak anayasal tedbirlerle önlenmesi gerektiği belirtilerek başörtüsü yasakları ile mücadele edilmesinin temel yollarından biri olarak anayasal güvence altına hak ve özgürlükler arasında:

“din, dil, ırk, etnik köken, giyim ve hayat tarzı, felsefi görüş, cinsiyet ve cinsel yönelim ayrımı yapılmaksızın...”

şeklinde tüm bireylerin eşitliği, eşit haklara sahip oluşunun ifade edildiği gibi:

“devlet tüm bireylerin hak ve özgürlüklerini korumakla yükümlü olduğu kadar, bireylerin haklarını kullanabilmeleri için gerekli düzenlemeleri yaparak, halkına eşit fırsat sunmakla da yükümlüdür”

ifadesinin de anayasanın başlangıç hükümleri arasında yer alması önerilmiştir.

3. Hak-İş Konfederasyonu

Hak-İş Konfederasyonu olarak hazırlanan anayasa önerisinin giriş bölümünden son maddesine kadar bir ana akımlaştırma da denilebilecek bir bakış açısıyla bütün maddelere bir kadın-erkek fırsat eşitliği bakış açısının yansıtıldığı ifade edilmiştir.

Giriş bölümünde özellikle anayasanın insanı ve insani değerleri temel alan, bireyin onur ve emeğini yükselten, demokratik, özgürlükçü, açık, katılımcı ve çoğulcu, herkese fırsat eşitliği sağlayan, dışlamaya ve ötekileştirmeye imkan tanımayan, hukukun üstünlüğünü esas alan bir ruha sahip olmasının vurgulandığı, ikinci bölümde devletin temel esaslarının düzenlendiği, devletin şekli ve niteliklerinde özellikle cumhuriyetin demokratik ve özgürlükçü bir cumhuriyet olarak tanımlandığı, onun alt bölümünde devletin temel niteliklerini tanımlarken kadın-erkek fırsat eşitliğini içerecek şekilde demokratik, laik, sosyal hukuk devletiyle ilgili tanımları yanına yazarak o bakış açısının yansıtıldığı belirtilmiştir.

Ayrımcılık yasağı, eşitlik ve adalet konusunda mevcut 10. maddedeki düzenlemenin biraz daha geliştirildiği, burada kanun önünde herkesin eşit olduğu, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce gibi sebeplerle ayrımcılık yapılamayacağı, özellikle devletin kadınların, yoksulların, yoksunların, yaşlı, engelli ve çocukların eşitsizliklerini giderici önlemler alacağına yer verildiği ifade edilmiştir.

Birey hak ve özgürlükleriyle ilgili bölümde, kadın haklarının ayrı bir madde olarak düzenlendiği, diğer taraftan katılımcı bir yapıda 'İnsan Hakları İhlalleri ve Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik Kurulu' oluşturulmasının ve 'Kadın Hakları' ile ilgili maddenin

"Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir, devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. Devlet organları ve idare makamları bütün eylem ve işlemlerinde buna uygun olarak hareket etmek zorundadır.

Devlet, kadınların çalışma hayatına girişine, aile ve çalışma hayatını uyumlaştırmasına, eğitim imkânlarından ve sağlık hizmetlerinden yararlanmasına, karar alma mekanizmalarına katılımın artırılmasına yönelik geçici ya da sürekli özel tedbirler alır.

Devlet kadınlara karşı her türlü şiddeti önlemekle yükümlüdür.

Devletin kadınlar için ekonomik, sosyal, kültürel hayatın tüm alanlarında fırsat eşitliği yaratılmasına yönelik aldığı tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılamaz."

şeklinde düzenlenmesinin önerildiği belirtilmiştir.

Temel eğitimin tüm vatandaşlar için zorunlu olması, eğitim-öğretim dilinin Türkçe olması ama gerekli durumlarda veya talep hâlinde bunların farklı dillerde eğitim ve öğretim yapılmasına ilişkin esasların düzenlenebileceği; her derecedeki eğitim ve öğretim kurumuna girişte eşitlik esasına aykırı olarak herhangi bir kısıtlama olamayacağı, yine kılık ve kıyafetinden dolayı hiç kimsenin eğitim ve öğretimin hiçbir aşamasından mahrum bırakılamayacağıının “Eğitim Öğretim Hakkı” başlıklı maddenin altında kaleme alındığı belirtilmiştir.

Din, kanaat ve inanç özgürlüğüyle ilgili maddede laikliğin tanımına geniş şekilde yer verildiği, laikliğin din, vicdan, düşünce ve ibadet hürriyetinin teminatı olarak ele alınıp meşruiyetini insan haklarından aldığına vurgu yapıldığı, devletin laik olmasının kişilerin inanç, ibadet, kanaat ve dinî telkin özgürlüklerini sınırlandırma hakkı vermeyeceği, dinî inançlar ve tercihler karşısında tarafsız kalınması ve eşit şekilde hizmet sunulmasını da kapsayacağı vurgulanmıştır.

“İnsan Hakları İhlalleri ve Ayrımcılıkla Mücadele” başlıklı ayrı bir maddede devletin dil, ırk, renk, cinsiyet diye saydıktan sonra, bu tarzda yapılan insan hakları ihlallerinin ve ayrımcılığın önlenmesine, ortadan kaldırılmasına, eşitliğin sağlanmasına yönelik faaliyetleri koordine etmek, kişilerin eşit muamele görme hakkını güvence altına almak ve ayrımcılığa karşı gerekli önlemleri almakla yükümlü olduğunun ayriyeten belirtildiği Komisyon’a anlatılmıştır.

Bu çerçevede bir İnsan Hakları İhlalleri ve Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik Kurulu oluşturulacağı, bu kurulun sivil toplum kuruluşları, kamu kurum ve kuruluşlarıyla katılımcı bir yapıda olacağı ve detaylarının kanunla düzenleneceği belirtilmiştir.

“Kamu Hizmetlerine Giriş ve Kamu Hizmetlerinden Yararlanma Hakkı” başlığı altında herkesin kamu hizmetlerinden yararlanma, kamuda görev alma ve yükselme hakkına sahip olduğu, bu hakkın kullanılmasında kılık ve kıyafetin kısıtlayıcı bir neden olmayacağı ifade edilmiştir.

“Sosyal ve Ekonomik Haklar” başlıklı bölümde, herkesin çalışma hakkı olduğu, hiç kimseye çalışma hakkı, çalışma şartları, ücretler bakımından, dil, din, ırk, cinsiyet, etnik köken, yaş nedeniyle ayrımcılık yapılamayacağı, kadınlar, gençler ve engellilere yönelik alınan pozitif önlemlerin ayrımcılık olarak değerlendirilemeyeceği, hiç kimsenin yaşına, cinsiyetine ve gücüne uygun olmayan işlerde çalıştırılmayacağı gibi hususlara yer verildiği beyan edilmiştir.

4. Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Derneği

Eşitlik ve eşit fırsatlar ayrımının çok önemli olduğu, yasada bir eşitlik olduğu fakat fırsatların verilmediği, bununla ilgili tedbirler alınmadığı sürece eşitlik kavramının sadece kâğıt üzerinde kalacağı, o nedenle eşit fırsatlar kavramının kadın-erkek cinsiyet eşitliğini gerçekleştirme anlamında Anayasa’da bu ifade adı altında yer almasının çok önemli olduğu vurgulanmıştır. Eşitliğin tam anlamıyla gerçekleşmesi için fırsat eşitliği kavramının yeni Anayasa’da yer almasının çok önemli olduğu, “Fırsat eşitliğine ilişkin devlet tedbir almakla yükümlüdür.” diye bir ibare koyduğumuz zaman Anayasa’ya cinsiyet eşitliğini sağlama yönünde de bir katkı sağlanmış olacağı belirtilmiştir.

Pozitif ayrımcılığın kadının cinsiyetinden ötürü kendisinden kuvvetli olan erkek karşısındaki mağduriyetini gidermek amacıyla ve eşitliği gerçekleştirmek amacıyla ortaya çıkartılmış bir ilke olduğu, CEDAW’ın 4. maddesinin buna işaret ettiği, pozitif ayrımcılık kavramının da Anayasa’da yer alması gerektiği, bu bağlamda aşağıdaki gibi düzenlemeler yapılabileceği ifade edilmiştir.

“Kadınlar ve erkekler eşit hak ve fırsatlara sahiptir. Devlet bu eşitliğin ve fırsat eşitliğinin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür.”

“Devlet kadınlar ve erkekler arasındaki toplumsal cinsiyet eşitsizliğini gidermeye yönelik tedbirleri almakla yükümlüdür.”

“Devlet bu tedbirleri alırken kadınlar lehine pozitif ayrımcılık yapabilir.”

“Pozitif ayrımcılık, kanunlarla düzenlenmek zorundadır ve eşitlik ilkesine aykırı olarak kabul edilemez.”

Aile içi şiddetle mücadelenin son yıllarda bizim yasalarımıza ve gündemimize girmiş bir kavram olduğu, aile içi şiddeti ve cinsiyet eşitsizliğini önleme anlamında aile içi adalet kavramının yeni Anayasa’da yer alması gerektiği, bu konuda aşağıdaki gibi düzenlemeler yapılabileceği ifade edilmiştir.

“Devlet, aile içinde adaleti sağlamak için gerekli tedbirleri almakla yükümlüdür.”

“Aile içinde adaletin sağlanmasına yönelik tedbirler, kanunla düzenlenir.”

5. Marmara Grubu Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı

Parlamentoda, belediye meclislerinde, tüm kamusal organların oluşumunda, kamu hizmetlerine girmede var olan cinsiyet eşitsizliğinin kaldırılması talep edilmektedir.

6. Mor atı Kadın Sığnağı Vakfı

Anayasa Kadın Platformu görüşlerine ek olarak, 10. madde kapsamında kadınların tüm mekanizmalarda eşit temsili ile hedefin fırsat eşitliğinden öte kadın ile erkek arasındaki fiili eşitliğin sağlanması olması gerektiği, LGBTT bireylere bu madde kapsamında yer verilmesinin bir zorunluluk olduğu ve ev içi şiddetin sonlandırılması ile eşler arasında eşit yükümlülükler getiren 14. maddenin bu görüşler doğrultusunda tekrar düzenlenmesi gerektiği ifade edilmiştir.

7. Türk-İş

Yeni anayasada cinsiyet temelli doğrudan veya dolaylı her türlü ayrımcılığın yasaklanması, kadın-erkek eşitliği konusunda eşit temsil ilkesinin Anayasa'ya girmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Kadın-erkek fırsat eşitliğine yönelik yapılan hiçbir düzenlemenin yoruma mahal verecek şekilde ifade edilmemesi ve kadınların, dezavantajlı ya da kısıtlı konumda olan bireylerle hiçbir koşulda aynı konumda gösterilmemesi gerektiği vurgulanmıştır.

8. Türk Sanayici ve İşadamları Derneği – TÜSİAD

Yeni Anayasanın birey odaklı olması, hiçbir ayrımcılığa yer vermemesi ve çoğulcu parlamenter demokrasiyi esas alması gerektiği ifade edilmiştir.

Mevcut Anayasa'da devleti kadın-erkek eşitliğinin fiilen yaşama geçmesiyle yükümlü tutan ve bu amaçla alınacak tedbirleri eşitlik ilkesine aykırı saymayan düzenlemenin muhafaza edilmesi, ayrıca kadınların her düzeyde eşit temsil edileceklerine dair ilkenin Anayasa'da yer alması gerektiği belirtilmiştir.

İnsan haklarının Yeni Anayasada zgrlk bir anlayışla ele alınması, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ndeki sınırlamalara uygun ama bunun ötesindeki tüm yasakları ortadan kaldıran biçimde yeniden düzenlenmesi gerektiği vurgulanmıştır.

9. Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği ve İstanbul Kadın Kuruluşları Birliği

Anayasa'da aşağıdaki düzenlemelerin yapılması önerilmiştir:

Eşitlik

“Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.

Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz.

Üyeleri atama veya seçimle belirlenen tüm kamusal organların oluşturulmasında kadın ve erkek her cinsin en az % 30 olmak üzere eşit temsili ilkesi gözetilir, bu oranın uygulanması ilgili kanunlarda düzenlenir.”

Siyasi Partiler

“Siyasi partilerin parti içi düzenlemeleri ve çalışmaları demokrasi ilkelerine uygun olur. Siyasi parti teşkilatlarının tüm karar organları her bir cinsin en az % 30 oranında temsil ve katılımı fiilen sağlayacak esaslara ve olumlu düzenlemelere göre oluşur. Bu ilkelerin uygulanması kanunla düzenlenir.”

“Siyasi partilere, devlet yeterli düzeyde, hakça ve cinsler arası fırsat eşitliğini sağlamayı gözeterek mali yardım yapar.”

TBMM ve Yerel Yönetimlere Seçilme, Yasama

* “Türkiye Büyük Millet Meclisi, her bir cinsin en az % 30 oranında temsil ve katılım esaslarına uygun olarak genel oyla seçilen beş yüz elli milletvekilinden oluşur, bu konu ilgili yasalarla düzenlenir.”

* “Mahalli idareler; il, belediye veya köy halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere, kuruluş esasları kanunla belirlenen ve karar organları, kanunda gösterilen seçmenler tarafından seçilerek her bir cinsin en az % 30 oranında temsil ve katılımçılık esaslarına uygun olarak oluşturulan kamu tüzel kişileridir.”

* “İç tüzük hükümleri, siyasi parti gruplarının Meclis'in bütün faaliyetlerine üye sayısı oranında ve her bir cinsin en az % 30 oranında temsili esasları çerçevesinde katılmalarını sağlayacak yönde düzenlenir.”

Ailenin Korunması, Çocuk Hakları

“Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır.

Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilâtı kurar.

Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir.

Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı KADINLARI ve çocukları koruyucu tedbirleri alır.”

Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları

“Kamu Kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ile bunların üst kuruluşlarının yönetim organlarında kadınlar ve erkekler, kurumlardaki sayılarının en az üçte biri oranında temsil edilirler.”

Sendikalar

“Sendikaların ve üst kuruluşlarının kuruluş, yönetim ve işleyişleri demokratik esaslara aykırı olamaz ve her bir cinsiyetin en az % 30 oranında temsil ve katılım ilkesine uygun olarak belirlenir.”

Yüksek Seçim Kurulu

“Yüksek Seçim Kurulu, seçim sonucunda her bir cinsiyetin en az % 30 oranında temsil edilmesini sağlama ilkesine uymayan aday listelerini reddetme ve listelerini bu ilkeye uygun olarak düzeltmeyenlerin seçim dışı bırakılmasına karar vermek yetkisine sahiptir.”

Yüksek Öğretim Kurumu

“Üniversitelerin yönetim organlarında kadınlar ve erkekler, söz konusu kurumlardaki sayılarının en az % 30’u oranında temsil edilir.”

Kamu Denetçiliği

Kamu Denetçiliği Kurumu, kadın sayısı erkek denetçi her cinsin en az % 30 oranında yer alacağı şekilde oluşturulur.

Önerilere ilave olarak, Anayasa’da Kanun Hükmünde Kararnemelerin TBMM’de öncelikle ve ivedilikle görüşüleceği belirtilerek süre sınırlaması getirilmesi gerektiği, özellikle toplumsal cinsiyet eşitliği açısından göz ardı edilen yeniden yapılandırılmalara dair KHK’ların her görüşün temsil edildiği TBMM’de bir kez daha görüşülmesine ihtiyaç olduğu vurgulanmıştır.

10. Türkiye Barolar Birliği

Anayasa'da aşağıdaki düzenlemelerin yapılması önerilmiştir:

- Mevcut Anayasa'nın 10. maddesindeki düzenlemeye TÜBAKKOM önerisi:

Kanun Önünde Eşitlik

“Herkes dil, ırk, renk, cinsiyet, cinsel yönelim, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.

Kadınlar ve erkekler hukuken ve fiilen eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz.

Çocuklar, yaşlılar, özürllüleri, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz.

Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz.

Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar.”

- Mevcut Anayasa'nın 67 /2. maddesindeki düzenlemeye TÜBAKKOM önerisi:

Seçme, seçilme ve siyasi faaliyette bulunma hakları:

“Seçimler ve halkoqlaması serbest, eşit, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre, **her bir cinsin eşit temsil ve katılımını fiilen sağlayacak şekilde özel önlemler alınarak** yargı yönetim ve denetimi altında yapılır. Ancak, yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının oy hakkını kullanabilmeleri amacıyla kanun uygulanabilir tedbirleri belirler.”

- Mevcut Anayasa'nın 68/son. maddesindeki düzenlemeye TÜBAKKOM önerisi:

Parti kurma, partilere girme ve partilerden ayrılma

“Devlet, siyasi partilere yeterli düzeyde, hakça ve **cinsler arası fırsat eşitliğini sağlayarak** mali yardım yapar.”

- Mevcut Anayasa'nın 69/1. maddesindeki düzenlemeye TÜBAKKOM önerisi:

Siyasi partilerin uyacakları esaslar

“Siyasi partilerin parti içi düzenlemeleri ve çalışmaları demokrasi ilkelerine uygun olur. Siyasi parti teşkilatlarının tüm karar organları **her**

bir cinsin eşit temsil ve katılımını fiilen sağlayacak esaslara ve olumlu düzenlemelere göre oluşur. Bu ilkelerin uygulanması kanunla düzenlenir.”

- Mevcut Anayasa'nın 70. maddesindeki düzenlemeye
TÜBAKKOM önerisi:

Kamu hizmetlerine girme hakkı

“Her Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı kamu hizmetlerine girme hakkına sahiptir.

Hizmete alınmada, görevin gerektirdiği niteliklerden başka hiçbir ayırım gözetilmez. Göreve alınmada görevin gerektirdiği nitelikler saklı kalmak koşuluyla devlet **cinsler arası eşitliği** sağlamak üzere gereken her türlü özel önlemi alır.”

- Mevcut Anayasa'nın 75. maddesindeki düzenlemeye
TÜBAKKOM önerisi:

“Türkiye Büyük Millet Meclisi **her bir cinsin eşit temsil ve katılımı** esaslarına uygun olarak genel oyla seçilen beşyüzelli milletvekilinden oluşur.”

- Mevcut Anayasa'nın 95/2 maddesindeki düzenlemeye
TÜBAKKOM önerisi:

“İçtüzük hükümleri, siyasî parti gruplarının, Meclisin bütün faaliyetlerine üye sayısı oranında ve **her bir cinsin eşit temsil ve katılımı** esasları çerçevesinde katılmalarını sağlayacak yolda düzenlenir.”

- Mevcut Anayasa'nın 127/1 maddesindeki düzenlemeye
TÜBAKKOM önerisi:

“Mahallî idareler; il, belediye veya köy halkının mahallî müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere, kuruluş esasları kanunla belirlenen ve karar organları, kanunda gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek her bir cinsin eşit temsil ve katılımı ile oluşturulan kamu tüzelkişileridir.”

11. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu

Anayasa'mızda kadın adının geçtiği iki tane maddemiz olduğu, bir tanesinin 10. madde, bir diğzerinin çalışma hayatını düzenleyen 50. madde olduğu, geçmişteki anayasalara baktığımızda durumun bundan daha farklı olmadığı, 1961 Anayasa'sında kadından bahseden bir madde olduğu, 1924 Anayasa'sında üç maddede kadın eşitliğinden bahsedildiği ifade edilmiştir.

Eşitlik kavramının insan haklarından bağımsız düşünölemeyeceği, fırsat eşitliği kavramıyla yine birlikte değerlendirilmesi ve fırsat eşitliğinin somutlaştırılması gerektiği, anayasada bunun bir ilke olarak ortaya konulması ancak yasalar seviyesinde de bunun hayata geçirilmesinin önemli olduğu vurgulanmıştır.

Anayasalara hangi metinler yazılırsa yazılsın, eğer biz bunu mevzuatımızla, ikincil mevzuatla ve kanunlarla, diğer idari uygulamalarla hayata geçiremezsek anayasaya aykırı davranışta bulunmanın ötesinde anayasanın hedeflerine aykırı sonuçlar doğuracak eylemlere girmiş olacağımız, dolayısıyla anayasada yer verdiğimiz hükümler kadar bunların yaşama geçmesinin de çok önemli olduğu, kadın-erkek eşitliği konusunda bizim uluslararası taahhütlerimiz olduğu, bunlar nedeniyle bir taahhüt altında olduğumuz belirtilmiştir.

Birleşmiş Milletlerin Kadınlara Karşı Her Türölü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin başlangıç bölümünde bir ülkenin tam ve eksiksiz kalkınmasının, dünyada refahın ve barışın elde edilmesinin, kadınların erkeklerle eşit şartlarda, her alanda azami katkılarını gerektirdiği, erkeklerle kadınlar arasında tam bir eşitliğin gerçekleşmesi için kadınlar ile erkeklerin toplumdaki geleneksel rollerinde bir değişiklik ihtiyacı olduğuna vurgu yapıldığı ifade edilmiştir.

Almanya Anayasası'nda eşitliğin gerçekten sağlanmasına bir vurgu yapıldığı, eşitliğe vurgu yapmakla yetinilmeyip gerçekten sağlanması noktasında bir vurgusu olduğu, Avusturya Anayasası'nda resmî atamalarda makam sahibinin cinsiyetinin belirtilmesi gerektiğinin vurgulandığı, Finlandiya Anayasası'nda kadının çalışma yaşamında korunmasında değil, cinsiyetler arasında eşitliğin teşvik yoluyla sağlanmasına vurgu yapıldığı, Fransız Anayasası'nda da kadın ve erkeklerin seçimle gelinen görev ve mevkilerin yanı sıra mesleki konumlara ve sosyal sorumluluklara eşit şekilde erişmelerinin kanunla teşvik edileceğinin düzenlendiği, İtalyan Anayasası'nın da paralel bir biçimde, kadın ya da erkek her vatandaşın devlet memuriyeti ve seçim işlerinde eşit olarak yer alacağını, kadın ve erkekler arasında fırsat eşitliklerinin teşvik edileceğini vurguladığı anlatılmıştır.

Türk kadınlarının aslında anayasal düzenlemeler açısından çok da geride olmadığı ama bunun fiilî yaşama geçmediği, somut olarak verilerle baktığımızda Dünya Ekonomik Forumu'nun Kasım 2011'de açıkladığı Cinsiyetlerarası Farklılık Raporu'nda 135 ülkede 122. sırada olduğumuz, istihdam açısından da OECD'nin en kötü durumdaki ülkelerinden bir tanesi

olduğumuz, OECD ortalaması yüzde 61 seviyesinde iken bizim kadınlarımızın yüzde 30 seviyesinde, ki o da bir süredir uygulanan kararlı teşviklere rağmen gelebildiğimiz bir nokta, olduğu ve AB ilerleme raporlarında yine eşitlik konusundaki eksikliklerimiz olduğu, hatta mevzuatımızın yeterli olmasına rağmen, bunun hayata geçirilememesi yönündeki eleştirilerle karşı karşıya olduğumuz ifade edilmiştir.

Çalışma yaşamında mevcut Anayasa'mızın kadınların korunmasından bahsettiği, bunun artık terk etmemiz gereken bir bakış açısı olduğu, çünkü bugüne kadar yaptığımız her düzenlemenin altında "kadınları koruyoruz" gerekçesinin olduğu fakat kadınları koruma gerekçesiyle kadınların çalışma yaşamının, sosyal yaşamın dışına itildiği, hatta mevcut Anayasa'mızdaki yaklaşımın kadınları çalışma hayatı açısından engelliler ve çocuklarla aynı düzlemde kabul eden bir bakış açısı olduğu, kadınların çalışma hayatında korunmasından değil ancak hamilelik ve annelik dönemlerinde, doğum sonrası dönemlerinde korunmalarından söz etmek gerektiği, bu anayasal düzenlemenin mutlaka değiştirilmesi gereken hükümler arasında yer aldığı ifade edilmiştir. Çalışma mevzuatımız açısından baktığımızda yine kadınları koruma saikiyle getirilmiş, kadınların çalışamayacağı işler listesi, kadınların çalışamayacakları saatler listesi, kadınların çalıştırılmayacakları dönemler listesi gibi uzun listelerimiz olduğu, bunların kadınları koruyan değil, kadınları çalışma yaşamının dışına iten düzenlemeler olduğu kadınları korumaktan değil, kadınları ayrımcılıktan korumaktan yana bir tavır sergilenmesi gerektiği belirtilmiştir.

Anayasada kadın-erkek eşitliğine dair genel maddeden ayrı olarak çalışma koşulları, adil ücret ve dinlenme hakkı ile ilgili madde düzenlenirken kimsenin yaşına, cinsiyetine ve gücüne uygun olmayan işlerde çalıştırılmayacağı; çocuklar, engelliler, hamile ve doğum yapmış kadınların çalışma yaşamı içinde özel korumaya sahip olduğu; iş ilişkisinde dil, ırk, cinsiyet, siyasal düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep benzeri sebeplere dayalı ayrımcılık yapılamayacağı ifadelerinin yer alması önerilmiştir.

Sonuç itibarıyla, kadın erkek eşitliğinin fiilen hayata geçirilmesini bir hedef olarak ortaya koymanın, bu alandaki girişimleri teşvik etmenin, kadınların erkeklerle aynı ölçüde eğitim, istihdam, aile, sosyal ve siyasal yaşam, sosyal güvenlik, kamu görevine girme ve hizmetlerine ulaşma hakları temelinde ve esasen sosyal yaşamın tüm katmanlarında yer almasının temin edilmesini devletin görevleri arasında kabul etmenin Anayasamızda yer alması gereken bir düzenleme olduğu, bunun zihniyet

değişimiyle birlikte gelişmesi gerektiği çünkü bizde toplumsal cinsiyet eşitliği ya da ayrımcılığı algısı doğum öncesi dönemden, çocuğun cinsiyetinin belli olmasından itibaren başlayarak eğitime ulaşma ve hayatın diğer bütün katmanları itibarıyla devam eden bir süreç olduğu vurgulanmıştır.

12. Türkiye Kamu-Sen

Kamuda çalışan hanımlarımızın kamuda görev alma konusunda çok büyük sıkıntıları olduğu, üst düzey yöneticiliğe getirilmede büyük sıkıntılar olduğu, milletvekili sayısının çok az olduğu, 1 tane kadın vali olduğu Komisyon'a ifade edilmiştir.

Anayasa'nın eşitlik maddesinde "Herkes kanun önünde eşittir. Kimseye dil, ırk, renk, toplumsal cinsiyet, cinsiyet, hamilelik, medeni durum, felsefi inanç, din, mezhep, yaş, engellilik, kültür gibi sebeplerle ayırım yapılamaz; hiçbir kişiye, zümreye veya sınıfa doğrudan ya da dolaylı imtiyaz tanınamaz maddesinin eklenmesi, devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine göre hareket etmek zorundadır." ifadesinin yer alması önerilmiştir.

13. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Ankara Kadın Girişimciler Kurulu

Kadının birey olarak hak sahibi olması ve hakların yaşama geçirilmesi için özellikle kadın-erkek eşitliği açısından anayasal dayanağa gereksinim olduğu, anayasada toplumsal cinsiyet eşitliğinin esas alınması, cinsiyet kotası uygulamasının yaşama geçirilmesi gerektiği belirtilerek kadının insan haklarının her alanda uygulamaya geçirilmesine yönelik olarak aşağıdaki düzenlemelerin yapılması önerilmiştir:

Eşitlik

"Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.

Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz.

Üyeleri atama veya seçimle belirlenen tüm kamusal organların oluşturulmasında kadın ve erkek her cinsin en az %30 olmak üzere eşit temsili ilkesi gözetilir, bu oranın uygulanması ilgili kanunlarda düzenlenir."

Siyasi Partiler

“Siyasi partilerin parti içi düzenlemeleri ve çalışmaları demokrasi ilkelerine uygun olur. Siyasi parti teşkilatlarının tüm karar organları her bir cinsin en az %30 oranında temsil ve katılımı fiilen sağlayacak esaslara ve olumlu düzenlemelere göre oluşur. Bu ilkelerin uygulanması kanunla düzenlenir.”

“Siyasi partilere, devlet yeterli düzeyde, hakça ve cinsler arası fırsat eşitliğini sağlamayı gözeterek mali yardım yapar.”

TBMM ve Yerel Yönetimlere Seçilme, Yasama

* “Türkiye Büyük Millet Meclisi, her bir cinsin en az %30 oranında temsil ve katılım esaslarına uygun olarak genel oyla seçilen beş yüz elli milletvekilinden oluşur, bu konu ilgili yasalarla düzenlenir.”

* “Mahalli idareler; il, belediye veya köy halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere, kuruluş esasları kanunla belirlenen ve karar organları, kanunda gösterilen seçmenler tarafından seçilerek her bir cinsin en az %30 oranında temsil ve katılımçılık esaslarına uygun olarak oluşturulan kamu tüzel kişileridir.”

* “İç tüzük hükümleri, siyasi parti gruplarının Meclis'in bütün faaliyetlerine üye sayısı oranında ve her bir cinsin en az %30 oranında temsili esasları çerçevesinde katılmalarını sağlayacak yönde düzenlenir.”

Ailenin Korunması, Çocuk Hakları

“Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır.

Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilâtı kurar.

Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir.

Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı KADINLARI ve çocukları koruyucu tedbirleri alır.”

Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları

“Kamu Kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ile bunların üst kuruluşlarının yönetim organlarında kadınlar ve erkekler, kurumlardaki sayılarının en az üçte biri oranında temsil edilirler.”

Sendikalar

“Sendikaların ve üst kuruluşlarının kuruluş, yönetim ve işleyişleri demokratik esaslara aykırı olamaz ve her bir cinsiyetin en az % 30 oranında temsil ve katılım ilkesine uygun olarak belirlenir.”

Yüksek Seçim Kurulu

“Yüksek Seçim Kurulu, seçim sonucunda her bir cinsiyetin en az %30 oranında temsil edilmesini sağlama ilkesine uymayan aday listelerini reddetme ve listelerini bu ilkeye uygun olarak düzeltmeyenlerin seçim dışı bırakılmasına karar vermek yetkisine sahiptir.”

Yüksek Öğretim Kurumu

“Üniversitelerin yönetim organlarında kadınlar ve erkekler, söz konusu kurumlardaki sayılarının en az %30’u oranında temsil edilir.”

14. Uçan Süpürge Derneği

Yeni Anayasanın uluslararası hukuka dayanılarak yazılmış sözleşmeleri temel alması, başta İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi olmak üzere Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi(CEDAW), İstanbul Sözleşmesi gibi uluslararası hukuk çerçevesinde belirlenmiş sözleşmelerle uyumlu olması ve çelişir ifadeleri içermemesi, bu sözleşmeler ışığında cinsiyete dayalı her türlü ayrımcılığın suç olduğunu, ulusal mevzuatın bu doğrultuda oluşturulması gerektiğini açıkça belirtmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Kadınların insan haklarını koruyan bu sözleşmelerin iç hukuk düzenlenirken dikkate alınması, ulusal mevzuatın bu Sözleşmeler temelinde düzenlenmesi, böylece cinsiyet eşitliği bakış açısının uluslararası standartlara uygun biçimde Anayasa’nın ruhuna ve ulusal mevzuata yaygınlaştırılmasının sağlanabileceği, pozitif ayrımcılık hükümlerinin tüm yasalarda içerilmesi ve kurumların mevzuatlarının bu doğrultuda oluşturulması gereği üzerinde durulmuştur.

Kadın- erkek eşitliği açısından, tarafı olduğumuz CEDAW’ın toplam on altı maddesinde eşitlik meselesini çözüme kavuşturacak ilkelerin özetlendiği, yeni anayasa hazırlanırken CEDAW göz önünde tutularak bir çalışma yapılırsa eşitlik konusunda çok büyük bir adım atılacağı, Anayasa, en basit anlamıyla bir toplum sözleşmesiyse o toplumdaki her bireye eşit yakınlıkta durmak zorunda olduğu, dolayısıyla ayrımcı olmamak zorunda olduğu ifade edilmiştir.

Öte yandan, çocuk gelinler olmaması için iç hukukun Çocuk Hakları Sözleşmesi gibi metinlere de uyumlandırılması gerektiği, yasal evlilik hakkının 18 yaşını doldurmuş bireyler için mümkün olması, kız çocuklarının eğitim ve yaşam hakkı gibi temel haklarının Anayasa’da güvence altına alınması gerektiği açıklanmıştır.

Anayasanın bireyi temel alması, kadınları özellikle birey olarak tanımlaması gerektiği, mevcut Anayasa’ımızda 2 kere “kadın” sözcüğü geçmekte olduğu, bunun yanında, kadınlar da kastedilerek 12 kez “aile” kelimesinin geçtiği, yeni anayasanın bu anlayıştan uzak olarak yazılması gerektiği belirtilmiştir.

Devletin ulus ve aileden önce yurttaşların bireysel hak ve özgürlüklerini koruyan bir anlayışa sahip olması, kadınların açıkça birey olarak tanımlanması ve aile kurumu içinde, bu kurumun taşıyıcısı olarak telaffuz edilmemeleri gerektiği, özgürlüklerin güvence altına alınması, kısıtlamaların istisnai olması ve hakların özüne dokunulmayacağına garanti altına alınması üzerinde durulmuştur.

Anayasanın cinsiyetler arası eşitlik idealine dayanması, erkek egemen bir anlayıştan uzak olarak kurgulanması; kadınlar, kız çocuklar başta olmak üzere, LGBT bireyler dâhil, ihmal edilmiş tüm toplulukları yurttaş ve birey olarak tanımlaması ve bu bireylerin haklarının anayasal güvence altında olduğunu açıkça belirtmesi gerektiği söylenmiştir.

Yeni Anayasada kadınların karar alma süreçlerine katılımını garanti altına alacak özel önlemlere yer verilmesi, bu önlemlerin mevcut dengesizliği gidermek üzere kurgulanması, kadınları yardıma muhtaç gören, korumacı ve kollayıcı anlayıştan uzak, birer birey ve eşit yurttaş olarak ele alması gereği vurgulanmıştır.

Ayrıca yeni anayasada önyargılara, yıkıcı geleneklerden kaynaklanan alışkanlıklara yer verilmemesi, evrensel hak ve özgürlüklerle yoğrulmuş gerekçelerin dayanak alınması; kadınlara, eşcinsellere karşı yerleşmiş önyargılardan arınarak hazırlanması; kadınların genç yaşta evlendirilebileceği gibi, kadınlara en uygun ortamın evleri olduğu gibi, eşcinselliğin hastalık olduğu gibi yanlış inanışlara dayandırılmaması; soyut ve yoruma açık kavramlar içermemesi, namus, onur, ailenin korunması, genel ahlak, millî güvenlik, kamu düzeni gibi soyut ve yoruma açık kavramlara dayandırılan hükümlere yer verilmemesi gerektiği ifade edilmiştir.

Anayasa'nın demokratik, laik, sosyal ve hukuk devleti niteliklerini evrensel anlamda tanımlarken, her türlü inanç ve inançsızlığa eşit mesafede durduğunun açıkça belirtilmesi, başta cinsiyet eşitliği olmak üzere her alanda yasal eşitliğin özel önlemlerle ve yaptırımlarla yaşama geçirilmesinde devletin yükümlü tutulması gerektiği belirtilmiştir.

Yeni anayasanın sosyal hakları birey temelli ele alması, ev işçileri / ücretli bir işte çalışmayan kadınlar da dahil tüm kadınların sağlık ve sosyal güvenlik haklarından yararlanması için özel önlemler alma yükümlülüğü getirilmesi, ev içi şiddet ve kadın cinayetlerini önlemenin devletin yükümlülüğü olarak tanımlanması gereği üzerinde durulmuştur.

Anayasa'nın yurttaşlarına ve sivil toplum örgütlerine, ilgili yasalar konusunda teklif vermek dahil, yasama faaliyetlerine katılma ve böylelikle Parlatmentonun denge ve denetim işlevini yerine getirmesi konusunda aktör olma olanağı sağlaması, kadınların var olan dezavantajlı durumunun her alanda giderilmesi için kota uygulamasının zorunlu kılınması, sığınmacı, göçmen ve mültecileri de gören, kapsayan ve onlara ayrımcılık yapılmasını engelleyen hükümler de içermesi gerektiği ifade edilmiştir.

Ç. GENEL DEĞERLENDİRMELER

1. Genel Olarak

'Kadın-erkek eşitliği Yeni Anayasa'da nasıl tesis edilebilir?' sorusu karşısında Komisyonumuzun karşısına iki yaklaşım çıkmıştır. Birinci yaklaşımda, eşitliğin tam tesis edilebilmesi için somut öneriler getirilmiş ve Anayasaların en üst norm olmaları sebebiyle burada yazılacak kuralların devletin ve hukuk sisteminin işleyişini belirleyeceği, uygulamalardaki eksiklikleri gidereceği, devlete sorumluluklar ve ödevler yükleyeceği savunulmuştur. Diğer yaklaşımda ise, kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik düzenlemelerin daha çok yasalar ve diğer hukuki düzenlemeler vasıtasıyla yapılması, anayasalarda bu konu ile ilgili ayrıntılı düzenlemelere yer verilmesinin zamanla tekrar anayasa değişikliği yapmayı gerektirebileceği ve bunun da anayasayı tartışmalı hale getirebileceği, bu durumda anayasada sadece ilkesel ifadelerin yer almasının uygun olduğu savunulmuştur. Örneğin, geçmişte maruz kalınan ayrımcılık sonucu dezavantajlı konuma düşenler için alınabilecek geçici özel önlemlerin anayasada sayılması halinde bu önlemler amacına ulaştığında tekrar anayasa değişikliğine ihtiyaç duyulacağı ifade edilmiştir. Anayasa yapım tekniği açısından bu iki noktanın göz önünde bulundurulup değerlendirilmesi gerekmektedir.

Ülkemizde, kadın-erkek eşitliğinin Anayasa’da tesisi konusunda dünya örneklerinden geri olunmasa da uygulamalarda ve eşitliğin hayata geçirilmesinde ciddi sıkıntıların bulunduğunu görmek güç değildir. Yeni Anayasa bu sorunların çözümünde kuvvetli bir dayanak olacak ve devletin bu konudaki kararlılığını en üst perdeden gösterecektir.

Bu alanda Komisyonumuza iletilen temel sorunları ve çözüm önerilerini şöyle sıralayabiliriz:

Anayasanın dili:

Anayasanın dili kadın-erkek eşitliğinin tam olarak sağlanmasına yönelik taahhüdü göstermek açısından önem kazanmaktadır. Diğer ülke anayasalarında görüldüğü üzere, anayasa dilinde erkeğe özgü zamirler kullanılması sorun oluşturabilmektedir. Anayasa yazımında cinsiyet belirten bir dil yerine kadınlar ve erkeklere eşit yaklaşan, nötr bir dilin tercih edilmesi ve bireylere, gruplara gönderme yaparken ‘kadınlar ve erkekler’ ifadesinin kullanılması kadın-erkek eşitliğine dair zihinsel kalıpların dönüştürülmesine katkı sağlayacaktır.

Öte yandan, anayasada kadınları tanımlayan ifadelerin kullanıldığı yer ve bağlam da bu anlamda önem arz etmektedir. Nitekim Komisyonumuza, Anayasa’nın 50/2’nci maddesinde yer alan “Küçükler ve kadınlar ile bedenî ve ruhi yetersizliği olanlar...” ifadesinde kadınların küçüklerle bedenî ve ruhi yetersizliği olanların arasında sayılmasının uygun olmadığı ifade edilmiştir.

Eşitlik Düzenlemesi ve Ayrımcılık Yasakları:

Anayasalarda düzenlenen eşitlik maddeleri, anayasada güvence altına alınan hakların, kadınlar da dâhil olmak üzere, herkese eşit olarak uygulanmasını ve kanun önünde eşitliği garanti etmektedir. Söz konusu eşitlik, ayrımcılık yasağının ve pozitif önlemlerin uygulanmasını mümkün kılmanın yanı sıra vatandaşlığın kazanılması ve kaybedilmesi, evlilik, aile, eğitim, sağlık, istihdam, mülkiyet, doğal kaynakların kullanımı gibi çeşitli alanlarda kadınlar ve erkeklere eşit muamele edilmesine dair düzenlemeleri de içerebilmektedir.

Komisyonumuza, Yeni Anayasada toplumsal cinsiyet eşitliğini temin edecek, kadın-erkek eşitliğinin önündeki tüm engelleri kaldıracak, cinsiyet temelindeki ayrımcılıklar dâhil olmak üzere her türlü ayrımcılığın önlenmesini sağlayacak düzenlemeler yapma yükümlülüğünün devletin temel amaç ve görevleri arasında sayılabileceği, özellikle insan haklarına,

insan onuruna, demokrasi değerlerine ve hukuk devleti mekanizmalarına yönelik olarak yapılacak vurguların yerinde olacağı ifade edilmiştir.

Ayrımcılık sorunu tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de görülen insan onuruna saygının en büyük ihlallerinden bir tanesidir. Ülkemizde ayrımcılığın önlenmesi adına anayasal ve yasal düzenlemeler bu sorunla mücadelede faydalı olsa da halen çeşitli ayrımcılık türlerinin görülebildiği yadsınamaz bir gerçektir. Komisyonumuz bu bağlamda, insan haklarının ve insan onurunun ön planda tutulduğu, temel hak ve özgürlüklerin de insan onuruna bağlandığı bir bakış açısının Yeni Anayasa'da yer alması ve bütün ayrımcılık türleri ile mücadelenin devletin en önemli ve asli görevleri arasında sayılmasının yararlı olacağı görüşündedir.

Anayasanın 'Başlangıç' bölümünde ve 'Eşitlik' maddesinde çeşitli düzenlemelerin yapılması Komisyona sunulan öneriler arasındadır. Anayasanın 'Başlangıç' bölümünün kısa ve öz bir metin olması, bu bölümde bütün ifadelerin vurgusunun özgürlük ve demokrasi değerlerine, çoğulculuğa, hukuk devletine yöneltilmesi ve temel felsefesinin her türlü ayrımcılığın reddi olduğunun mutlaka vurgulanması; din, mezhep, dil, kültür, etnik köken, cinsiyet, toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim temelinde, her türlü ayrımcılığın reddedilmesi; ayrıca mevcut Anayasa'dan farklı olarak, bu bölümün metne dâhil olmadığına da hükme bağlanması, böylece yargı kuruluşlarının yerinde denetimi yapmasının önlenmesi gerektiği önerilmiştir.

Eşitlik maddesinde ise; ayrımcılıkla mücadele hedefinin açıkça dile getirilmesi, toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığın kabul edilemeyeceğinin açıkça yazılması, geniş ve detaylı eşitlik anlayışının, yoruma açık olmayan, net düzenleme ile ifade edilmesi, cinsiyetler arası eşitliğin mutlaka açıkça belirtilmesi hususları Komisyonumuzda dile getirilmiştir.

TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı tarafından hazırlanıp Komisyonumuza sunulan diğer ülke anayasaları ile ilgili çalışmalarda¹ da

¹Feride Eroğlu, "Yakın Dönem Anayasalarında Toplumsal Cinsiyet ve Kadın-Erkek Eşitliği ile İlgili Düzenlemeler Arjantin, Güney Afrika, Kenya, Kolombiya, Paraguay, Ruanda, Uganda", Erişim: 26.04.2012, <https://yenianayasa.tbmm.gov.tr/docs/yakindonemanayasa4may.pdf>

Feride Eroğlu, "Avrupa Anayasalarında Toplumsal Cinsiyet ve Kadın-Erkek Eşitliği ile İlgili Düzenlemeler", Erişim: 26.04.2012, <https://yenianayasa.tbmm.gov.tr/docs/AvrupaulkelerindeKadinErkekesitligi.pdf>

görüldüğü üzere, Anayasa'nın 10. maddesinde² 2010 yılında yapılan Anayasa değişiklikleriyle gelineen seviye dünya örneklerinin gerisinde değildir. Bu maddede negatif ayırım yasaklarına yer verilmesi ve negatif ayırım yasaklarının tüketici olarak sayılmaması “ve benzeri” gibi diğer ayrımcılık türlerinin de önüne geçebilecek bir ifadenin kullanılması, özellikle yargı kuruluşları tarafından takdir yetkisi kullanılarak, ayırım yasaklarının genişletilebileceği yönünde bir hukuki sonuç meydana getirilmiştir. Bu durumda bu maddenin uygulamada tüm ayrımcılık türlerine karşı bir koruma sağlama gücüne sahip olduğu ifade edilebilir.

Bununla birlikte bu maddede kadın haklarının daha da güçlendirilmesi açısından ‘kadın-erkek eşitliği’ ve ‘toplumsal cinsiyet eşitliği’ kavramlarının açıkça belirtilebileceği, bu doğrultuda kadınlar ve erkeklerin eşit haklara sahip olduğu; devletin eksik temsil edilen cinsiyet lehine fiili eşitliğin temini için gerekli tedbirleri alma ve bu eşitliğin kabul edilmesini sağlama görevinin bulunduğu yönünde bir düzenleme yapılabileceği belirtilmiştir. Yine bu çerçevede olmak üzere, devletin toplumda zayıf konumda olan kişileri korumak ve eşitsizlikleri gidermek amacıyla pozitif ayrımcılık ilkesi doğrultusunda gereken tedbirleri almakla mükellef tutulması önerilmiştir. 10. maddedeki hususların sonuçlarda ve maddi anlamda eşitliğe yer verecek şekilde düzenlenmesi gerektiği, pozitif ayrımcılığı, geçici özel önlemleri, kotayı uygulayacak şekilde, siyasette ve karar alma mercilerinde kadın oranının artırılması noktasında emredici bir hüküm konulabileceği de Komisyon’a önerilmiştir.

Ayrıca, eşitliğin sağlanması ve ayrımcılık yasağı ile ilgili olarak anayasal gözetim mekanizmaları oluşturulabileceği, bu bağlamda kurulacak İnsan Hakları ve Ayrımcılık İzleme Kurulu, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Kurulu, Ombudsman gibi mekanizmalarla kadınlar ve erkeklere eşit haklar sağlanması ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığının önlenmesi konusunda denetim sağlanabileceği de Komisyonumuza beyan edilmiştir.

²Madde 10- Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.

(Ek fıkra: 7/5/2004-5170/1 md.) Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. (Ek cümle: 12/9/2010-5982/1 md.) Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz

Komisyonumuz, çalışmalarına ışık tutması için Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin “cinsiyete dayalı ayrımcılık” ve “cinsiyet eşitliği” kavramlarına atıfta bulunduğu kararlarının incelenmesini istemiştir. TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı'nca gerçekleştirilen çalışmada³, Mahkeme'nin kararlarında⁴ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin “ayrımcılık yasağını” düzenleyen 14. maddesine⁵ aykırılık oluşturan durumları açıklarken, yasağın benzer durumlarda olan kişilere farklı muamele yapılmasına karşı getirilmiş olduğunu; uygulamadaki bir farklılığın objektif ve makul bir gerekçeden yoksun olması, meşru bir amaca sahip olmaması veya gerçekleştirilmek istenen amaçla kullanılan araçlar arasında makul bir oran ilişkisi bulunmamasının, maddenin ihlali anlamına geldiğini ifade ettiği belirtilmiştir. Cinsiyetler arası eşitlik kavramına ilişkin olarak Mahkeme, cinsiyet eşitliğinde gelişme sağlanmasının, Avrupa Konseyi'ne üye devletlerde gerçekleştirilmek istenen büyük bir amaç olduğunu ve cinsiyetler arasında bir muamele farklılığının Sözleşmeye aykırılık teşkil etmemesi için çok önemli sebeplerin var olması gerektiğini ifade etmiştir. Örneğin, *Andrle v. Çek Cumhuriyeti Davası* kararında Mahkeme ayrıca AİHS'in 14. maddesinin üye devletleri, kişiler arasındaki “olguşal eşitsizlikleri” düzeltmek için onlara farklı muamele etmekten alıkoymadığını, aslında bazı durumlarda farklı muamele yoluyla eşitsizliği düzeltme girişiminin kendisinin bu maddenin ihlaline yol açtığını ifade etmektedir. Davanın özel koşulları ışığında bu yaklaşım, sosyal ve ekonomik değişikliklerin kadınlara özel muamelede bulunulması ihtiyacını ortadan kaldırmıyaya kadar makul ve objektif olarak meşru olmayı sürdürecektir.

³Beyhan Kaptıkaçtı, “AİHM Kararlarında Cinsiyet Eşitliği ve Ayrımcılığı”, Erişim: 26.04.2012,

https://tbmm.intranet/webortak/arastirma/HKM_BN9465_aihmkararlarindacinsiyetesitligiveayrimciligi.pdf

⁴Abdulaziz, Cabales ve Balkandali v. Birleşik Krallık Davası, *Andrle v. Çek Cumhuriyeti Davası*, *Schuler-Zraggen v. İsviçre Davası*, *Burghartz v. İsviçre Davası*, *Karlheinz Schmidt v. Almanya Davası*, *Ünal Tekeli v. Türkiye Davası*, *Zarb Adamı v. Malta Davası*, *Petrovic v. Avusturya Davası*, *Konstantin Markin v. Rusya Davası* kararları

⁵Bu Sözleşme'de tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi başka bir duruma dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin sağlanmalıdır.

Kadınların Temsili:

Ülkemizde kadınlara 1930 yılında belediye seçimlerinde oy kullanma ve belediye meclislerine seçilme hakkı tanınmış, kadınlar 1933 yılında muhtar ve ihtiyar meclisi seçimlerinde oy kullanma ve seçilme hakkını, 5 Aralık 1934'te de milletvekili seçme ve seçilme hakkını elde etmişlerdir. 1935 genel seçimlerinde yüzde 4,5 olan kadın milletvekili oranı uzun yıllar aşılammış, günümüzde ise ancak yüzde 14,38'lik bir orana ulaşılmıştır. Son yıllarda kadınların siyasette ve karar alma organlarında temsili konusunda bir gelişme olmakla birlikte bu alanda istenilen düzeye ulaşamadığı aşikârdır.

Anayasamızın 10. maddesi ile bu konuda pozitif ayrımcılık yapılmasına olanak sağlanmıştır. Komisyonumuza, kadınlara siyasi temsil eşitliği sağlanması alanında anayasal bir düzenleme yapılabileceği gibi Siyasi Partiler Kanunu, Seçim Kanunu gibi kanunlarda yapılacak düzenlemeler ile bu alanda ilerleme kaydedilebileceği, seçimle ve atama ile gelinen makamlara getirilmeye kota uygulanabileceği ifade edilmiş ve bu konuda birçok öneri getirilmiştir.

Bu önerilere kısaca bakacak olursak;

Anayasamızın “Milletin temsili” başlıklı 80. maddesi ve “Siyasi partilerin uyacakları esaslar” başlıklı 69. maddesine bu yönde hükümler konularak kadınların siyasette temsili noktasında iyileştirici adımlar atılabileceği; üyeleri, atama veya seçimle belirlenen tüm kamusal organların oluşturulmasında, ilgili kurumun niteliğine uygun düştüğü ölçüde, kadınlar ve erkeklerin eşit temsili ilkesinin öncelikle gözetilmesi gerektiği hususu teklif edilmiştir.

Sendika ve üst kuruluşlarının yönetim organlarında, il genel meclisi, il belediye meclisi ve büyükşehir belediye meclislerinde, üniversitelerin yönetim organlarında, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ile bunların üst kuruluşlarının yönetim organlarında, Anayasa Mahkemesinde, HSYK'da ve Kamu Denetçisi seçiminde eşit kadın ve erkek temsiline sağlanması ve kadın-erkek temsili arasındaki uçurumun devlet eliyle azaltılması önerilmiştir.

Fransız Anayasası'nda olduğu gibi, parite veya denklik ilkesinin, seçimle veya atanma ile gelinen tüm kurum ve organlar açısından Anayasaya girmesinin yararlı olabileceği de Komisyona ifade edilmiştir.

Kota konusunda yukarıda sayılan kurum ve kuruluşlar ile birlikte Türkiye Büyük Millet Meclisinde kadın temsil oranları için getirilen

önerilerde yüzde 30-50 arasında bir oran konulmasının temsil sorununu çözeceği ifade edilmiştir. Öte yandan, kadınların temsili ile ilgili bir kota konulması yerine cinsiyetler arasında yüzde 10'dan fazla temsil farkı oluşmamasının sağlanması, cinsiyetler arasında nötr bir dil ve nötr bir oran belirlenmesi gerektiği de Komisyona sunulan öneriler arasındadır.

Bu oranlara uyulmaması durumunda ise özellikle siyasi partiler açısından seçim yardımından men etme ya da daha ileri gidilerek seçimlerden men etme gibi çeşitli yaptırımların uygulanması önerilmiştir.

Bu önerilerin yanı sıra kota uygulamasının geçiş sürecinde uygulanabilecek bir yöntem olması gerektiği, bu sebeple uygulanacak kota oranını siyasal dinamiklerin belirlemesi gerektiği, kota uygulamasının anayasada yer alması halinde kota uygulanmasına gerek kalmaması ve eşit temsilin sağlanması durumlarında anayasal sorunla karşı karşıya kalılabileceği görüşleri de Komisyona aktarılmıştır.

Kadınların siyasete katılımları alanında, dinî simge taşıma konusu da ülkemizde kadının seçilme hakkı üzerinde önemli bir engel olmaya devam etmektedir. Anayasa'mızın milletvekili seçilme yeterliliğini düzenleyen 76. maddesiyle Meclis İçtüzüğü'nün kılık kıyafet yükümlülüğünü düzenleyen hükmünde buna engel teşkil eden bir ifade yer almamaktadır. Buna rağmen başörtüsü kullanan kadının seçilme hakkı önünde Anayasa ve Kanunlardan kaynaklanmayan çeşitli engeller mevcuttur. Bu yüzden milletvekili seçilme yeterliliğini düzenleyen maddede seçilme hakkının kadın ve erkeğe eşit olarak tanındığı ve kadının dinî simge taşımasının bu hakkın kullanımını engellemeyeceğinin açıkça vurgulanması, bunun tüm din gruplarını içerecek biçimde ifade edilmesi, sayıları az da olsa Türkiye'de azınlık gruplarının da dinî simgeleriyle seçilme hakkından istifade etmelerinin mümkün hâle gelmesi gerektiği Komisyon'a teklif edilmiştir.

Çalışma Hayatı:

Anayasalarda çalışma hayatında kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik olarak işyerinde işe alınma, yetiştirilme, terfi ettirilmede ayrımcılık yasağı, kadınlar ve erkekler için eşit işe eşit ücret uygulaması; kadınların doğum öncesi ve sonrası dönemlerde korunması; ücretli izin; babalık izni; çalışma hayatı ile ev hayatının uyumlaştırılması ve evde çocuk / yaşlı / engelli bakımı ile ilgili düzenlemeler söz konusu olabilmektedir.

Komisyonumuza ülkemizin, kadın istihdam oranı açısından dünyadaki 200 küsur ülke arasında en altta yer alan 10 ülkeden bir tanesi olduğu,

ekonomik gelişmişlik düzeyimiz ve kişi başına düşen millî gelirimizden kopuk olarak 2000’li yıllarda yüzde 23-29 oranında bir kadın iş gücüne katılım oranının söz konusu olduğu, bunun da genel iş gücüne katılım oranımızı yüzde 40’lara kadar geri çektiği ifade edilmiştir. Bundan başka, genel iş gücüne katılım oranımızın düşük ve AB’yle üyelik müzakerelerinde önümüze getirilen, ilerleme kaydetmemiz gereken alanlardan biri olduğu, ülkemizde tek (erkek) kazananlı aile modelinin baskın olduğu, ev içi her türlü hizmetin tam-zamanlı ev kadınlarının ücretsiz emeği üzerine kurulu olduğu; toplumsal cinsiyet rollerinin, bu bağlamda evlilik ve çocuk sahibi olmanın, kadın işgücü arzı üzerinde kurumsal kısıtlara dönüştüğü; bu durumun kadınlar ve çocuklar arasındaki fırsat eşitsizliklerinin de derinleşmesine yol açtığı, bu alanda çeşitli uzlaştırma mekanizmalarına ihtiyaç duyulduğu, istihdam alanında korumacı önlemlerin sınırlı sayıda tutularak kadınları eve yönlendirici değil istihdamı teşvik edici nitelikte korumacı önlemlerin alındığı yasal düzenlemeler yapılmasının yararlı olacağı ifade edilmiştir.

Kadınların daha çok ev içindeki sorumlulukları üstlendiği bir ortamda kamusal alanların mecburen erkek egemen alanlar olarak şekillenmekte olduğu ve üst pozisyonlara, karar verme kademelerine ulaşmalarının çok daha az olanaklı olduğu, hâliyle, iş gücünde çok az kadın olunca siyasette de çok az kadın olduğu ya da ücretli istihdam edilen az kadın olunca bunların arasından girişimci kadınların da sayısının azaldığı, Komisyonda dile getirilmiştir.

Ayrıca, Türkiye’de ki on beş- on dokuz yaş aralığındaki genç kızların yarısının ne eğitimde ne de istihdamda yer aldığı, çocuk işçiliğinin, ücretsiz çalıştırılan kız çocuklarının emeğinin algılanmadığı, altı- on yedi yaş grubundaki toplam kız çocuğunun yüzde 53’ünün evde, ev işlerine yardım ettiği, kız çocuklarının aynı erkek çocuklar gibi altı-on yedi yaşlarında, kendi yaşlarına daha uygun aktivitelere yönlendirebilecek ya da kendileri başka bir şey seçebilecek iken hiçbir seçim şanslarının olmadığı, dolayısıyla erkek çocuklarıyla fırsat eşitliğinin söz konusu olmadığı belirtilmiştir.

Ayrıca, kadınlar ve erkekler için fırsat eşitliğini sağlamanın devletin sorumluluğu olduğu, fırsat eşitliğinin imkân eşitliği anlamına geldiği yaklaşımıyla eğitim başta olmak üzere istihdam, sosyal güvenlik gibi alanlarda kadınlara erkeklerle eşit fırsat ve imkânlar tanındıktan sonra kadınların aile içindeki konumlarını belirleyebilecekleri, ancak bu eşitlik sağlandıktan sonra kadınların aile ve iş yaşamları arasında tercih yapmak zorunda kalmalarının en aza indirgenebileceği vurgulanmıştır.

Kadınların iş gücü piyasasından soyutlanmasının ekonomik bağımlılığı ve seçme özgürlüklerinin kısıtlanmasını beraberinde getirdiği, ekonomik bağımlılığın aile içinde cinsiyete dayalı hiyerarşiyi besleyen ve özellikle ev içi şiddet durumlarında, şiddet sarmalını kırmayı güçleştiren faktörlerden bir tanesi olduğu da dikkat çekilen konular arasındadır.

Kadınların istihdama katılımı toplumsal sonuçları yanında, sürdürülebilir kalkınmanın da en önemli unsurlarından bir tanesidir. Ülkemizde kadınların istihdama katılması, ekonomik hayatın içinde daha çok yer alması ve kadın girişimciliğinin artırılması için çeşitli yasal önlemlerle birlikte önemli sosyal politikalar hayata geçirilmektedir. Bu konuda Yeni Anayasada da çeşitli önlemler alınabileceği Komisyonumuzda dile getirilmiştir.

Örneğin, Anayasa'nın 166. maddesindeki düzenlemeye kadın-erkek eşitliğine dayalı, ekonomik ve sosyal kalkınmaya ilişkin yalın ve özlü bir hükmü bir yan cümle olarak eklemekte yarar olduğu, aynı hükümdede Ekonomik ve Sosyal Konseyin danışsal görevi tanımlanırken kadın-erkek eşitliğine dayalı ekonomik ve sosyal politikaların oluşturulmasında hükûmete istişari görüş bildirme yetkisine yer verilebileceği Komisyona önerilmiştir.

Ayrıca 173. maddede esnaf ve sanatkârların korunması bakımından, kadın emeğine dayalı girişimciliğin korunmasına ilişkin bir vurgunun da değer taşıyacağı ifade edilmiştir.

Devlete, kadınların ve kız çocuklarının eğitimden eşit şekilde faydalanma ve istihdama artan oranda katılmalarının önündeki engelleri kaldırma yükümlülüğü yüklenebileceği, iş ve meslek seçimindeki bu engelleri devletin ortadan kaldıracığı yolunda bir ifade eklenerek yasama organına yasa çıkarma, yürütmeye bunları uygulama yönünde bir ödev yüklenebileceği önerilmiştir.

Seçilme hakkı yönünden olduğu gibi, çalışma ve sözleşme hürriyeti, eğitim ve öğretim hürriyeti, kamu görevlerine getirilme hakkı yönünden de kadınlarımızın bir kısmının inançları doğrultusunda giydikleri kıyafetler nedeniyle çeşitli ayrımcılıklara ve kısıtlamalara maruz kalabildikleri ve bu haklarını kullanamadıkları görülmektedir. Özellikle üniversitelerimizde geçmiş yıllarda yaşanan sıkıntılar -her ne kadar artık söz konusu olmasa da- hafızalarda tazeliğini korumakta ve halen toplum vicdanını kanatmaktadır.

Bu soruna yönelik olarak, ülke düzeyinde eşitlik temelinde bir uygulamanın sağlanması ve gelecekte davranış, politika değişikliklerinin

ortaya çıkmasını önlemek bakımından bu hakkı düzenleyen maddede, özellikle yükseköğretim kurumlarındaki öğretim üyeleri ve öğrenciler zikredilmek suretiyle, bu kişiler yönünden dinî ve siyasi simgeler kullanmanın öğretim üyesi ve öğrenci olma hakkını engellemeyeceği yolunda bir hükmün ilave edilmesi önerilmiştir.

Dinî ve siyasi simge taşımanın -adalet hizmetini dağıtanlar, hâkimler ve savcılar, güvenlik görevlileri, emniyet teşkilatı mensupları gibi bazı hassas alanlar dışında kamu görevlerinde engel teşkil etmemesi gerektiği de Komisyonunda beyan edilmiştir.

Çalışma ve sözleşme hürriyeti düzenlenirken de bu hürriyetin kadın ve erkeklere eşit olarak tanınması, dinî tercihleri sebebiyle kadınların bu hürriyetten mahrum bırakılmayacakları yolunda bir hükmün eklenmesi gerektiği Komisyon'a ifade edilmiştir.

Kamu görevlerine getirilme hakkı konusunda, kadın ve erkek ayrımı yanı sıra Müslüman olmayan azınlık grupları da dâhil olmak üzere kişilerin dinî inançları, mezhepleri, cinsiyetleri, cinsel yönelimleri, etnik kökenleri gibi pek çok alt ayrımlar bakımından bu hakkın uygulanmasında sorun olduğu, bu sebeple, kamu görevlerine getirilme hakkı düzenlenirken kadın ve erkek bakımından bu hakkın eşit olarak tanınması ve bu haktan yararlanırken din, mezhep, cinsiyet, cinsel yönelim ve etnik köken gibi hiçbir temelde ayrımcılık yapılmayacağı vurgulanması gerektiği Komisyonunda dile getirilmiştir.

Milletlerarası Andlaşmaların Uygulanması:

Anayasa'mızın orijinal metninde milletlerarası andlaşmaların hukuki statüsü kanunlarla eş değer olarak düzenlemiş iken 2004'te yapılan bir değişiklikle bu andlaşmaların hukuki statüsü kanunların üzerine yükseltilmiş ve bu husus emredici bir Anayasa kuralı olarak hükme bağlanmıştır. Dolayısıyla buradan çıkan sonuç yasama, yürütme, yargı organlarının ve idari makamların Türkiye'nin taraf olduğu temel hak ve hürriyetlere ilişkin milletlerarası andlaşmaları kanunların üzerinde görmesi ve kendi yetkilerini bu çerçevede kullanabilmesidir.

Ancak bugüne kadarki uygulamalara bakıldığında milletlerarası andlaşmaların çok göz önünde tutulmadığı ve bu yönde bir eksikliğin söz konusu olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, Yeni Anayasa döneminde temel hak ve hürriyetlere ilişkin milletlerarası andlaşmaların uygulanması güvence altına alınmalı ve bu andlaşmalar vakit kaybedilmeden hayata

aksettirilmelidir. Nitekim, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW)'nin hukuki alanda tedbirler alma yükümlülüğünü düzenleyen 2. maddesinde taraf devletlerin, kadınlara karşı ayrımcılığın her biçimini yasaklayıp, her türlü vasıta ile ve hiç vakit kaybetmeden kadınlara karşı ayrımcılığı tasfiye etme politikası izlemeyi kabul ederek bu amaçla “erkeklerin ve kadınların eşitliği prensibini henüz ulusal anayasalarına veya diğer ilgili mevzuatlarına içselleştirmemişler ise, bu prensibi içselleştirmeyi ve yasalar ve diğer uygun vasıtalarla bu prensibin pratik olarak uygulanmasını sağlamak” konusunda taahhütte bulunacakları ifade edilmektedir. Buna ek olarak, kısa bir süre önce ilk imzacı ülke olarak imzaladığımız Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nin (İstanbul Sözleşmesi) 4. maddesindeki, tarafların kadınlara yönelik her türlü ayrımcılığı kınayacakları ve bunu önlemek için kadın-erkek eşitliği ilkesini kendi ulusal anayasalarına ya da diğer uygun mevzuata dahil edip bu ilkenin uygulamada da gerçekleştirilmesini sağlayacakları yolundaki hükümle de bu husus teminat altına alınmıştır.

Bu doğrultuda Yeni Anayasa'da, mevcut 90. maddedeki formülü kabul etmek yanında bunu güçlendirecek bir mekanizmanın eklenmesi yönünde görüşler Komisyona ifade edilmiştir. Anayasa Mahkemesi'ne kanunların Anayasa'ya uygunluk denetimi yanında kanunların temel hak ve hürriyetlere ilişkin milletlerarası anlaşmalara uygunluk denetimi yetkisinin de tanınması ile yargı kuruluşları arasında yeknesaklığın sağlanabileceği, bunun da bütün insan haklarına, dolayısıyla kadın haklarına da önemli bir güvence sağlayacağı belirtilmiştir.

Bu konuda ayrıca, milletlerarası anlaşmaların insan haklarını daha iyi koruyacağını varsayılmakta olduğu, ancak çıkartılacak yasaların koruma konusunda daha etkili olabileceği, dolayısıyla Anayasada ‘insan haklarını en fazla koruyan’ şeklinde bir ifadenin yer almasının daha yararlı olacağı yönünde görüşler de Komisyonda dile getirilmiştir.

Aile Hayatı:

Kadın-erkek eşitliğinin aile hayatında düzenlenmesi ile ilgili olarak anayasalarda evliliklere, evliliklerde çiftlerin eşit hak ve yükümlülüklerine, çocukların / yaşlıların / engellilerin bakım ve sorumluluğuna ve aile hayatının korunmasına dair düzenlemeler söz konusu olmaktadır.

Komisyonumuza, Anayasa'da aile içerisinde eşler arasında haklar ve yükümlülüklerde eşitliğe, eşit işbölümüne ve çocuklar ile ilgili eşit

sorumluluk alınmasına yönelik hükümlerin yer alabileceği, kadınların sadece ‘anne’ olarak değil birey olarak da korunmaları gerektiği, Devlet’in aile içerisinde adaleti sağlamak için gerekli tedbirleri almakla yükümlü olduğunun belirtilmesinin yararlı olacağı yönünde öneriler sunulmuştur.

Öte yandan Anayasada kadın-erkek eşitliği düzenlenirken aile birliğini bozacak, aile içindeki dayanışmayı zedeleyecek yaklaşımlardan da kaçınılması gerektiği, ailenin toplumun temelini aldığı yaklaşımın doğru olduğu, ailenin korunması ve aile içindeki adaletin, eşit hak ve yükümlülüklerin sağlanması ile kadınların da korunmuş olacağı Komisyonumuzda dile getirilen görüşler arasındadır.

Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi:

Kadına yönelik şiddet ülkemizdeki en önemli sorunlardan birini oluşturmaktadır. Bu alanda, son zamanlarda 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesi Kanunu gibi çeşitli yasal düzenlemeler hayata geçirilerek sorunun çözülmesi için yoğun bir çaba harcanmaktadır. Yeni Anayasa’da bu sorunun giderilmesine yönelik bir hükmün konulması ile hem devletin bu konudaki tavizsiz tutumunun en üst perdeden dile getirilebileceği hem de bu sorunun çözümü için güçlü bir Anayasal dayanak sağlanabileceği belirtilmiştir.

Bu bağlamda, mevcut Anayasa’nın 17. maddesinde cinsiyete dayalı, töre ve namus saikiyle oluşabilecek şiddeti önleme konusunda, devletin pozitif yükümlülüğünü yaşama geçirecek bir düzenlemenin kadına yönelik şiddetin önlenmesinde faydalı olabileceği; ev içi şiddetin, kadın cinayetlerini önlemenin, kadınların ve çocukların cinsel istismarının önlenmesinin devletin yükümlülüğü olarak tanımlanması gerektiği Komisyonumuza ifade edilmiştir.

2. Sonuç ve Öneriler

Anayasalar insan hak ve özgürlüklerinin teminat alındığı metinlerdir. Her ülkenin özgün siyasal, tarihsel, sosyal, kültürel koşullarında şekillenen toplum sözleşmeleri olan anayasalar o ülkenin vizyonunu gösterir, kendisi için planladığı gelecek hedefine doğru devlete ve vatandaşlara yükümlülükler yükler ve rehberlik eder.

Nüfusun yarısını oluşturan kadınların kendi yaşamları hakkında verilen kararlara yeterince katılmadığı, eksik temsil edildiği bir demokratik düzenin tam ve sağlıklı işlediği ileri sürülemez. Günümüzde kadınların statüsü,

üstlendikleri roller ve topluma katkılarında esaslı değişiklikler olmakla birlikte toplumsal yaşamdaki güç ve sorumluluk dağılımında ve kaynaklara erişimde cinsiyet kaynaklı eşitsizlikler devam etmektedir.

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü belgelerinde yer alan tanımlamalarda da belirtildiği üzere, cinsiyet kavramı, sosyal bilimler literatüründe ve toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının kuramsal zemininde iki şekilde ele alınmaktadır. Bunlardan birincisini biyolojik cinsiyet kavramı oluşturmaktadır. “Toplumsal Cinsiyet” ve “Cinsiyet” kavramları arasındaki farka bakıldığında “cinsiyet”le kastedilenin aslında biyolojik cinsiyet olduğu görülmektedir. Biyolojik cinsiyet, bireyler arasındaki fiziksel farklılıkları tanımlar, erkekler ve kadınlar arasındaki genel biyolojik farklılıklara ilişkindir. Daha geniş bir ifadeyle, kişinin kadın ya da erkek olarak gösterdiği genetik, fizyolojik ve biyolojik özelliklerdir. “Toplumsal cinsiyet” ise, bu farklılıkların toplumsal ilişkilere taşınmasıdır. Toplumsal cinsiyet kavramı, belirli bir bağlamda erkeklerle kadınlar arasındaki toplumsal ilişkileri tanımlamak için kullanılır, erkeklerle kadınlar ve erkek çocuklarıyla kız çocukları arasındaki ilişkiye ve bu ilişkinin sosyal olarak nasıl kurulduğuna değinir. Başka bir deyişle, toplumun kadın ve erkeklere verdiği roller, görev ve sorumluluklar toplumsal cinsiyet kavramında ifadesini bulmaktadır. Toplumsal cinsiyetin getirdiği roller dinamiktir ve içeriği zamanla değişebilir.

Ülkemizde toplumsal cinsiyet rolleri, aile bireylerinin yaşamlarını sürdürmeleri için ücret ödenmeksizin yapılan ve her gün tekrarlanan işleri, çocuk, yaşlı ve hasta bakımı da dahil olmak üzere tüm aile içi sorumlulukları kadının görevi olarak tanımlamaktadır. Bu durum, kadınların kendilerini geliştirmelerini, siyasette, karar alma mekanizmalarında ve çalışma yaşamında etkin görevler alabilmelerini sağlayacak adımlar atabilmelerinin önünde büyük bir engel oluşturmaktadır. Kadın ve erkeğin sorumlulukları paylaştığı eşitlikçi bir yapı için aile içi işbölümü ve roller konusunda bir zihniyet değişimi sağlanmasına, bunun için de toplumsal cinsiyet eşitliği sağlamaya yönelik kamu politikalarına ve özel önlemlere ihtiyaç duyulmaktadır.

Kadınlar ve erkeklere eşit haklar sağlanması da devletin temel haklar ve özgürlükler alanında yerine getirmesi gereken en önemli görevlerden bir tanesidir. Çünkü eşitlik her şeyden önce bir insan hakkıdır ve bu hakkın çiğnenmesi de bir insan hakkı ihlalidir. İş hayatında, eğitimde, aile hayatında, sosyal yaşamda ve toplumun bütün katmanlarında toplumsal

cinsiyet temelinde ayrımcılığın önüne geçilmesi, kadınlara ve erkeklere kendi potansiyellerini gerçekleştirme yolunda eşit haklar ve fırsatlar tanınması gerekmektedir.

Son yıllarda ülkemizde, kadınların durumlarının iyileştirilmesi yolunda yapılan düzenlemeler bu sorunun çözülmesi ve zihinlerdeki yanlış algıların değişmesi adına oldukça ümit vericidir. Bu konuda çıkartılan yasalar, yönetmelikler, genelgeler ve Anayasa’da yapılan değişikliklerle birlikte toplumu bilinçlendirme faaliyetlerindeki artış, bir devlet politikası olarak bu sorunla yüzleşildiğinin ve çözümü için çeşitli yolların denendiğinin en önemli göstergeleridir.

Ülkemiz için tarihi bir fırsat olan Yeni Anayasa yapım sürecinde kadın-erkek eşitliğinin Yeni Anayasa’da tam ve eksiksiz bir şekilde tesis edilmesi meselesi çok boyutlu, birçok alanı ve tartışmayı kapsayan bir meseledir. Anayasalarda kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik çok geniş düzenlemeler olmasının bu alanda istenen seviyeye bizi bir anda taşımayacağı aşikârdır. Toplumsal bir mesele olan kadın-erkek eşitsizliğinin çözümünde yasal düzenlemelerle birlikte toplumsal bilincin dönüştürülmesine de ihtiyaç vardır.

Yeni Anayasa’da toplumun her katmanında kadın-erkek eşitliğini sağlamak ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığını ortadan kaldırmak yolunda yapılacak düzenlemeler ve oluşturulacak mekanizmalar toplumsal cinsiyetin ana politikalara yerleştirilmesi için önemli bir fırsat yaratacaktır. Kadınlar ve erkeklere eşit haklar ve fırsatlar tanınması, toplumsal cinsiyet ayrımcılığının ortadan kaldırılması yolunda alınacak yasal önlemler öncülüğünde toplumsal cinsiyet duyarlılığının tüm kamu kurum ve kuruluşlarında sağlanması toplumsal bilincin dönüşmesine de katkı sağlayacaktır. Böylelikle nüfusun yarısını oluşturan kadınların toplumsal yaşama etkili katılımları mümkün olacak, kadınlar ve erkeklerin insan haklarından eşit olarak yararlandığı daha adil ve demokratik bir toplumsal düzenin önü açılacaktır.

Bu bağlamda toplumsal cinsiyet eşitliğinin Yeni Anayasa’da tesisi açısından Komisyonumuzun önerileri şu şekildedir:

a) Anayasanın Dili

- Anayasa yazımında kadınlar ve erkeklere eşit yaklaşan tarafsız bir dilin tercih edilmesi, bireylere ve gruplara gönderme yaparken ‘kadınlar ve erkekler’ ifadesinin kullanılması (kadın-erkek eşitliğine) cinsiyet eşitliğine dair zihinsel kalıpların dönüştürülmesine katkı sağlayacaktır.

b) Eşitlik

- Kanun Önünde Eşitliğe ilişkin mevcut anayasa maddesinin muhafaza edilmesi yararlı olacaktır.
- Eşitliğin sonuçlarda ve maddi anlamda eşitliğe yer verecek şekilde düzenlenmesi yararlı olacaktır.
- Atama ve seçimle oluşan tüm karar organlarında kadınların temsil ve katılımını artırmak için Devlete teşvik edici önlem alma sorumluluğu yüklenmesi yararlı olacaktır. (geçici ve özel önlem)
- Anayasanın Başlangıç Bölümünde, devletin temel amaç ve görevlerine ilişkin maddesinde, eşitlikle ilgili maddesinde kadın ve erkeğin eşit bir şekilde yansıtılması, kadın-erkek fırsat eşitliği ya da cinsiyet eşitliği ifadelerinin kullanılması yararlı olacaktır. Anayasanın temel haklar ve ödevler çerçevesinde düzenlenen kişi hakları ve ödevleri, sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler ile siyasi haklar ve ödevlere ilişkin bölümlerinin ve Cumhuriyetin temel organları ile mali ve ekonomik hükümleri düzenleyen kısımlarının ilgili maddelerinde de benzer ifadelere yer verilmesine dikkat edilmelidir.
- Herkes, bireyler, vatandaşlar ifadeleri yerine ‘kadınlar ve erkekler’ ibaresinin kullanılması yararlı olacaktır.
- Kadınların ve erkeklerin siyasi, sosyal, ekonomik, medeni ve kültürel alanlarda, fırsat eşitliği hakkı dâhil olmak üzere eşit muamele hakkına sahip olduğunun vurgulanması yararlı olacaktır.
- Cinsiyet eşitliğinin sadece kadın hakları bakımından değil temelde insan hakları bakımından ele alınması yararlı olacaktır.
- İnsan hakları ve insan onurunun ön planda tutulması yararlı olacaktır.

c) Ayrımcılık Yasağı

- Ayrımcılık maddesinde dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep, kültür, etnik köken ve benzeri sebeplerin yanı sıra kadınlarla ilgili olarak (toplumsal cinsiyet, hamilelik, medeni durum ve kıyafete dayalı) dolaylı ve doğrudan ayrımcılık yapılamayacağı belirtilmesi yararlı olacaktır.

ç) Geçici ve Özel Önlemler

- Siyasi partilerin seçimle gelinen mevkilere erişimde kadın-erkek fırsat eşitliğini sağlayacak şekilde faaliyet göstermesi yolunda hükümlerin yer alması ve pozitif ayrımcılığın devam ettirilmesi yararlı olacaktır.
- Anayasal organlarda (Anayasa Mahkemesi, HSYK, vs.), üniversitelerde, kamu kurumlarının ve özel sektörün üst düzey temsilciliklerinde, meslek örgütlerinde, sendikalarda, yeni oluşturulacak mekanizmalarda karar alma mevkilerine erişimde kadın-erkek fırsat eşitliğinin sağlanması yararlı olacaktır.

d) Anayasal Gözetim Mekanizmaları

- Eşitlik sağlanması ve ayrımcılık yasağı ile ilgili olarak;
- İnsan Hakları İzleme Kurumu
- Kamu Denetçiliği Kurumu
- Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik Kurumu
- Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Kurumu gibi Anayasal gözetim mekanizmaları oluşturulmalıdır.
- Oluşturulacak bu mekanizmaların alt birimleri oluşturulmalıdır.
- Bu mekanizmaların yapılanmalarında kadın-erkek fırsat eşitliği göz önünde bulundurulmalıdır.

e) Aile

- Toplumun temel taşı aile ile ilgili maddede kadına ve erkeğe eşit haklar ve sorumluluklar yüklenmeli ve eşler arasında hak eşitliği vurgulanmalıdır.

f) Çalışma Hayatı

- Çalışan kadının işi ve aile hayatını uyumlaştırması için (çocuk/yaşlı/engelli bakımı/kreş/ebeveyn izni vs. konularında) devlete tedbir alma yükümlülüğü getirilmelidir.
- Ekonomik ve Sosyal Konsey'in cinsiyet eşitliğine ve/veya kadın-erkek fırsat ve imkân eşitliğine dayalı ekonomik ve sosyal politikaların oluşturulmasında hükümete istişari nitelikte görüş bildirmesi sağlanmalıdır.

- Herhangi bir sebeple kadınların (ve erkeklerin) kamu hizmetlerinden, eğitim ve çalışma hakkından mahrum edilemeyeceğinin açıkça belirtilmesi yararlı olacaktır.

g) Şiddetin Önlenmesi

- Kişinin dokunulmazlığı, maddî ve manevî varlığı ile ailenin korunması ve çocuk haklarına ilişkin anayasa maddelerinde devletin, kadınları ve çocukları her türlü istismara ve şiddete karşı koruyucu tedbirleri alacağıının ve cinsiyete dayalı, töre ve namus saikiyle oluşabilecek şiddeti önleme konusunda devletin pozitif yükümlülüğünün vurgulanması yararlı olacaktır.

ğ) Milletlerarası Andlaşmaların Uygulanması

- Anayasa Mahkemesine kanunların Anayasa'ya uygunluk denetimi yanında temel hak ve hürriyetlere ilişkin milletlerarası anlaşmalara uygunluk denetimi yetkisinin verilmesi yararlı olacaktır.

Bir kez daha vurgulamakta yarar görmekteyiz ki; kadın hakları insan hakları bağlamında ülke anayasalarında eşitlikçi bir anlayışla teminat altına alınması gereken bir husustur. Yeni Anayasanın özgürlükçü yaklaşımının bu bağlamda değerlendirilmesi uygun olacaktır.

MUHALEFET ŞERHİ

Her ne kadar komisyonca “Toplumsal Cinsiyet Açısından Anayasa” hususunda değerlendirme ve öneriler başlıklı bir belge hazırlanıp, anayasa uzlaşma komisyonuna iletilmesi düşünülse de Komisyonun aldığı ve kamuoyuna açıkladığı karar gereğince 30 Nisan 2012 saat 24:00 itibarıyla görüş alma süresi bitmiş olup, bu tarihten sonra gönderilecek görüşler kamu kurumu ayrımı gözetmeksizin dikkate alınmamaktadır.

Bu nedenle yapılan çalışmanın yazıma geçildiği bu aşamada geç kaldığı ve komisyonun değerlendirmesine alınmayacağı düşünülmektedir.

Bununla birlikte aşağıdaki görüşleri belirtmekte yarar görüyoruz;

- Anayasada açık bir şekilde toplumsal cinsiyet eşitliğine vurgu yapılması aynı zamanda devletin kadın erkek eşitliğini sağlama yükümlülüğü, pozitif ayrımcılık ve ayrımcılığın yasaklanması ilkelerine yer verilmesi ve bu ilkelere 1982 anayasasından daha güçlendirerek anayasada yer alması önem taşımaktadır. Bu amaçla toplumsal cinsiyet eşitliğini denetleyecek kurumsal yapının oluşması sağlanmalıdır.
- Seçme ve seçilme hakkı bakımından anayasada ya da yasalarda kadının giydiği kıyafet engel olarak düzenlenmemiştir. Bu nedenle bahsi geçen konuda anayasaya yeni bir hüküm ilave edilmesi gereksizdir. Öte yandan kamu görevlerini yerine getirenlerin, kamusal alanda dinsel semboller taşıyamaları eşitlik ve devletin kamusal alandaki tarafsızlığı ilkelerinin bir gereğidir.
- Sadece dini kıyafetler ile ilgili özel durumları içeren konular Anayasa kapsamı içine girmez. Anayasa da genel eşitlik ve ayrımcılık ile ilgili hükümler yer almalıdır.

Türkiye’de 2000’li yıllardan sonra, kadın-erkek eşitliğinin hayata geçirilmesi için Anayasa’da yapılan değişiklikler olumlu olmakla birlikte, yeterli değildir. Anayasa’nın yeniden hazırlanma sürecinde gelinecek noktadan geri adım atılmadan, bunun üzerine kadın-erkek eşitliğinin hayata geçirilmesinde daha başarılı olunabilmesi için ne gibi katkılar yapılabileceği üzerinde durulmalıdır. Yeni Anayasa’da var olan gelişmelerin ve düzenlemelerin gerisinde bir bakış açısının getirilmek istenmesi kesinlikle kabul edilemez. Toplumumuzun üst çatısını oluşturan Anayasa’da açık bir şekilde toplumsal cinsiyet eşitliğine vurgu yapılmalıdır.

Yeni Anayasa’da rehber ilkeler ile sağlanacak asgari standart ile farklı görüşlere sahip grupların siyasal ve sosyal anlamında vicdanen bağlanması ve grupların günlük siyasetin polemikleri karşısında muhtemel sapmalardan kaçınmalarını sağlayacaktır. Toplumsal cinsiyet eşitliği açısından rehber ilkelerde, insan onuru kavramı ve korunması; insan haklarına dayalı devlet anlayışı; genel eşitlik kavramı yanında, devletin kadın-erkek eşitliğini sağlama yükümlülüğü ve kadın-erkek eşitliğinin insanî kalkınmadaki rolü; ayrımcılığın yasaklanması ve pozitif ayrımcılık yer almalıdır.

Toplumsal cinsiyet eşitliği açısından Yeni Anayasa’da insan haklarına ve insan onurunu korumaya yönelik yapılacak vurgu çok önemlidir. Toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı bir Anayasa için öncelikli olarak toplumumuzda bu konuya karşı var olan duyarsızlık ve konunun içselleştirilmemesi sorunu kabul edilmeli ve bu zihniyet kalıplarını kıracak şekilde hükümler dile getirilmelidir.

Yeni Anayasa’da devletin kurumsal mekanizması üzerine yapılacak tartışmalarda, toplumsal cinsiyet eşitliğine dikkat çekecek şekilde kadının kamu karar alma mekanizmalarında görev almasının sağlanacağı bir sistem gözetilmelidir. Devletin kurumsal mekanizması oluşturulurken, nasıl radyo-televizyon yayınlarını izleyen bir üst kurul kurulmuşsa, bir üst kurul olarak toplumsal cinsiyet eşitliğini denetleyecek kurumsal mekanizmanın oluşturulması da sağlanmalıdır.

Gerek siyasette gerek çalışma hayatında kadınların yeteri kadar görev alabilmesi için, en azından bu konularda gerekli iyileştirmeler uygulamada hayata geçene kadar, Anayasa’da tek maddelik bir değişiklik acilen yapılarak seçimle gelinen organlarda ve karar alma mekanizmalarında kadın ve erkeğin eşit olarak yer alacağı hükmünün getirilmesini önermekteyiz.

Toplumsal cinsiyet eşitliği açısından, ülkemizde siyasi bir simge olan türban konusuna girilmesi kadının statüsünün güçlendirilmesi amacıyla çalışmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 10 Kasım 2005 tarihinde Leyla Şahin davasında, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin düşünce, vicdan ve din özgürlüğünü düzenleyen 9 uncu maddesinin ihlal edilmediğini karara bağlamıştır. “Mahkemeye göre, Sözleşme kurumlarının, demokratik bir toplumda Devlet’in kamu güvenliği ile düzenini ve başkalarının hak ve özgürlüklerini koruma amaçlarıyla uyumlu olmadığı takdirde, İslami başörtüsü takmaya kısıtlamalar getirme yetkisine sahip olduğunu vurgulamıştır. Daha önceki başka davalarda olduğu gibi,

bazı aşırı dinci hareketlerin, dinini icra etmeyen veya başka bir dine ait olan öğrencilere baskı yapmasını önlemek amacıyla üniversitelerde alınan önlemlerin Sözleşme'nin 9 § 2. maddesi uyarınca haklı olduğu tespit edilmiştir... Ayrıca, İslami başörtüsü takmanın, demokratik bir toplumda bütün öğretmenlerin öğrencilerine aktarması gereken hoşgörü, başkalarına saygı ve hepsinin ötesinde eşitlik ve fark gözetmeme mesajı ile kolaylıkla bağdaştırılamayacağını kaydetmiştir. AİHM Anayasa Mahkemesi gibi, Türkiye bağlamında İslami başörtüsü sorununun değerlendirilmesinde, zorunlu bir dini vecibe gibi takdim edilen veya algılanan böyle bir simgeyi takmanın, onu takmamayı seçenler üzerinde yaratacağı etkinin de göz önüne alınması gerektiğini değerlendirmektedir. AİHM, dini sembol olarak görülen türbanın, Türkiye'de siyasi önem kazanmasından bu yana, "diğerlerinin hak ve özgürlüklerinin" ve "kamu düzeninin" korunması amaçlarına erişmek için kısıtlanmasını uygun bulmaktadır. AİHM, Türkiye'de kendi dini sembollerini ve dini dogmalar üzerine kurulmuş bir toplum kavramını toplumun tümüne empoze etmeye çalışan aşırı siyasi hareketlerin olduğunu vurgulayarak, türban kısıtlamasını doğru bulmaktadır." AİHM, Fatma Karaduman, Sevil Tandoğan davasında da türbanla ilgili şikâyetleri daha başvuru aşamasında esastan incelemeye gerek görmeksizin geri çevirmiştir; türban yasağının insan hakları ihlali olarak görülmediği vurgulanmıştır. AİHM, kararlarına göre, kamu hizmeti veren kurumlarda çalışan kamu görevlilerinin dini sembol takmasının yanlış anlamaya bir tarafsızlığa ve adaletsizliğe gölge düşüreceği gerekçesiyle siyasi simge taşımaması gerekmektedir. Türban demokrasi, özgürlük sorunu değil, laiklik sorunudur.

Türkiye "laik" bir ülkedir. Laik bir ülkede "devlet" herhangi bir din ve inanç karşısında tarafsız olmak durumundadır. Devleti temsil eden kurumların herhangi bir inancın sembollerini kullanması laiklik ilkesine karşıtlık oluşturmaktadır. Devletin temsil edildiği kurumlarda çalışanların inanç sembollerini kullanmaları veya dini inanca yönelik düzenlemelerin yapılması (mesai saatleri vb.) farklı inanç gruplarına karşı devleti belli bir inancın tarafı ve temsilcisi konumuna sokarak "laik devlet" anlayışını ortadan kaldıracaktır.

Laik bir devlette eşitlik, devletin belirli bir dine ya da inanca öncelik ya da ayrıcalık tanımayı reddederek, tüm yurttaşların eşitliği ilkesine saygı göstermesi anlamına gelir. Laikliğin dayandığı ve eşitlik kavramıyla yakından bağlantılı bir diğer kavram da kamusal alanın tarafsızlığıdır.

Kamusal alanda belirli bir din ya da inancın öne çıkarılması, başka bir deyişle ortak alanda dinsel simgelerin gösterilmesi, o dini ve inancı paylaşmayan bireyler açısından bir ayrımcılığa, eşitsizliğe yol açar.

Eğitim kurumlarında görev yapan öğretmen ve yöneticiler de, farklı inanca sahip öğrenciler karşısında “laik eğitim” anlayışının birer temsilcisi olmak zorundadırlar. Öğretmenin “rol model” olduğu eğitim süreci içinde, öğretmenin bir inancın sembollerini kullanması, öğrenci ve ailesi üzerinde baskı oluşturarak eğitimin tarafsızlığına gölge düşürecek ve dini referansların baskın olduğu bir eğitim modelini ortaya çıkaracaktır. Böyle bir eğitim anlayışını “laik eğitim” olarak nitelenmek mümkün değildir.

Yargı kurumlarında görev yapan hakim, savcı ve avukatların “yargının tarafsızlığına” gölge düşürecek kılık-kıyafet ve sembollerle inançları doğrultusunda dinsel referanslar veren görüntü oluşturmaları ise hem laiklik hem de tarafsız yargı anlayışı ile bağdaşamaz.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti “laik” bir devlettir. Tüm inançlara karşı eşit mesafede yer alan ve belli bir inancın referanslarına vurgu yapmayan bir örgütlenme ve uygulama modelini başarı ile yaşama geçirmiş ve sürdürmüştür.

Dinsel referans içeren sembollerin kamusal alana taşınması Türkiye’nin 89 yıllık birikiminden geri adım atılması anlamı taşıyan, kadını korumaya ve geliştirmeye yönelik olmayan ve onu erkek karşısında “farklı” görüp kapanmaya yönlendiren bir anlayışın yaygınlaştırılması, teşvik edilmesi gerçekte kadına karşı yapılan en büyük ayrımcılıktır.

Türbanın yasaklandığı alanlar; eğitim kurumları, “devlet”i temsil eden görevliler, yargı ve TBMM ile sınırlı olup, özel sektörü ve sokağı kapsamamaktadır.

Türban yasağının temel gerekçesi, Anayasa’da ifadesini bulan “laiklik” ilkesi ile ilgili olup, “Devletin dini olmaz, devlet tüm inançlara eşit uzaklıkta yer alır ve kendisini ne kadar yaygın temsil edilirse edilsin bir inanç grubunun dinsel simgeleri ile tarif edemez” prensibi esasına göre yapılandırılmış bir yasaktır.

Cumhuriyet döneminde yapılan en büyük devrim ise laiklik ilkesinin kabulü ile şer’i hükümlerin yerine zamana ve ihtiyaca göre değişebilen, gelişebilen çağdaş hukukun kabulü olmuştur. Çağdaş hukuk anlayışı ise demokrasi, hak ve özgürlükler konusunda hızla gelişen değerler sisteminin kabulü ile gelişimini sürdürmektedir.

Anayasa Mahkemesinin 16.1.1998 tarihli kararında; “Dinsel kaynaklı düzenlemelerle girişimler Anayasa karşısında geçerli olamaz ve bu tür eylemler Anayasadaki laiklik ilkesine aykırılık oluşturur” denilmekte ve “Dinsel nedenlere dayanılarak başörtüsü ve türbanla boyun ve saçların örtülmesine resmi daire ve üniversitelerde serbestlik tanınması bir tür yönlendirme ve bir anlamda zorlamadır. Kişileri şu ya da bu yönde giyinip başını örtmeye zorlamak, ayrı ya da aynı dinden olanlar arasında bile ayrılıklar yaratacaktır... Kamusal alanda ve öğretim kurumlarında başörtüsü ve onunla birlikte kullanılan belli biçimdeki giysi, bir ayrıcalıktan öte ayırım aracı niteliğindedir.” ifadelerine yer verilmiştir.

Danıştay’a türban kararının iptali nedeniyle açılan davalara karşı verilen karar ise türban takmanın kadın hakları bakımından bir özgürlük olmadığına dikkat çekmektedir. Bu kararda; Türbanın masum bir alışkanlık olmaktan çıkarak kadın özgürlüğüne ve Cumhuriyetin temel ilkelerine karşı bir dünya görüşünün simgesi haline geldiği vurgulanmaktadır.

Kadını ailenin, evin, mahallenin, cemaatin namusunu temsil eden bir araç olarak kabul eden ve onu örtüp gizleyerek kendi namusunu kurtaran bir düşünce yapısında kadın-erkek eşitliğinden ve kadın özgürlüğünden söz edilemez.

Türban kadına karşı ayrımcılığın en önemli simgesidir; türban demokratik bir hak, inanç özgürlüğünün bir simgesi değil, kadın özgürlüğüne indirilmiş bir darbe, erkek egemen bir dayatmadır.

AİHM, Dahlab/İsviçre (15 Şubat 2001) kararında da, türbanın kadın-erkek eşitliği ilkesi ile bağdaşmadığı belirtilmektedir.

Kadın kıyafeti yüz yılı aşkın bir süredir siyasetin aracı kılınmış ve kadın hem cinsel hem de siyasi bir meta olarak kıyafeti üzerinden kullanılmıştır.

Bu değerlendirmelerin ve muhalefet şerhinin, Komisyon Raporunda yer almasını beyan ederim. 23.05.2012

Av. Ayşe Nedret AKOVA
Balıkesir Milletvekili

Hülya GÜVEN
İzmir Milletvekili

Sedef KÜÇÜK
İstanbul Milletvekili

Gürkut ACAR
Antalya Milletvekili

MUHALEFET ŞERHİ

Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu 25/02/2009 tarih ve 5840 sayılı kanun ile kurulmuştur. Söz konusu Komisyonun amacı ve görevleri anılan Kanununun 1 inci ve 3 üncü maddelerinde düzenlenmiştir.

“Amaç” başlıklı 1 inci maddede “Bu Kanunun amacı, kadın haklarının korunması ve geliştirilmesi, kadın erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik olarak ülkemizde ve uluslararası alandaki gelişmeleri izlemek, bu gelişmeler konusunda Türkiye Büyük Millet Meclisini bilgilendirmek, kendisine esas veya tali olarak havale edilen işleri görüşmek, istenildiğinde Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulan kanun tasarı ve teklifleriyle kanun hükmünde kararnameler hakkında ihtisas komisyonlarına görüş sunmak üzere Türkiye Büyük Millet Meclisinde Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonunun kuruluş, görev, yetki, çalışma usul ve esaslarını düzenlemektir.” denilmektedir.

Bu maddeler incelendiğinde Komisyonun yapılacak yeni anayasa ile ilgili olarak bir rapor hazırlama görevi olmadığı açıkça görülmektedir.

Ayrıca yeni Anayasa bilindiği gibi Türkiye Büyük Millet Meclisinde grubu bulunan 4 siyasi partinin temsilcilerinden oluşan Anayasa Uzlaşma Komisyonu tarafından hazırlanacaktır. Adı geçen Komisyon halihazırda çalışmakta olup yeni anayasayı yazma aşamasındadır.

Yukarıda belirtilen gerekçelerle, Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonunun yeni Anayasa ile ilgili rapor hazırlamasının yetkisi kapsamında olmadığından muhalefet ediyoruz.

Ruhsar DEMİREL
Eskişehir Milletvekili

Sadir DURMAZ
Yozgat Milletvekili

Mesut DEDEOĞLU
Kahramanmaraş
Milletvekili

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
KADIN ERKEK FIRSAT EŞİTLİĞİ KOMİSYONU
KARAR

Toplantı No: 9

23.05.2012

Karar No: 18

Konu: Komisyonumuzun 23.05.2012 tarihli 9 uncu toplantısında “Toplumsal Cinsiyet Açısından Anayasa Konulu Alt Komisyon Raporu” görüşülerek kabul edilmiş ve basılarak dağıtılmasına karar verilmiştir.

Başkan
Azize Sibel Gönül
Kocaeli

Başkanvekili
Binnaz Toprak
İstanbul

Başkanvekili
Öznur Çalık
Malatya

Sözcü
Tülay Kaynarca
İstanbul

Kâtip
Mesut Dedeoğlu
Kahramanmaraş

Üye
Fatma Salman Kotan
Ağrı

(Grup olarak muhalefet şerhi)

Üye
Mehmet Kerim Yıldız
Ağrı

Üye
Nurdan Şanlı
Ankara

Üye
Gürkut Acar
Antalya
(Son toplantıya katılmadım,
muhalefet şerhim ektedir)

Üye
Gökçen Özdoğan Enç
Antalya

Üye
Ayşe Nedret Akova
Balıkesir

Üye
Canan Candemir Çelik
Bursa

(Muhalefet şerhim var)

Üye
Nurcan Dalbudak
Denizli

Üye
Ruhsar Demirel
Eskişehir

Üye
Kemalettin Aydın
Gümüşhane

(Son toplantıya katılmadım,
muhalefet şerhim ektedir)

Üye
Sabahat Akkiray
İstanbul

Üye
Alev Dedegil
İstanbul

Üye
Sedef Küçük
İstanbul
(Muhalefet şerhim vardır)

Üye
Sebahat Tuncel
İstanbul

Üye
Hülya Güven
İzmir
(Muhalefet şerhim vardır)

Üye
Gönül Bekin Şahkulubey
Mardin

Üye
Zeynep Armağan Uslu
Şanlıurfa

Üye
Mehmet Kasım Gülpınar
Şanlıurfa

Üye
Dilek Yüksel
Tokat

Üye
Safiye Seymenoğlu
Trabzon

Üye
Sadir Durmaz
Yozgat
(Son toplantıya katılmadım,
muhalefet şerhim ektedir)

